

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

A TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI TANÁROK

XLVIII. ÉVFOLYAM

ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK

BUDAPEST, 1935.

8-9. SZÁM

FOLYÓIRATA

OKT.—NOV.

SZERKESZTŐSÉG,
hová a lap szellemi részét illető
minden közlemény küldendő:

Budapest,
I. ker., Menkina János-u. 8/b.
II. em. 3.

Kéziratokat nem adunk vissza.

SZERKESZTI:

MOLNÁR OSZKÁR

Tagsági v. előfizetési díj évenként 8 P.
Az egyesülettel és a lappal kapcsolatos minden befizetés 48.62% sz. csekk-lapon történhet. (A csekk számla tulajdonosa: Tanítóképző-intézeti tanárok országos egyesülete). Reklamációk Pócsa József pénztáros címére Budapest, V., Báthory-u. 12. IV. g. küldendők. HIRDETÉSEK MEGEGYZÉS SZERINT

Beköszöntő.

Egyesületünk elnökségének (s talán a kartársak egyetemének) megtisztelő bizalmából ismét átvettem folyóiratunk szerkesztését. Tizennégy évvel ezelőtt első Beköszöntőmben részletesen megírtam szerkesztői célkitűzéseimet és munkatervemet. Az eltelt idő nem változtatta meg folyóiratunk szerkesztésével kapcsolatos elgondolásaimat. Szerkesztői munkám irányvonalai tehát maradnak, amik voltak. Folyóiratunk ezután is első sorban a tanítóképzői pedagógiával fog foglalkozni. Minthogy azonban ennek a pedagógiának közvetlen kapcsolatai vannak a népoktatási pedagógiával és természetesen magával a pedagógiával általában, folyóiratunk ezeket a munkaterületeket sem fogja elhanyagolni. Az a tény pedig, hogy a *Magyar Tanítóképző* egy országos egyesület hivatalos organuma, a szerkesztőt arra kötelezi, hogy az egyesületi élet eseményeiről tájékoztató közléseket, az egyesületi tagok szellemi, szociális és anyagi érdekeit szolgáló írásokat, intézeti és intézetközi híreket hozzon.

A megjelölt problémakörökbe tartozó anyagot az eddig már megszokott rovatok közt fogom elosztani. Folyóiratunk alkátában tehát forradalmi változtatást nem tervezek. Szeretnék minden számban 2—3 oldalra terjedő vezető-cikket hozni, amely elvi magaslaton, nagyvonalúan foglalkozik a fentebb jelzett gondolatkörökbe tartozó kérdésekkel. Közölni fogok tanulmányokat, értekezéseket és kisebb közleményeket. Az elhunyt kartársak életmunkáját tömör életrajzokban szeretném megörökíteni. Megfelelő teret fogok adni az egyesületi eseményeknek. További törekvésem az lesz, hogy kivált a hazai szakirodalom termékeiről minél több, lehetőleg rövidrefogott ismertetést hoz-

zak. Hogy pedig az intézetekben történekről gazdagon beszámolhassak, kérem az intézetek igazgatóit és a megbízottakat, lássanak el megfelelő híryanaggal.

Kötelezettséget vállaltam, hogy folyóiratunkat havonként fogom megjelentetni. Rajta leszek, hogy a soron levő számok a hónap közepe táján a kartársak kezei közt legyenek.

Munkatervem megvalósításához egy ember ereje kevés. Lelkes, közös és egyetértő munkával azonban nem lesz nehéz valóra váltani. Kérek mindenkit, legyen segítségemre! A multban sokkal nehezebb körülmények közt tudtunk hasonló feladatot megoldani. Most fokozott bizalommal nézek a jövőbe.

Molnár Oszkár.

A népjellem a nevelés- és oktatásügyben.

— Első közlemény. —

Bevezetés. A kultúra területén napjainkban két érdekes és jellemző áramlattal találkozunk: egyik oldalon a nemzetközi kultúrkapcsolatok előnyomulásával, a másikon a nemzeti jelleg kidomborítására irányuló törekvésekkel. Ennek a két mozgalomnak ellentéte, közelebről tekintve és alaposabb elgondolás mellett, látszólagosnak bizonyul, mert a tapasztalat, a történeti tanulság szerint a kifejlődött nemzeti kultúrák egyúttal értékes elemeket szolgáltatnak az egyetemes világkultúra számára. Az említett nemzeti jelleg a nemzeti nevelés- és oktatásügy keretében a *népjellem* és *néplélek* irányában mutat újabb térhódítást. Legutóbb az immár átalakult „*Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*” szerkesztője, Friedrich Schneider, vetette fel azt az értékes és egyúttal súlyos kérdést, hogy a különböző népek jelleme mennyiben nyilatkozik meg nevelés- és oktatásügyüknek elméletében és gyakorlatában. Folyóiratának 1933. évfolyamában cikksorozatot indított meg erről a problémáról, m. p. az alaposság, megbízhatóság érdekében a kérdésnek tárgyalását mindjárt két oldalról tervezte: egy-egy illető nemzetbeli és külföldi pedagógus tollából. Erről a tárgykörről az első tanulmányt „*Deutsche Pädagogik und deutscher Volkscharakter*” címmel R. Müller-Freienfels írta (u. o. 16—42. l.): kimutatja, hogy Németországban 1800-ig a nevelés nem törekedett a sajátos német szellem kidomborítására; majd a romantika korában a nemzeti művelődési eszme ébredésekor inkább a nemzeti fogyatékoságok leküzdésére irányult, semmint az értékes német tulajdonságok kifejlesztésére; a nemzeti elemnek ma észlelhető erős hangsúlyozása pedig folytatása a 19. század eleje óta megindult kulturális koncentrációnak. — A következő „*The*

influence of English national character on educational theory and practice” c. angol viszonyokra vonatkozó tanulmány (u. o. 180—91. l.) szerzője F. A. Cavenagh kifejti az angol iskolaügynek tipikus nemzeti vonásait: a nemzeti művelődési eszményt és megvalósításának módjait; a történeti fejlődés alapján megokolja az állami beavatkozástól való idegenkedést, a decentralizált iskolai közigazgatást, a tanítóképzés változatosságát stb. Az angol viszonyokkal foglalkozik még N. Hans cikke „*Educational traditions in the English speaking countries*” (u. o. 191—98. l.) — A Németországban ma uralkodó irányzatnak főképviselője E. Krieck „*Völkische Erziehung aus Blut und Boden*” c. és három nyelven megjelent cikkében (u. o. 305—09. l.) fejt ki nézeteit a nemzetiszocialista nevelés- és oktatásügyről. — Utolsónak következik „*Le caractère national dans l'éducation française*” címmel P. Frieden tanulmánya a francia viszonyokról (u. o. 467—77. l.). A szerző nemzeti jellemet azokat a jellegzetes vonásokat érti, amelyek egy nép egyéneinek átlagát egy másik nép átlagától megkülönböztetik. Ez a *personnalité nationale* Franciaországban a 18. század óta uralkodik és a következőkben nyilatkozik meg: fejlett konzervativizmus, kiváló képesség és szükséglet a lelkinék és szelleminek nyelvi kifejezésére, a ráció uralma, francia individualizmus és fegyelmezettség, széleskörű katolikus fogékonyság, a civilizációnak tipikus francia fogalmazása, az üdülésnek és élvezeteknek értékelése. Mindezek a tényezők érvényesülnek a francia nevelésben és oktatásban, amelyek elsősorban a szociális életnek, főleg a családnak funkciói: ennek megfelelően a francia pedagógia, eltérően a többi népektől, az egész nemzeti irodalomra rányomja bélyegét. — A szerkesztő megbízásából készült és *Magyarországra* vonatkozó tanulmány a folyóiratnak időközben bekövetkezett, címére, tartalmára és szellemére kiható átalakulása folytán az új „*Zeitschrift für Internationale Erziehung*” c. folyóiratból (Spranger tanulmányának befejező részével együtt) már kiszorult és magyar átdolgozásban itt következik

A felsorolt szerzőkkel egyértelműen már eleve rá kel mutatunk azokra a kétrendbeli nehézségekre, amelyek problémánk tárgyalásakor felmerülnek. Egyrészt számolni kell azzal, hogy a nemzeti jelleg és a népjellem lényegének pontos felismerése és kiderítése mindmáig csak részben sikerült és a népi sajátságok irracionális volta miatt teljesen és tökéletesen aligha is fog sikerülni. Másrészt a nemzeti tulajdonságok és a népi struktúra okozta befolyás szabatos meghatározását megnehezíti az a körülmény, hogy e behatásokat egyéb a nevelés- és oktatásügyre kiható (pedagógiai, társadalmi, politikai stb.) tényezők is befolyásolják, esetleg kereshetjük, hátráltathatják.¹ Ezekre és még egyéb nehézségekre már

¹ Mind e tényezőknek szintézise időbelileg más-más eredőt eredményez. (V. ö. *Die Mode spricht stets die Sprache ihrer Zeit!*). — A nevelést rendezni kell állandóan, mert „nevelési törvény nem lehet soha más, mint ideiglenes” (br. Eötvös J.).

utalt Mantegazza, amikor a múlt század végén a „Nouva Antologia”-ban felhívást intézett a művelt világ tudósaihoz, hogy vele együtt kutassanak ama források után, amelyekből az egyes nemzetek jellemét meg lehet állapítani (l. Országos Hírlap 1899. jan. 22.). Ezek az elháríthatatlan körülmények szolgáljanak mentségül, ha ez a dolgozat, amelyet csupán kísérletnek tekintünk, szintén nem ment a hiányoktól és fogyatékoktól.

Tanulmányunk két részből áll (I—II.). Az elsőben mindenkéltől tisztázzuk a jellem, népjellem, nemzeti jellem fogalmát és az ezekkel kapcsolatos párhuzamos fogalmakat: a népjellem szellemében folyó nevelést, a nemzeti, a nemzetközi és a nemzetek fölötti nevelést. Ezután áttekintést adunk azokról a szerzőkről, illetőleg munkáikról, akik a magyar népjellemnek kiderítése érdekében buzgólkodtak. Ezeknek összefoglalásaként nagyjában megállapítjuk a magyar népjellemnek, majd a magyar gyermek jellemének főbb vonásait, úgyszintén azokat az akadályokat, amelyek szabad kifejlődésüket hátráltatják, végül annak módját, hogy a tanerők miként működhetnek közre a népjellem kiderítésében. A II. részben ez adatbeli, anyagi alapon igyekszünk a feltett kérdésre felelni, m. p. oly módon, hogy egyenként felsoroljuk a népjellemnek elismert fővonásait, azokat a sajátosságokat, amelyek a magyar népléleknek legősztőnebb megnyilvánulásai, s egyúttal megállapítjuk, hogy nevelésünk és tanterveink mennyiben elégitik ki azokat. Ezek a szempontok a következők: Nacionalizmus és vallásosság; vallásos alkat, nemzeti és politikai rátermettség, ékesszólás. Művelődési készség és rátermettség. Művészeti rátermettség. Testi alkat. Nevelés. Iskolaszervezet. Befejező összefoglalásul felsoroljuk 1. a tanulmányunkból leszűrhető tételeket, 2. a tennivalókat, a jövő feladatait, 3. problémánknak néhány újabb kiágazását.

Mi a jellem, a népjellem, a nemzeti jellem? Lélektani meghatározás alapján jellemen értjük mindazoknak a kiemelkedő testi-lelki mozzanatoknak egységes egészét, amelyek az egyén vagy csoport sajátos, megkülönböztető jegyei. Egy másik meghatározás szerint: jellem a megkülönböztető jegyek korrelációja. Az egyének jelleméből alakul ki szintézis útján a népnek és folytatólag a nemzetnek jelleme: ez utóbbi az előbbinek heterogén elemeit is magában foglalja. Amit a faj elnevezéssel szoktunk megjelölni, az mintegy összesége a lelki, szellemi és testi tulajdonságoknak: mindegyik fajnak, szintúgy minden népnek az emberek közös tulajdonságain kívül, vannak jellegzetes vonásai, kiütőköző tulajdonságai, amelyek döntően befolyásolják életét: gondolkodását, érzelmeit, cselekedeteit.²

² Il résulte de ce tableau que tout ce qui tient *intimement* à la nature humaine se ressemble d'un bout de l'univers à l'autre; que tout ce qui peut dépendre de la coutume est différent, et c'est un hasard s'il se ressemble. L'empire de la coutume est bien plus vaste que celui de la nature; il s'étend sur les moeurs, sur tous les usages; il répand la *variété*

Az ember Isten alkotása és elválaszthatatlanul forr össze a természettel; nem egyforma, hanem mindenütt más és más: éghajlat, talaj és külső körülmények szerint módosul. Alak, testi-lelki-szellemi tulajdonságai, tehetségei dolgában más északon és délen, más fény és jólét, sötétség és nyomor közepette. Rendszerint a *nyelvet* szokták a nemzet, a nemzetiség jellegzetes megkülönböztető jelének tartani, ám ennek megbízhatóságát kétségessé teszik az egy nemzet keretében élő különböző nyelvű népek, az ugyanazon nyelven beszélő, de különböző nemzetekhez tartozó népek, végül az asszimiláció gyakorlati példái.³ A népjellem kialakításában, összetételében nagy szerep jut a *hagyományoknak* is, amelyek mintegy alapjai a történelmi tudatosság kifejlődésének. A hagyomány az ember kialakulásának ugyanolyan természetes tényezője, mint a nevelés, sőt ennél termékenyebb, mert közvetlenebb hatású.⁴

Nevelés a népjellem szellemében, nemzeti nevelés, nemzetközi és nemzetfölötti nevelés. Ezzel a négy elnevezéssel kapcsolatos ténykedés párhuzamosan halad a következő fogalmakkal: nép, nemzet, nemzetek társasága, emberiség. Nem fedik egymást, hanem emelkedő vonalban vannak egymásnak alárendelve és sorban nagyobb kulturális (kulturpolitikai) rádiusszal rendelkeznek. E nevelési módok alapvető különbségeit, eltéréseit, úgyszintén egymáshoz való viszonyukat a velükjáró következményekre való tekintettel még nem méltányolják kellőképen. A nép sajátosságának figyelembe vétele ép annyira jogos és szükséges, mint az egyéné. A *népjellemnek* megfelelő nevelés — minthogy amaz jó és rossz tulajdonságokból tevődik össze — számol a népi vonásokkal, de inkább a kedvezőkkel (pozitívekkel), míg a kedvezőtleneket (negatívokat) rendszerint sorsukra bizza. Az e fölé rendelt *nemzeti* nevelés a nemzetet már mint egészet, egységet tartja szem előtt, tehát egyúttal és egyidőben súlyt vet a jó tulajdonságok mélyítésére és a rosszak gyengítésére, esetleg kiküszöbölésére. A nemzetnek mint nevelési tényezőnek jelentősége abban

sur la scène de l'univers: la nature y répand l'unité; elle établit partout un petit nombre de principes invariables: ainsi *le fonds est partout le même*, et la culture produit des fruits divers. (Voltaire: Essai sur les mœurs.)

³ *Language* is accepted as the usual test of nationality, and as a general rule it answers well; but there are exceptions to the rule. Individuals who are placed for a long time in any other country than their own, frequently fall into the language of that other country, and their descendants almost unavoidably adopt it. In many cases language indicates rather education and surroundings than origin (Kolb-Brewer 1880 p. 886). — L. még Rónay Jácint: *Jellemisme* 1847, Nemzeti nyelv 13—17. l.).

⁴ Imre S.: *Hagyomány és nevelés*. Egyetemi évváró beszéd. (Szeged 1933, 22 l.) — N. Bartha K.: *Magyar néphagyományok* (1931, 83 l.): A magyar néplelek terméséből származó gyűjteményt főleg a néptanítók hozták létre (sőt már a képzők növendékei) és részben átmentek a tankönyvekbe is.

áll, hogy megtestesíti azt a közösséget, amely alól senki sem vonhatja ki magát. A nemzeti nevelés szabatos fogalmazását Imre S. több helyen adja, így pl. legújabban „A neveléstudomány magyar feladatai” c. munkájában (1935. 11. l., 115—16. l. és 119. l. jegyzet). Meg kell jegyeznünk, hogy a nemzeti nevelés és a *nemzetnevelés* fogalma, tartalma nem fedi egymást teljesen: ez utóbbi mintegy átmenetként ékelődik a nemzeti nevelés és a nemzetközi nevelés közé. A *nemzetközi* nevelés tekintete a saját nemzeti határokon túlterjed és mérlegeli azokat a viszonyokat, követelményeket és magasabb (politikai, gazdasági stb.) szempontokat, érdekeket, amelyek a nemzetnek lehetővé teszik, hogy minél előnyösebben illeszkedhessék be a többi nemzetek társaságába, közösségébe. Itt tehát a nemzet érdekei együtthaladnak a politika stb. kívánalmaival. A *nemzetfölötti* nevelés végül még egy lépéssel tovább megy és csak azokat a nevelési tényezőket vonja hatalmi és hatáskörébe, amelyek az emberiségre egyaránt érvényesek. Minthogy az emberiség számára mindig egyik nemzet fontos, a nemzeti nevelés egyúttal kihat az egyetemes embernevelésre: saját nemzeti céljai mellett egyetemes emberi kötelességei is vannak, tehát politikai eszközként nem szabad vele visszaélni. A nemzetfölötti nevelés mintegy magasabb egységben foglalja magában a három előző nevelési mód szintézisét és nem ellenkezik az egyéni (individuális) és a társadalmi (szociális) neveléssel sem. Ez az egybekötöttség a nevelésben is érvényesülni kíván, minden fokon a tekintetet a következő magasabbra kell irányítani: az egyénnek, a társadalomnak, a népnek, a nemzetnek és az összemberiségnek jogos érdekeit harmónikus egységben kell érvényre juttatni. „A nemzetet az egyén és az egész emberiség kettős szempontjából kell megítélni” (Imre S.: A magyar nevelés körvonalai, 1920, 72. l.)

A *népjellem* szellemében folyó nevelés nincs híján a helyi megkötöttségnek, amiből az egyetemességgel szemben ellenmondások és ellentétek származhatnak. Így pl. már a nagy, egységes nyelvű európai nemzeteknél a *népjellem* a földrajzilag egymástól távolabb eső vidékeken nem egységes⁵ — még kevésbé az ú. n. nemzetiségi államokban. Megfontolandó továbbá, hogy egy merőben a *népjellemre* támaszkodó nevelés nincs mindig és egészen tekintettel az egész nemzetnek igényeire s még kevésbé a jelen követelményeire és a jövő célkitűzéseire. Ez hátrányokkal kapcsolatos összeütközésekre vezethet, amelyek magának a nemzetnek jólétét és fejlődését veszélyeztetik: aki közelebbi célokat tűz ki maga elé, gyengíti a nemzetet kifelé. Amint a belső és a külső politika állandó kölcsönhatást mutat, azonképen a belső és külső iskolapolitika is. Nem mellőzhető tehát hallgatással az a sorsdöntő kérdés, hogy meddig terjedhet a népi, illetőleg a nemzeti nevelés külpolitikai érdekek veszélyeztetése

⁵ Der Typus des süddeutschen Menschen umfaßt auch den Österreicher und den Deutsch-Schweitzer (H. Engl: Die Kinderlesehalle 1932, 41. l.). — Ugyanígy vidékenként nálunk is kisebb-nagyobb eltéréseket mutat a *népjellem*.

nélkül. Igaz, mindegyik nemzetnek megvannak saját és sajátos nevelési feladatai, céljai, ám legsajátabb érdekünk mégis azt ajánlja, hogy ezt a nevelést legelőnyösebben alakítsuk ki és gyakoroljuk, tehát úgy, hogy összhangba hozzuk a jelennek és a jövőnek követelményeivel és a nemzetek közösségének érdekeivel.

Előhírnökök és előmunkálatok. Az emberek mindig előszeretettel foglalkoztak embertársaik jellemzésével, amit a kultúra terjedése során idővel egész csoportokra, népekre is átvittek. A régiek közül csak Theophrastus görög filozófusra utalunk (Kr. e. 372—287), aki 31 jellemrajzban ostromozta kortársainak kirívó fogyatékoságait. Ezt a munkát később La Bruyère francia moralista (1645—96) fordította le és egészítette ki „*Les caractères de Théophraste, traduits du grec, avec les caractères ou les mœurs de ce siècle*” (1688) című világhírű munkájában. Ez a jellemkutatás, mint említettük, utóbb nagyobb egységeket ölelt fel és a néprajzban s ma a karakterológiában külön tudománnyá fejlődött. Már a középkorban szokássá vált az egyes nemzeteknek jellemzése kiválóbb tulajdonságaik (vérmérsékletük, szellemi érdeklődésük, erkölcsiségük) alapján. Regino apát 889-ben őseinket így jellemezte: „Büszke, hamar felfortyanó, becsület szerető nemzet, mely feltételeivel zajt nem üt s hallgatag természeténél fogva mindig készebb cselekedni, mint szavaival kérkedni”. (Bezzeg, jegyzi meg Rónay J. a 70. lapon, sokat másként írta most; majd Bölcs Leó, Bonfinius és a „Geist der Zeit” elismerő véleményeit közli (u. o. 71—73. l.). Joachim Camerariustól (1500—1574), Melanchihon barátjától származik egy összehasonlító latin nemzeti tipológia; amelyet Turóczi Trostler közöl „A magyar nyelv felfedezése” c. füzetében. — A népjellemhez alkalmazkodó nevelés is már régebben foglalkoztatta a mi szellemi vezetőinket: politikusok és tudósok, költők és pedagógusok úttörő munkásságot fejtettek ki a nemzeti nevelés nagy eszméje érdekében. Érdekes megállapítani, hogy ennek lényege és jelentősége a hivatásbeli pedagógusok munkáiban kevésbé szembeötlő, mint a kívülálló, nem-céhbeli szerzőknél. Mindketten főleg annak kiderítésével, megállapításával foglalkoznak, ami a magyar népjellemet a többi nemzetekétől megkülönbözteti; míg azzal, hogy erre való tekintettel a nevelésre és oktatásra minő feladatok hárulnának, már kevésbé törődnek. Ennek a fontos feladatnak pozitív értelemben tanulmányunk II. részében igyekszünk eleget tenni.

Az idevágó honi törekvések sorát Apáczai Csere Jánoson kezdjük (1625—59), aki az iskolák újjászervezésére irányuló reformtervezetében a latinnyelvű tankönyvek helyett legalább az alsó osztályokban magyarnyelvűeket kíván. Ama kor magyar protestáns iskolaügyére nagy hatással volt Comenius (1592—1670), aki hazánkból való távozásakor szívünkre kötötte a nemzeti iskola eszméjét, értsd az olyan iskolát, amelynek tannyelve a latin mellőzésével a magyar; ugyanő sürgeti magyar tankönyvek kiadását. 1768-ban Wessprémi István a magyar viszonyoknak megfelelően dol-

gozza át Woodnak angol mezőgazdák számára írt vallásos fejtegetéseit. A következő évben jelenik meg Locke munkájának magyar fordítása Székely Á. gr. tollából, aki az előszóban kifejti, hogy miután Angolország égjajlata, törvényei és közigazgatása, lakóainak természete, életmódja és erkölcei a magyarokéitól eltérnek, a nevelés általános elvei mellett a nemzeti vonásokat is figyelemre kell méltatni. Hgyanerre utal Bessenyei György (1747—1811), amikor hangsúlyozza, hogy a törvényhozóknak az általános emberi tulajdonságokon kívül tekintettel kellene lenniök az éghajlatra és azokra az állandó jellem- és változatlan nemzeti vonásokra, amelyek minden népet a többiétől megkülönböztetik. Csak ezen alapon lehet a nemzet javát felépíteni és biztosítani (Legyünk minél inkább nevelők, hogy annál inkább magyarok lehessünk). Wesselényi Miklós br. (1796—1850) Lipcsében 1843-ban megjelent „Szózat a magyar és szláv nemzetiségek ügyében” c. írásában a nép jelleméhez és a nemzet helyzetéhez szabott nevelési rendszert kíván. A nevelés nemzeti akkor, ha elmélete a nemzet jellemén és helyzetén alapul; a nemzeti egységet érzelmi alapon nem remélhetjük, itt csak az értelem ereje teremthet és tarthat fenn egyesülést. Wesselényinek egyik kívánsága így hangzik: „Nevezzen ki a törvényhozás bizottságot, amely tüstént alkalmazásba vétel céljából állapítsa meg a legcélszerűbbnek s gyakorlatilag legjobbnak elismert, helyzetünkhöz s népünk jelleméhez és vallásához alkalmazott népnevelési rendszert és bánásmódot.”⁶ Egy ilyen bizottságnak megalakítása, amely az 1896-iki II. Egyetemes Országos Tanügyi Kongresszuson újból felmerült (l. alább), még ma is felette időszerű lenne. — Első közoktatásügyi miniszterünk, Eötvös József br. (1813—71) is hangsúlyozza a nemzeti jellem fontosságát a közművelődés fejlődésére.⁷ Galgóczi K. „Mire nevelje a magyar gyermekét?” c. munkájában (1859, 256 l.) erre így felel: Azokra a pályákra, amelyeken nemzeti önállóságunknak, a nemzet javának és haladásának legtöbbet használhat... a mezőgazdaság mellett elsősorban értelmes és ügyes kézművesekre és gyáripari munkásokra van szükségünk. Széchenyi István gr. (1791—1860) munkáiban ismételten hirdette a nemzeti nevelés fontosságát. Nem bocsátkozott elvont fogalmak filozófiai fejtegetésébe, hanem elméletileg igyekezett megokolni a gyakorlati követelményeket, amelyeknek fontosságát az életre teljesen átérezte és méltányolta. Alap gondolata az emberiség állandó haladásába vetett hitben gyökeredzik, amiben a magyar nemzetnek is közreműködnie kellene: az emberi nemnek csinosodásához vérünk nemesítésével járulhatunk hozzá; a nemzeti nevelésnek iránytűje a nemzeti tudatosság. Az „Önismeret”-ben (1857) négy követelményt tanácsol a nemzettel szemben: nemzetiséget, amely nem szó, hanem a nemzetért való munka; polgári erény, ami kötelességteljesítést és erkölcsi bá-

⁶ Bővebbet l. Imre Sándor: *Wesselényi Szózata és a köznevelés*, 1907 (A magyar nevelés körvonalai c. kötetben is, 1920, 22—37. l.).

⁷ Lásd Imre S.: Br. Eötvös J. művelődési politikája, 1913.

torságot jelent; igazság,, ami a közboldogságnak legfőbb alapja; szabadság, amelyet az embernek csak úgy lehet értenie, hogy lelki függetlenség. A „*Politikai programtöredékek*”-ben pedig ezt olvassuk: „Engesztelődés minden hazafiak iránt s mindenek felett erkölcsi és társadalmi tisztaság.” Imre S. szerint „a magyar nevelés története igazolja Széchenyi mondását is: nem volt senki, aki a „*magyarnak eredeti sajátosságára* állította volna annak polgári kifejlését.”

Az újabb és legújabb korból valók a következő indítások, kezdeményezések, javaslatok. Az 1896-ban megtartott II. Egyetemes Országos Tanügyi Kongresszuson „*A magyar jellem tudatos kifejllesztése*” c. előadással kapcsolatban a következő javaslatot terjesztették elő: Külön bizottság (l. fent Wesselényivel kapcsolatban) derítse ki, gyűjtse össze és dolgozza fel a magyar népnek a közéletben és a történelemben megnyilatkozó előnyös és hátrányos tulajdonságait: erényeit és hibáit, és az ebből leszűrhető eredmények értékesítésével dolgozzon ki vezérfonalat a nemzeti nevelés számára. A Magyar Pestalozzi Társaságban Imre Sándor 1906-ban „Magyar vonások nevelésünkben” címmel előadást tartott,⁸ amelyet tárgyunkra nézve alapvető és mindmáig legértékesebb írásnak kell minősítenünk. 1915-ben a Pécsi Tanítónők Egyesülete 20 kor. pályadíjat tűzött ki erre a kérdésre: „Melyek a magyar népnek jellemző tulajdonságai és ezek közül melyeket kell a nevelésnek és oktatásnak az összes tanítási ágak egybevágó összműködése által úgy ápolnia és kifejleszteni, hogy igazi magyar nemzeti műveltség és művelt, egységes magyar nemzet alakuljon ki?” Határidő: 1916 hűsvétja. Bárki pályázhat. (A „Magyar Paedagogia” 1915. évf. 589. lapján közli ezt „Magyar vonások a nevelésben” címmel, de hozzáteszi: A kérdés azonban sokkal nehezebb, semhogy teljes megoldását remélni mernők). E pályázat sorsát illetőleg Weszely Ödöntől azt a levélbeli felvilágosítást kaptam, hogy az eredmény felette silány volt; a díjat egy tanítónőnek ugyan kiadták, de inkább segélyképen, mert a dolgozat olyan gyenge volt, hogy az Ember János tanfelügyelő elnöklésével működő bírálóbizottság azt kinyomatásra nem találta alkalmasnak. 1931-ben jelent meg Baranya i Erzsébet tollából a szegedi egyetem kiadásában egy 67 lap terjedelmű tanulmány (10 lap angol kivonat) „A neveléslelektani kutatás magyar feladatai. Vázlat egy magyar neveléslelektani intézet munkatervéhez.” (Acta Litt. ac Scient. Tom. III. Fasc. 2.) és 1934-ben Imre Sándortól „A nevelés-tudomány magyar feladatai” (u. o. Tom. VI. Fasc. 1. 1935, 136 l.).

A magyar népjellem. Goethének szállóigévé lett, klasszikus vetetű mondása: „A tehetség csendben fejlődik, a jellem az idő árában”, az egyénre ép úgy érvényes mint az összességre: a népre, nemzetre, mert hisz ez utóbbi amazoknak egybefoglalása: az egyének jellemvonásainak szintéziséből alakul ki a nép, a nemzet jelleme. Ám a népek sorsának fordulását az idők folyamán

⁸ Megj. a „Magyar Pestalozzi” c. lapban, majd „A magyar nevelés körvonalai” c. kötetben (1920, 71—81. l.).

mi sem tükrözteti, szemlélteti hívebben a történelemnél, amelynek során a faj, nép, nemzet lelke a kultúra segítségével életre kel és létrehozza azokat az erőket, energiákat, amelyek a népeket egymástól megkülönböztetik. Aki a magyar történelemben lapozgat, lépten-nyomon a következő vezető eszmékkel találkozik: *Isten, haza, király, munka, becsületesség, lovagiasság, bátorság*. A népjellemnek szinte egyenrangú tükre még az irodalom és a művészet, első sorban a nemzeti és népies irodalom és a népművészet. Mielőtt megkísérelnők a magyar népjellem legjelentősebb és leggyakoribb vonásainak megállapítását, a már fent említett előhírnökök és előmunkálatok folytatása- és kiegészítéseként, lássunk még néhány idevágó tanúbizonyságot.

Néhány évvel a „Demokritos” után (l. alább) 1847-ben jelent meg Rónay Jácint (1814—89) író és püspök, Rudolf trónörökös történelemtanára és Mária Valéria nevelője, a karakterológia elfelejtett magyar úttörőjének „*Jellemisme*” c. munkája,⁹ amelynek egyik legterjedelmesebb része (60—132. l.) a magyarokkal foglalkozik és a következő jellemvonásokat emeli ki és fejtegeti: hazaszeretet és nemzeti büszkeség, vitézség és bátorság, fesztelen szabadságszeretet; a magyar indulatos, ingerlékeny, tüzesvérű, hirtelen haragú, első kitörése vészes; dacos és ellenszegülésre hajlamos; folyton remél és bizik, olykor kedélyes, majd keseregően bánkódik; könnyelmű, szereti a fényt és csillogást, a fényűzést és ünneplést, cím- és hivatalkór uralja, minden áron úr akar lenni („született nagyságos úr”), ez a nagyravágás és hivatalkór teszi iriggyé; szalmatűz, idegenek felkarolása és vendégszeretet; túlzások: „éh-és ihkór” (áldomás-áldozat); káromkodás: „van egy neme, mely igen sérti a szemérmeket; bizonyos szemérménelküli személyek elnevezésére tán egy nemzetnek sincs annyi szója, mint nekünk magyaroknak” (76. l.); „a magyar inkább szerelmes, mint szerető: a szerelem indulat, a szeretet szenvedély, amaz zajgó, de rövid, ez utóbbi csendes, de tartós” s i. t. (92. l.). „Sajátszerű tulajdona földnépünknek a gúnyolódás.” (127. l.) A magyar nőről így ír: „Honszeretet, hűség és háziasság legfényesebb erényei a magyar hölgynek: élénk mint a francia, de nem oly könnyelmű; házias mint a német, de nem oly takarékos; heves mint a spanyol, de szenvedélyeiben nem oly kitartó” s i. t. (128—29. l.). Érdekes a következő nemzetközi összehasonlítása is: „A németek lelkiismeretes rendszeretése, az angolok hideg számítása nincs így a magyar-

⁹ Teljes címe: *Jellemisme* vagy az angol, francia, magyar, német, olasz, orosz, spanyol nemzet, nő, férfiú és életkorok jellemzése lélektani szempontból. (Győrött 1847, 221. l.). Rónaynak e munkája inkább leíró, elbeszélő jellegű: karakterográfia és nem tudományos karakterológia mai értelemben, de érdekes és gazdag adatgyűjtésénél fogva figyelemreméltó. Felhasználja és közli Fényes, Csaplovics, Széchenyi I., Fessler, Hetényi, Istvánfi, Engel, C. G. Carus, Sacy, a Tudományos Gyűjtemény és a „Geist der Zeit” idevágó anyagát l. alább).

nak" (101. l.). A magyar fajnak antropológiai leírását a 61. és 66. lapon adja.

Schneller István egy nagyobb tanulmányában¹⁰ a magyar szellem legsajátosabb termékeiből, a nyelvből és közmondásokból vezeti le és állítja össze a magyar jellemvonásokat: „Nyelvében él a nemzet.” Szerinte az etimológia mellett a népmondások, példabeszédek szemléltetik a nevelésnek sajátos magyar jellemét. Vizsgálatainak eredményeként megállapítja, hogy a magyar ember elismeri az egyének jogosultságát, mindenkinek jogot ad a saját természete szerint való fejlődésre, visszaszorítja a közjával ellenkezőt, az érzületet tartja főnek és folytonos haladást kíván. A némettel való összehasonlítás alapján két ellenkező életfelfogást állapít meg, amelyek azonban nem zárják ki, hanem inkább felváltják egymást: a magyar a már *felnevelt* embert, az eszményt ragadja meg, a tiszta énség álláspontja ilyen egyes embert kíván; a német felfogás egyoldalulag a történeti álláspontra helyezkedik és a történeti hatalmak útján kívánja még csak az embert a tiszta énség álláspontjára *felnevelni*. — A német és a magyar népjellem összehasonlítására értékes elemeket találunk még Rónaynál (pl. 65., 115—16. l.) és R. Müller-Freienfelsnek fent említett cikkében.

Weber Károly Gyula német író (1767—1832) „*Demokritos*”-c munkájának¹¹ IX. és X. kötetében külön fejezeteket szentel az egyes nemzeteknek. A magyarokról elég röviden emlékezik meg (X.: 24—30. l.) és lényegében a következőket állapítja meg: „A nyílt, nemes, bátor magyar zsarnokának ostora és fejedelmének legbiztosabb támasza. Mélységes komolysággal mély tekintet és magas hazafiság egyesül benne. Sziklaszilárdan lehet benne bízni, jelleme nyugodtság, de nem keleti tétlenség. A férfiak erősek és bátrak, a legjobb lovasok. A magyarok pompás emberfaj (leírja szép külső megjelenésüket és nemzeti viseletüket): Magyarországon nagyszerű emberekre és műveltekre akadunk. Német egyetemek és németek általában közvetve és közvetlenül hatottak rájuk: amint a görög a rómainak, azonképen a német a magyarnak lett segítője kultúrájában. Német szokások és erkölcsök a német uralom alatt természetesen mind jobban elterjednek, noha velük szemben bizonyos bizalmatlanság észlelhető.” Ezután a híres magyar latinságról emlékezik meg, amely a némettel összeboronálva, valóságos népnyelvvé lett; szól a „részeses horvátokról, lusta illírekről vagy rácokról és szerbekről”. „Itt az emberek nagyon sokat és nagyon jól esznek: a dinnyéknek és tokaji aszúnak nincsen párja.” „A magyarnak nemzeti büszkesége olyan mint a brité, de

¹⁰ A nemzeti nevelésről (k. ny. az Athenaeum 1902. évf.-ből 43 l.). — A népjellemre vonatkoztatva dolgozta fel a közmondásokat még a következő két munka: Ida v. Düringsfeld: *Das Sprichwort als Kosmopolit* (3 köt. 1863) és O. v. Reinsberg-Düringsfeld: *„Internationale Titulaturen“* (2 köt. 1863).

¹¹ Teljes címe: *Demokritos oder hinterlassene Papiere eines lachenden Philosophen* (12 köt. Stuttgart 1832—40; 8. kiad. 1868.).

jóval több kedélyességgel és mások tiszteletével, vendégszeretettel és kellemesebb szokásokkal. E büszkeségnél fogva ragaszkodik nemzeti viseletéhez és bizonyos előítéletekhez s ellenszegül minden reformnak. Szeretettel csüng hazájának történetén és őseinek hősi tettein."

A teljesség kedvéért csak röviden utalunk kérdésünknek antropológiai kiágazására. „V á m b é r i — írja Herman Ottó („A magyar nép arca és jelleme” 1902, 138. l.) — éppen úgy mint Hunfalvy megegyeznek abban, hogy a magyarság bárhol alakult legyen, vegyes elemek szerencsés keveréke; és minthogy az: a legrégibb alkotórészek is atavisztikus soron föl-fölvetődnek a nemzedékekben.” Ezek alapján megállapítja, 1. hogy sikerült az antropológiai arcképek fölvételére tartozó föltételeket meghatározni, 2. kimutatni a *szem kifejezésében* a magyar jegyet, mely az egész típus lényét kisugározza. (V. ö. Rónay J.: 61. és 66. l. „mélyen fekvő tüzes szem”), Herman Ottó e munkájának II. részében (143—91. l.) behatóan foglalkozik a magyar nép jellemével, amelynek összefoglaló képét adja a 186—88. lapon. Legújabb Bognár Cecil: A magyarság jellemrajza (Bp. Szemle 1935, 62—88. l.).

Ami már most a magyar népjellem jellegzetes vonásait illeti, a fent közölt adatok (I. Előfutárok és előmunkálatok) egybevetéséből fontosság sorrendjében a következőket állapíthatjuk meg.¹² 1. Erények: hazaszeretet és az anyaföldhöz való ragaszkodás¹³ (amelyet a harcok állandóan ébrentartottak és mélyítettek), azzal kapcsolatban erőtudat, bátorság, méltóság és büszkeség, előkelőség és tisztelettudás, józan realizmus és okosság, huzavona nélküli cselekvés, jámborság, emberiség, szemérmesség, megbízható barátság, jóság¹⁴ és vendégszeretet; hajlamcs a derüre és jókedvre (adomázás), de felváltva búslakodó (Sírva vigad a magyar); józanul hallgató, konzervatív. 2. Hibák és fogyatékoságok: az érzelmek túltengése és szenvedélyesség, híján van az okos előrelátásnak és nem gyanakvó az ellenséggel szemben sem,¹⁵ becsületes, de ártal-

¹² Széchenyi, Herman Ottó és Schneller adatainak jó összefoglalását és egybevetését adja Imre S. (Magyar vonások nevelésünkben 1906, 74—5. l.).

¹³ V. ö. *Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita*. Régibb változata Lud. Cael. Rhodiginus († 1525) olasz polihisztortól származik és így hangzik: „*Extra Pannoniam non est vita, aut si sit, non tamen ita.*” — Amikor II. Vilmos császár 1897. szeptember 21-én nálunk járt, a budai várban I. Ferenc József-re mondott emlékezetes felköszöntőjében lelkesen dicsőítette a magyarok közmondásos lovagiasságát és hazaszeretetét, amely nekik egyenjogúságot biztosít a kultúrnépek sorában.

¹⁴ Mikszáth K. „Milyen a magyar karakter?” (Club és folyósó): „És mi ebből a tanulság? Az, hogy a magyar népnek sokkal jobb szíve van, hogysen valaha jó közigazgatása lehessen.”

¹⁵ „A nagy Alföldön élő magyarok nyílt, gyanútlan és becsületes lelki életének nincsen párja”, írja Winkler boroszlói egyetemi tanár „Die Magyaren und ihre Kultur” c. művében (Breslau 1904.).

mas nehézkesség, kitartás hiánya (szalmaláng!), összeférhetetlen, széthúzásra hajlamos (testvérháború), túlságosan fogékony idegen befolyások iránt, nincs vállalkozó kedve, bizonyos gondatlanság és fatalizmus, állhatatlan és gyakran csökönnyös, csak nehezen és lassan alkalmazkodik új viszonyokhoz és szigorú fegyelemhez.¹⁶

Az utóbb említett negatív tulajdonságok közül, a nép széles rétegeire gyakorolt áldatlan befolyása miatt külön kell kiemelni azokat, amelyek ősi ösztönökből táplálkoznak és hagyományokra támaszkodnak. Ezek mind a *túlzás* jegyében állnak és szertelenségben bontakoznak ki. Ilyen az evés-ivásban lábrakapott mértéktelenség, tivornyázás, naphosszat tartó „magnum áldomás”, amelyet az egészség és a gazdaságosság ellen tör. Ilyen az ősi harci készségnek, a *virtusnak* (lat. férfi erény) *virtuskodássá* való elfajulása, amely a „ki a legény a csárdában?” jelszava értelmében duhajkodásban, bicskázásban s több effélében keres és talál kielégülést. Ide tartozik a káromkodás is, amelynek szóvirágai a külföld előtt is hírhedtekké lettek. A magyar népjellemnek ezen árnyoldalairól írja Wesselényi Miklós br.: „Nincs nemzetiségünknek ártalmasabb ellensége — a betyáros magyarságnál. A magyarok Istene előtt kedves tettet követ el, ki durvaság, darabosság s butaság elűzését mozdítja elő s ki a magyart mind tudományi, mind társadalmi viszonyaiban műveltebbé teszi.”

A pozitív (kedvező) és a negatív (hátrányos) jellemvonások, illetőleg tulajdonságok különbözete (algebrai összege) adja meg azt, amit *jellemfoknak* vagy *jellemértéknek* nevezhetnénk. Mint-hogy a népjellem az egyének jelleméből tevődik össze, ez pedig eltéréseket mutat, arra kell törekedni, hogy pozitív többlet útján gyarapítsuk az egyének s következőleg a népnek jellemértékét.

Akadályok. A magyar népjellemnek szabad kifejlődését és ezzel szerves kapcsolatban zavartalan érvényesülését a nevelés- és oktatásügy terén két oldalról: *kivülről* és *felülről* jelentkező nehézségek akadályozták meg. Ezúttal csupán az előbbiekből származó gátlásokat tesszük szavá, az utóbbiak tanulmányunk II. részében vannak helyén. A honfoglalás magyarjai harcias nép volt, amely állandóan háborúkat viselt: kelet felé védelemből, míg nyugat felé hódítás végett. Eközben tartósan idegen népekkel érintkeztek, amikhez évszázadokon keresztül hozzájárult idegen törzseknek (németek, szerbek, románok, tótok, rutének) letelepítése a magyar állam területén. E tartós érintkezéssel járó kölcsönhatás természetesen (kedvezőtlenül is) befolyásolta az ősi magyar népjellemet, amely eredeti tisztaságában csak néhány vidéken maradt fenn, míg másrészt a fajok keveredésének és keresztezésének kiegyenlítő hatása folytán előnyös eltolódásokat is eredményezett. Ezzel kapcsolatban rá kell mutatni a magyar fajnak és földnek arra a szinte páratlan asz-

¹⁶ A fegyelemtől ne féljen a nemzet, mert valódi fegyelemre nagy szüksége van. Retorikai teljesítmények mit sem érnek, döntő csak a matematika lehet. A jövő azé, aki racionálisan gondolkodik és nem hajszol fantazmagóriákat. (Gömbös miniszterelnök a felsőház 1933. dec. 29. ülésén).

szimiláló erejére, amelyet idegen elemekkel szemben tanúsított és a valóban értékes elemeket áthasonulás útján a magyarság számára értékesített.¹⁷ Ugyanezt mondhatjuk kellő megszorítással az idegen kultúrákról és befolyásokról. A nyugateurópai kultúrákban elméleti és gyakorlati téren felmerült minden nevezetesebb szellemi mozgalom és áramlat előbb-utóbb átlépte határainkat és gyökeret vert a Duna és Tisza között. Ez a nyugat felé irányuló tekintet és a vele kapcsolatos vonzóerő érthető és mértékkel, értsd a nemzeti jelleg figyelembe vételével alkalmazva, dicséretre méltó is, mert honnan meríthetnék kisebb nemzetek mintáikat és indításait, ha nem a közművelődésben haladottabb népek köréből. Ehhez járult az éghajlat és foglalkozás módosító befolyása is, amely az eredeti népjellemet mérsékelte s mintegy humánusabbá tette. Bölcs Leónak őseink féktelen harcmódorát bíráló szavaihoz Rónay a következő megjegyzést fűzi (81. l.): „Sok megváltozott azóta és vele az epés szenvedélyesség mérsékeltebb, a könnyű vérmes nedvokat túlnyomó lön. A magyar jelenleg valamint könnyen kibékül sorsával,¹⁸ úgy hamar megbékül ellenével; bosszút sem forral, csak nagylelkűséget, hon- és becsületszeretetét senki kétségbe ne vonja, mert ezt sohasem bocsátja meg.” Az éghajlatnak, tápszernek és szokásoknak befolyására a népjellemre l. ugyanott a 17., 25. és 27. l.

Tanerők közreműködése. A népjellem kiderítése érdekében az aránylag fajtisztá területeken a vidéki, főleg a falusi tanítók fejtenek ki eredményes tevékenységet.¹⁹ Erre nézve követésre méltó útmutatással szolgál az a „helyzetkép”, amelyet Kis Jenő állított össze „*A nevelés körülményei egy alföldi községben*” címmel.²⁰

¹⁷ A számos idevágó példa közül álljon itt csak a következő. Berzevicy Albert a Magy. Tud. Akadémiának 1933. okt. 1. tartott ülésében Herczeg Ferencsel kapcsolatban a következőket mondta: Büszkék lehetünk a magyar földnek, a magyar nemzetnek arra a páratlan asszimiláló erejére, amely minden valódi értéket áthat és még azokat is, akik nem Magyarországból származnak, tősgyökeres magyar emberekké képes átalakítani.

¹⁸ Bezzeg nem Trianon után! — Bessenyei Lajos „A magyar néplelék válsága” (2. bőv. kiad. 1928, 223 l.) túlsötéten lát: a magyar néplelék voltaképpen megöregedett (4), a nemzet beteg (101), a magyar néplelék bejutott az aggkorba, testi és szellemi lehanyatlás, nincs tetterő (138) s i. t. Az ilyen pesszimizmus nem igen alkalmas arra, hogy buzdítóan hason nevelőkre és neveltekre egyaránt.

¹⁹ Köznépünk megismertetésére keressük fel nemzetünk legeredetibb faját, a puszták és vadon fiait, kik a kezeikre bízott állatok fajai és tanjáik helyzete szerint nemcsak ruházatban, hanem szokásaikban, jellemükben is, nagyon eltérnek egymástól. Feltaláljuk ezeknél nemzetünk sajátosságait eredeti tisztaságban, még az annyira általánosnak mondott keleti komoly méltóságot is jobban, mint bárhol. Valódi Attila faj... (Rónay J. 120. l., továbbá 28—29. l.). — L. még Bodor A.: „A falukutatás vezérfonala” (1935). Várad József: „Mit kíván a falu a tanítóképzéstől” (1935).

²⁰ Lásd „Nevelésügyi tanulmányok” (Szeged 1934, 179 l., 42—50. l.). Bővebbet az ilyen „nevelésügyi állapotrajzok”-ról l.: „A neveléstudomány magyar feladatai” (1935, 102—6. l.).

Ebben Alastyán (Jász-Nagykún-Szolnok vm.) nagyközsége vonatkozóan a következő jellemző részleteket olvassuk: „Ha előbb jön a gyermek a világra, akkor ez rendszerint véletlenségből történik. A nagyobbacska gyermek előtt titkolnak mindent, ami a nemi életre vonatkozik: sok helyen megveri az anya a gyermeket, ha az megkérdezi pl. azt, hogy honnan van a kis testvére. Ellenben nem bánják, ha a gyermek káromkodik. A tanítók tudását és tanítási képességét elismerik: azt tartják róluk, hogy sokkal jobban tanítanak, mint a régebbi tanítók. A tanítók egyáltalán semmit sem olvasnak(!). A körök és az iskola könyvtárán kívül van a falunak külön könyvtára, de ezt nem használják. Feltűnő, hogy a meséket még a felnőttek is mennyire szeretik. A tanítók nem hajlandók (népművelési) előadást ingyen tartani. Az emberek nem szeretnek mosdani, szobáikat nem szellőztetik. Panaszkodnak, hogy sem a pap, sem a tanítók nem járnak a körbe, még beszélgetni sem, pedig szívesen tanulnának. Világnézetük átmeneti állapotban van. Roppant babonások, főleg az asszonyok. Az öregek idegenkednek a vonattól és a rádiótól. A fiatalok is nagyon vallásosak. A rövidhajú nőt nem tartják becsületlenek. A legtöbb büntetett részeg fővel követik el: két legényt véletlenül agyonütöttek. A szülőkre sohasem emelnek kezet, de az asszonyt bizony még el-elverik, ha az visszafelel. Nagyon takarékosak: szívesen segítenek egymáson csak pénzbe ne kerüljön. A tanítókat becsülik, de fáj nekik, hogy teljesen elzárkóznak tőlük. A városi emberrel szemben tartózkodók, sőt gyanakvók is.”

A *Néptanítók Lapja*-ban is több idevágó cikk jelent meg. Az 1912. dec. 19. sz.-ban vezető helyen „Nemzeti sajtóságok a pedagógiában” címmel megjelent okos cikk szerint: „A magyar természet, mint a Hegyalja nehéz és tüzes borai, későn és sokáig forr . . . a magyar természetnek egy másik rossz tulajdonsága a szilajság.” Mostanában (1935) Molnár J.-tól „Magyar lélekkel” (18. sz.) és Versegi Ö.-től „A tanyai gyermek élete és lelki képe” (20. sz.) c. cikkek jelentek meg.

A magyar gyermekben csiraként megvan a felnőttek eszme- és érzelmi világa. Nálunk több kísérlet történt ennek kiderítése érdekében és jöllehet a feladat még távolról sincs megoldva, máris néhány érdekes eredménnyel rendelkezünk, amelyek azonban felülvizsgálatra, nyomósabb beigazolásra szorulnak. A gyermek jellegzetes tulajdonságainak és hajlamainak kiderítésére felette alkalmas eszköz a megnyilatkozó *érdeklődés*. E vizsgálatok során megállapították, hogy az úgynevezett nemzeti tantárgyak (magyar nyelv, irodalom, történelem, földrajz) legközelebb esnek az ifjúság érdeklődéséhez és ehhez képest valamennyi iskolafaj tantervében központi helyet foglalnak el. Ez egyébiránt a többi nemzetekkel közös, mert természetes vonás. Homloktérben a hazaszeretet áll (az idevágó hivatalos tanterveket l. Szervezet alatt alább), amely Nagy L. szerint már a 8. életévben erősen (23.8%) megnyilatkozik, a 10. életévben 35.7%-ra emelkedik és a 19. életévben eléri tetőpontját

(45.4%). Ballai K. „A magyar gyermek eredeti mérések és lélektani adatok alapján” c. munkájában (1929, 95 l.) szintén az érdeklődés segítségével igyekszik a magyar gyermek struktúráját meghatározni. 200,000 kilenc-tízéves gyermekek végzett vizsgálatok adataiból a következő hét főirányt vezeti le (az átlagok zárójelben): 1. A háborús kedv erkölcsi értékelése (46.8%). 2. Győzelem (38.3%). 3. Faj- és hazaszeretet (35.7%). 4. Altruista érzelmek (19.0%). 5. Becsületérvés. 6. Tulajdon és jog. 7. Vallásosság (1.6%). A konkrét és az absztrakt válaszok viszonya 54.8% : 45.2%. Weszely Ödön „A gyermektanulmány jelentősége és problémái” című előadásában [Kisdednevelés 1932 és k. ny. 27 l.] a magyar gyermeket így jellemzi: Általában nagyon tehetséges. Gondolkodása egyenes, józan, reális, kerüli a körülményes (agyafúrt) és elvonatkoztatott gondolkodást. Ha gondolkodó, akkor szeret elmélyedni. Általában világos fejű és komoly. Tehetsége különösen gyakorlati irányokban sokoldalú. Érzékeny, becsületes, nyílt, helyesnek ismert gondolataihoz ragaszkodik. Lelkesedni tudó és lelkesedni szerető, de a munkában nem kitartó; figyelme és érdeklődése lelohad, gyakran éppen a munka befejezése előtt. Ezért elsősorban kitartását kell erősíteni, egyenletes rendszeres munkára szoktatni, gondolkodását kíméltíteni, magasabb absztrakciókra képessé, az elmélet iránt fogékonnyá tenni. — Herman Ottó (1835—1914) „A magyar népcsoport és jelleme” c. munkájában (1902, 212 l.) a magyar gyermeknek következő meghatározó rajzát adja: „Nincs nép, melynek gyermeke oly korán kerülne a nagy és súlyos felelősség iskolájába, mint a magyar gyermek. Alig hogy a kis leány a fűzfavesszőt meg tudja suhogtatni, már kezére bízzák az egy folt ludat, amellyel kiszáll a libalegelőre. Egy falat kenyér és valami kis hozzávaló, kendőbe kötve, ez az egész napra való eleség. És a gyermek megfélemezi a korával járó mohó vágyat: csak akkor nyúl az edelhez, amikor az evés ideje bekövetkezett. Ebben nagy fegyelmező hatalom rejlik, amely a *jellem* alakulására irányadó. Ez a 6—8 éves (sőt 3—4 éves!) teremtés felelős a kezére bízott jószágért: meg kell védenie a sólyomtól, sastól, kányától; meg kell óvni az elszéledéstől, a kártételtől. Ez a *gondoskodás* iskolája. Megfigyeli állatját, megkülönbözteti minden tulajdonsága szerint az egyest a többitől; megfigyeli szokását, táplálékját s azontúl mindazt, ami körülötte él. Ez az *értelem* iskolája. A fiú 7—8 éves korában szőrin üli meg a lovat, kiviszi párosan a legelőre, már éjszakára is. A *felelősség* és *bátorság* iskolája ez. A lovat hajnalban haza kell hozni, az éjszaka csöndjében, a magánosságban félni nem szabad. Más lábas jószág mellé adva, ez a fiú kiszáll hajnaltól alkonyatig: elesége szegényes vászontarisznyájában... Értelmét fejleszti a csillagok serege, a „jó fű” ismerete, a mező apró állatvilága, a rábizott jószág minden sajátossága, tulajdonsága s ennek révén fejlődik ki az a bámulatosan éles megkülönböztető tehetség, mely lehetővé teszi a juhásznak, hogy százakra menő nyájának minden egyes darabját egyéni tulajdonságainál fogva megismerje” (156—57. l.). Kemény Ferenc.

A falukérdés problémái a fővárosi tanítónőképző-intézetekben.

A magyar szellem egyik sajátossága, hogy ugyanazon eszmekört, ha más megvilágításban és szempontok szerint is, időközönként felveti sajtóban, ankétokon, politikai és egyházi körökben — a megvitatás után a kérdés nem egyszer megoldatlanul, legfeljebb a megoldáshoz közelebb jutva, csendesesen elalszik. A róla megmaradt irodalom azonban tovább viszi a felvetődött gondolatot, s ha a szükség úgy kívánja, — ha ugyanis a kérdés általános érdekű volt, — újból felbukkan, s a jelen helyzetnek és a körülményeknek megfelelő átalakított formában tovább érik. 20—25 évvel ezelőtt mindenki a többtermelésről írt és beszélt. A mezőgazdasági többtermelés kapcsán a falu, a tanya és az azokon élő emberek is az érdeklődés látókörébe kerültek. A többtermelés mezőgazdasági része a világtermelési versenyben részben csődöt mondott ugyan, de a falu-és tanyakérdés problémái, — nagyon indokoltan — újból erőre kaptak. A sokoldalú megvitatás, elgondolás, tervezgetés, törvényhozási és közigazgatási rendelkezés, azt a benyomást keltik a tárgyilagosan gondolkodó emberben, hogy az ilyen erővel felszínre kívánkozó kérdések és szükségletek közül a legfontosabbak mihamar meg is valósulnak.

Mi teszi indokolttá azt a kívánságot, hogy a magyar társadalom minél nagyobb rétege bevonassék a falu- és tanyakérdésbe?

Néhány adat feleletet ad a kérdésre. A csonka-ország lakosságának 51.8%-a östermelő. Az ország 8.688,319 lakójából csak 2.881,251 városi lakó. Ha a 23.1% városiak népesség számarányát nézzük, azt látjuk, hogy még ez az adat sem ad tiszta képet, mert az alföldi nagy faluvárosok kb. 1 milliónyi lakosságának 33.3%-a tanyán él és az Alföldön szétszórtan fekvő többi tanyával együtt a tanyai lakosság lélekszáma 1.5 millió, tehát az ország lakosságának 19%-a él külterületen. A magyarországi falvak területe 14.186,102 kat. hold, azaz 81,636 km², az ország területének 87.7%-a. Ez igen nagy terület, ha meggondoljuk azt, hogy Csonka-Magyarország területe 92,666 km².

Tanult városi ember előtt teljesen ismeretlen tájai is vannak az országnak. Azt tudja róluk, hogy vannak; nagyjában ismer is néhányat közülük, pl. képet alkotott magának a faluról a gyorsvonati ablakból, vagy átrobogva gépkocsin a falvakon, kialakítja röpke benyomások alapján magában a falu fogalmát, a tanyát azonban már teljesen képzeletből rajzolja meg, s a béke, nyugalom, boldogság szigetének tartja. Messze idegen világok tájairól, népeiről akárhány művelt magyar ember többet tud, mint falusi és tanyai sorstestvéreiről. A legtöbb emberre a messze tengerentúli tájak vonzóerővel hatnak, míg a közelfekvő területek nem foglalkoztatják képzeletét, nem keltik fel érdeklődését.

Aki általánosítással formál magának képet a faluról, az nagy

tévedésbe esik, mert városok, falvak, tanyák — „önálló életet élő egyedek” —, amelyeknek vannak ugyan közös vonásaik is, lényegében azonban mindnyájan eltérők egymástól és típusokba nehezen sorozhatók. Minden falu egy-egy külön kis világ. A falvakat nem lehet egy kaptafára húzni, mint a világvárosokat. Minden falunak megvan a saját lelke, amely elüt a környező falvakétól. Sem kiterjedésre, sem települési formára nézve nem egyformák ezek a lakóhelyek. Míg Zala és Vas megyékben akárhány háromszáz lakost számláló községet találunk, addig pl. Békés megye 28 községe közül 19 olyan van, amelynek lakossága meghaladja az ötezret. De nem egyformák a falvak a közszükségletekkel támasztott igények tekintetében sem, mint ahogy igen különbözők a feladatok megoldására való képességekre nézve is.

Mit tud tehát az újságolvasó városi ember a faluról? Hogy a falusi őstermelő lakosság látja el a várost nyersterményekkel és élelmiszerekkel, hogy a falu népe adóhátralékkal küzd, hogy az árverezőkalapács gyakran megkoppan a falusi portán, hogy adótarozás fejében kiürül az istálló, hogy elhajtják a lovat, a tehenet.

A városi ember nagy tömegének szívéhez nem áll közel a falu népe. Az idegenség ellenséges érzése beékelődött a falu és város közé. Beláthatatlan a távolság a nagyváros és a falu között. Ezt a szomorú egymástól elszakadást nem tagadhatjuk le, de ha még a dolog érzelmi részét ki is kapcsolnók, a tárgyilagos gondolkozás követeli, hogy ebbe beletörödnünk nem szabad. Az eltávolodást a háború, a háborút követő felfordulások és forradalmak még jobban kimélyítették. Mikor a havi fizetéses városi tisztviselők alig tudtak megélni, a falusi ember bőségben élt. A létért való keserű küzdelemben a falu lévén erősebb, nem egyszer önzően is viselkedett, ebből származott az ellenszenv. A falusi ember sem rajong a városért, nem kér a „városi huncutságból”. De ezen mi, városiak, ne csodálkozzunk! Hányszor megtévesztették már a jóeszű, higgadt falusi gazdatársadalmat a városból kiáradó politikai és gazdasági álszólamokkal. Nem egyszer pörölték már lelkiismeretlen részletügynökök távoli vármegyékből a jóhiszemű, módos gazdákat addig, míg egész vagyonukból kiforgatták őket. Ha azonban port nyelve és sárt dagasztva megérteni-akarással közeledünk a falvakhoz és a muskátlis és szagosmentás ablakokon keresztül bepillantunk a dolgok mélyére is, már nem a népszínházi kellékekkel feldíszített képet fogjuk látni. Nem azt az idillikus falut, amelyet a romantikus tájirodalmak és népszínművek hatása alatt a városban magunkban kiformáltunk, hanem azt, amilyen a falu tényleg a maga realitásában. A városi középosztály sok tagja Blaha Lujza énekén, Göre Gábor és Durbints sógor alakján át ismeri a népet.

Miért olyan szomorú reális megvilágításban a magyar falu képe, annak „a közeleti tényezőnek, amely a nemzeti élet megnyilatkozásának egyike és fajunk fejlődésének alapja?” A falu különböző célokra adózó közösség, amelyben a lakosság adóalany jellege

kirívóan kidomborodik. Nemcsak a vármegye hárít terhet a falura: megteszi azt a népoktatásügyi hatóság, a vízügyi hatóság, az egyházi hatóság és különböző egyéb tényezők egész sorozata.¹ Addig, míg a termények értékesítése a terhekkel arányban van, nincs különösebb baj. Az utóbbi évek gazdasági válsága azonban azt mutatja, hogy az őstermelő küzd, vergődik, nélkülöz, hogy egyetlen létalapja, a föld ki ne csússzék a talpa alól. A falu népének életfeltétele a föld; abból él és azért él. Józan gondolkodású falusi gazda nem is azt kívánja, hogy a termény ára emelkedjék, hanem azt, hogy az iparcikkek ára álljon arányban a nyerstermékek előállításának költségeivel. Természetes, hogy az általános gazdasági válság a város lakosságára is kihat. Itt azonban a társadalmi, szociális, egészségügyi berendezések részben felejtetik az életszínvonal állandó csökkenését. A mindezeket nélkülöző falu elesettsége, amely nem egyszer még az életszükségleteit sem elégítheti ki, talán mégis szármalmasabb képet nyújt. A legtöbb helyen, különösen a tanyákon, hiányzik a lelki gondozás is. Nem egy külterület csak temetésen látja a papját. Szerencse, hogy népünk józan értelme és tapasztalatokon leszűrt természeti erkölcsse visszatartja legtöbbjét a kilengésektől, de mindez nem pótolhatja a lelki vezetés hiányait. A lelki gondozatlanság következménye az újabban elterjedő sok szekta is, amelyeknek azokon a helyeken van különösen jó talaja, ahol a nép lelki elhagyatottsága nagyobb.

Ismeretesek az egészségtelen lakásviszonyok. Vályogból, sárból készült a lakóház legtöbbje, de sok helyen van még földbe vájt is. Az alapincézetlen, földelletes lakószobák, túlszűfolt fekvőhelyeikkel, fűledt, dohos, gőzös levegőjükkel a gümőkór melegágyai. Népünk állandó küzdelmet folytat az éhséggel. A fehérje- és zsírszegény ételkkel nem táplálkozik, hanem a gyomor túlterhelésével az étkezés gondját veti csak el magától. Kevés húst fogyaszt, zöldségfélék nem szerepelnek étrendjében, gyümölcs is csak akkor, ha férges és eladásra nem alkalmas. A tejet, tejterméket, tojást még a gyermektől is megvonják, ha értékesíteni tudják. Az idénygyümölcsök (dinnye, szilva) mértéktelen élvezete évenként egyre jobban növeli a vérhasjárvány szomorú statisztikáját. A vigalmakra elkészített rendkívül zsíros és jóllaktató ünnepi étkezéseket napokig tartó koplalások követik. A ruházkodás is sok engedménnyel jár a pénztelenség folytán. Sajnálatos, hogy ősi művészetünk, páratlan szépségű magyar népi viseletünk múzeális anyaggá sorvad. Bárcsak a női hiúság diadalmaskodnék népruházatunk megtartására és megdöntené a csalogató, olcsó divatos városi viseletnek elterjedését, amely stílustalansága mellett célszerűtlen is, amennyiben nem a falusi megpróbáltatásokra készült. A falut jól ismerő szakembereink megdöbbenve emlegetik a férfilakosság ruhátlanságát, öltözete elhanyagolt, szármalmas voltát.

Nézzük a falu nőkérdését! A nők elhagyatottságukban maguk is elősegítői nehéz életviszonyaiknak. A magyar nő általában tiszta-

¹ Weis István: A mai magyar társadalom. 33. oldal.

erkölcsű, jó feleség és önfeláldozó anya. Milyen szép misszió várna itt a magyar tanítónőkre, ha falusi asszonyaink lelkének átformálásában segédkeznének! Munkaerejük gazdaságosabb felhasználására, az egészségügyi követelmények szigorúbb megtartására, célszerűbb, változatosabb konyhatechnikára, időszerű gyermeknevelési rendszerre, a háztartási munkák észszerűbb beosztására, a régi háziipari szövésfonás felújítására, a fehérnemű újbóli otthoni elkészítésére kellene őket szeretettel és megértéssel rászoktatni. Hogy művelt úriasszonyoknak és lelkes tanítónőknek milyen hatása lehet a népre, azt nem egy helyen örömmel tapasztalhatjuk. A magyar falusi asszonynak nemcsak testi ereje, hanem természetes esze is sok van. A háború alatt kemény férfimunkákat végezve hogyan megállották helyüket a magyar földművesasszonyok! Ma is hány léha, kocsmázó gazda vagyónát tartja rendben néha pattogó-nyelvű és csipőra tett kezű, de mindig dolgos, takarékos felesége.

A falusi társadalom nem egységes. Vannak ugyan helyzetek, amelyek a rétegeket összehozzák, de sohasem tartósan. A falu, mint kisebb közösség, szorosabb kapcsolatot teremt a lakosság között, mint a város. A közös munkának és egymásért dolgozásnak szép példái is mutatkoznak, de észre kell vennünk azt is, hogy mindennek érdekközösség az alapja és gyakran csak a rokon családok összetartására vezethető vissza. A közérdek a faluban is nehéz probléma, — gondoljunk csak a poros, sáros, rendezetlen utakra, a szabálytalan árkokra, patakokra stb.

A nagybirtokos legtöbbször nem tartózkodik a vidéken, rövid ott-tartózkodása alatt pedig leginkább gazdasíztjei útján érintkezik a néppel. A falu népe és a középbirtokos család között a régi boldog időkben kifejlődött patriarchális, bensőséges viszony legtöbbször helyen már a multak megsiratott emléke. A középbirtokos magyar úr, elgazdálkodva vagyónát, földjét a magyar fajnak származásában és gondolkodásban idegen üzleti törekvésű tulajdonos vagy bérlő vette át. A köznemes úr és cselédsége között a multban veszedelmek idején véd- és dacsövetség alakult ki. Ma ezeken a birtokokon lélekből harcol „munkaadó” és „alkalmazott” egymással — a tőke és éhbér — szomorú tragédiája a falut is elérte.

A falu belső életében nagyjában két tagozat alakult ki. Az első társaság lenézi a másodikat. Ugyanazon körbe tartozók is kisebb klikkekre oszolva csak engedményekkel érintkeznek egymással, a szerint, kinek van több vagyona, tekintélye, befolyása vagy előkelőbb származása. A pap, orvos, jegyző, gyógyszerész, nyugalmazott tisztviselő, tanító, postamester, tehetős gazdák esetleg a vagyonos iparosok tartoznak az első csoportba, de meghatározott rangsorban. A tekintélyüket vesztett gazdák, kistőkékű iparosok, nyugalmazott, falujokba visszaszármazott altisztek, zsellérek, napszámosok alkotják a második kört.

A faluba vonult intelligencia ellenséges környezetben él. A falu irígy szemmel néz mindenkire, aki nem fizikummal, hanem szellemmel keresi kenyerét. Az urak munkája, nem munka. Henyél a

tanító, mert „csak” tanít, az orvos, mert „csak” gyógyít, még az ígehirdetés sem fáradságos munka. A jegyző, ha betölti hivatását, társadalmi és gazdasági vezetője lehet a falunak, de ellenségnek számít legtöbbször, mert az állami akarat végrehajtója és adót vet ki. A lelkész csak a lelkiélet kiépítésére vállalkozhatik, s a lelkiélet kiformalását megakadályozó anyagi, politikai és társadalmi gondok elhárításában hivatali megkötöttsége miatt nem sokat tehet. A tanító külső és gyakran személyében rejlő okok miatt nem mindig tudja azt a társadalmi helyet elfoglalni, amely hivatalánál és hivatásánál fogva megilletné. A tanítót, ha személye rokonszenves, befogadják, de vele szemben sok engedményt a társas életben nem tesznek. Helyzete nem áll biztos alapokon. Szívesebben keresi így hát fel az alacsonyabb színvonalú köröket, legtöbbször innen is házasodik s a társadalmi pozíció hiányában anyagi jóléttel kárpótolja magát.

Milyen sors vár a fiatal falusi tanítónőre? Leginkább városi, magasabb társadalmi körből, tapasztalatok és előkészítés nélkül kerül munkhelyére. Első nehézsége az elszállásolás és élelmezés kérdése. Társadalmi érikezése alig van, s ha hivatását nem ismeri fel és nem menekül üres óráiban a népművelés áldást hozó foglalkozásához, igen szánandó, szomorú emlékei maradnak ifjúságáról. Ha hiányzik lelkéből a szociális érzés, és nem temetkezik a munkába, csak az a távoli reménység táplálja, hogy falusi élete csak átmeneti és meggyökerezés helyett minden energiáját a központ felé való törekvés emészti fel.

A középosztály falusi talajvesztésével a háború után szellemi és anyagi felkészültsége révén a gazdaosztály került előtérbe. A régi, nehézkes, maradi, lassú észjárású falusi ember helyébe a tekintélytiszteletben változatlanul megmaradt, de célszerű újításokat mérsékeltén befogadó, tanulni vágyó, közügyek iránt érdeklődő gazdátársadalom lépett. Ez a társadalmi réteg, amely már a művelődés áldásait magán is tapasztalta, nem tekinti az iskola fenntartását csupán teherként.

És mit tudunk a tanyáról? Ha arra gondolunk, hogy a tanyák sűrűsödése nem is olyan régikeletű: Hunfalvy szerint az ötvenes, Szeberényi szerint pedig a hetvenes évek eredménye, elcsodálkozunk az akácok és nyárfák közül kikandikáló mosolygó fehér házacskaikon. Tavasz végén virágpompában a boldogság fészkeinek tűnnek fel ezek a kedves emberi szállások. Az Alföld és tanyakérdés szakembereinek írásait forgatva elröppen azonban az a boldog álom, melyet virágillatos, elszórt tanyákról magunkban alkottunk. Téves már az a felfogás is, hogy a tanya a magyar teremtő erő és a város szociális érzésének folyománya. A tanyatelepülés történelmi háttérű szükségszerű gazdasági alakulat. Kaán K. (A magyar alföld, Budapest, 1927. 135. old.) ezt írja: Rendszer nincs a tanyák birodalmában. Éppen a teljes rendszertelenség, magárahagyottság teremtette meg a tanyavilágot. Gesztelyi Nagy (A magyar tanyakérdés, Kecskemét, 1922. 5. old.) így jellemzi a tanyát: Fél nomád élet, melybe

a mindenkori kormányok mulasztása döntötte az embereket. A tanyakérdés első úttörőjének, Dr. Czettler Jenőnek szavai talán a legmeggrázóbbak. (A tanyakérdés magyar feltámadás. Magyar Gazdák Szemléje, 1921. június—júliusi szám 444—445. ol.) mintha csak a Kongó vidég négerai között jártam volna, oly elmaradt ezeken a tanyai vidékben a posta, iskola, orvosi szolgálat. Láttam tanyai gazdát, aki kocsiján párnák között vitte haldokló feleségét 20—25 km-nyire fekvő községbe orvoshoz. Láttam gyermekeket, amint apjuk csizmájában bukdácsolnak a barázdák között az 5—5 km-nyire eső iskolába, hogy megtanulják azt, hogyan kell öntudatos magyar-nak lenni, hogyan kell a nemzet oszlopának lenni... Jártam tanyai iskolában, düledező és istállóhoz hasonló épületben, amelynek falára a tanító szénrel rajzolta a nekünk legszebb, legdrágább képet, Nagy-magyarország térképét, hogy a gyermekeket más taneszköz híján a magyar föld ismeretére és szeretetére oktathassa. Az iskolaszéknél pedig panaszt emeltek ellene, hogy bepiszkította a falat és az mérlegelte, vajjon a tanító a maga költségéből be tudja-e meszeltetni „a taneszközt”? — A városok a helyett, hogy elősegítették volna az óriási határokból a falu alakulását, féltékenyen őrködtek azon, hogy a kultúrterület lakója valami hatósági jellegű ténykedésnek a helyszínén részese ne legyen. (Gesztelyi Nagy: A magyar tanyakérdés, 126. old.) Alig van szomorúbb látvány, mint a tanyai ember vergődése és hősi életküzdeme. Minden természeti és közéleti tényező összefogott ellenük, ennek dacára boldogulnak, szaporodnak; lépésről-lépésre foglalják a földet, kultúrárt teremtenek ők, akik maguk is kulturátlanak és csak életöszönree, természetes tehetségeikre támaszkodhatnak. (Weis: A mai magyar társadalom, 17. old.)

Mindezek előrebocsátását szükségesnek tartottam, mielőtt tulajdonképeni tárgyamra rátérhettem volna.

Azzal a kérdéssel, hogy a budapesti tanítónőképzők nevelhetnek-e jó falusi tanítónőket, és hogy ezt a nevelést hogyan oldhatják meg, föltétlenül foglalkozni kell. A kérdés nagyon is időszerű. Időszerű két okból. Először a falu szempontjából. Szociológusok, közgazdászok, kultúrpolitikusok figyelme mindjobban a falu felé irányul. Másodszer a tanítóképzők szempontjából, mert az oklevelet nyert tanítónők jelentékeny hányada a budapesti képzőkből kerül ki, mégpedig olyan magas hányada, amely a fővárosban vagy városi iskolákban alkalmazást nem remélhet. Ha tehát tanítónői állást akar elfoglalni, számolnia kell azzal, hogy csak falun helyezkedhetik el. Teljesen igazat adok annak a fölfogásnak, mely szükségesnek tartja az ifjúság figyelmét a falu felé terelni, különösen, ha arra a beteges állapotra gondolunk, hogy minden diplomás ember főképen Budapesten akar elhelyezkedni és nyomorgása, koplalása ellenére sem tájékozódik a vidék felé. Láttuk ezt az egészségtelen tünetet a Trianon-utáni szomorú időkben, mikor a menekültek megrohanták a fővárost, és innen, noha a menekülés kényszere nélkül talán még vidéki városi elhelyezkedésre se gondoltak volna, — elmenni többé nem kívántak. Még státusunkban is tudnék példákat felhozni

arra, hogy tanár, igazgató, bár vidékről jött, inkább nyugdíjaztatta magát, semhogy elhagyott állomáshelyénél a fővároshoz sokkal közelebbeső és nagyobb vidéki városban elhelyezkedjék. Emberileg meg kell érteni az egyén érdekét is, amely ragaszkodik a magasabb kultúrájú városhoz, de állami érdekek is vannak. Ör helyek a falvakban is kellenek és oda őrszemek szükségesek! Már ez maga elég ok arra, hogy az ifjúság nevelésénél ez irányban is figyelemmel legyünk.

Csonka-Magyarország 19.563 tanítója közül 13.448 tanító falun és tanyán működik, azaz 68.74%, és csak 6115 van városi iskolánál (31.26% alkalmazva). A 19.563 tanítóból 8.671 (44.32%) a tanítónő. Míg a községi iskolák a nők alkalmazása terén az államhoz igazodnak, addig a hitfelekezetek, különösen a prot. egyházak és a görögkeleti iskolák fenntartói aránylag kevés tanítónőt választanak meg. Ennek a tartózkodásnak részben az a magyarázata, hogy a két protestáns egyház elemi iskolái közül igen sok az egytanítós iskola, ezekben pedig a kántortanítói teendők, a levente-oktatás, valamint a nagyobb fiúk tanítása (gazd. ism. isk.), végül a tanító társadalmi és népművelődési feladatai szempontjából a férfitanító alkalmazása megfelelőbb. Évenkénti szükséglet tanítónőkből ez idő szerint maximálisan 300—350. Ebből városba kerülhet legjobb esetben 100, magára Budapestre 50—60. Viszont magának Budapestnek van 7 tanítónőképzője, ez — a többi városi tanítónőképzőt nem is számítva — évenként 350—400 okleveles tanítónőt bocsát ki. 1932—33. iskolaévben szóbeli alapján Csonka-Magyarországon oklevelet nyert 1.368 tanítónő. 1933—34. tanévben kiadott tanítónői oklevelek száma 1312. Fenti adatok nagyrészt a most megjelent: A közoktatásügyi igazgatás újjászervezése. Törvényjavaslat a közoktatásügyi igazgatásról c. műből vettem. Az 1934—35. iskolaévben a VII. ker. áll. tanítónőképzőben tanítónőképesítő vizsgálatra jelentkezett 117 jelölt. Tehát csak a budapesti tanítónőképzőkből évente 250—300 olyan tanítónő kerül ki, aki csak falun vagy tanyán remélhet elhelyezkedést.

Nevelhetik-e a fővárosi képzők növendékeiket úgy, hogy azok ne csak megállják helyüket a falusi és tanyai körülmények között, hanem egyenesen kívánkozzanak oda és ne átmeneti állomásnak tekintsék a falut vagy tanyát. Adhat-e ilyen irányítást a képző a növendékeknek, meggyökerezethet-e ilyen vágyat állandó vágyként a tanulók lelkében?

Mielőtt erre a kérdésre válaszolhatnánk, vizsgáljuk meg, hogy a fővárosi képzők növendékserege kikből kerül össze. Legtöbbnyire fővárosban vagy városhelyen született és ott felnőtt olyan gyermekekből, akiknek a szülei és nagyszülei is már városhelyen éltek. Tíz évre visszamenőleg feldolgoztam 3 budapesti tanítónőképző (II. ker. VII. ker. állami és a IX. ker. róm. kat. képzők) adatait. A IV. ker. róm. kat. képző nem bocsátott adatokat rendelkezésemre, a többi budapesti felekezeti képző pedig nem áll fenn még 10 év óta.

1924—34-ig a II. kerületben 2390 növendéket írtak be. Ebből budapesti szülők gyermeke 974 (40.76%) volt. Budapesten született 716 (29.96%).

A VII. kerületben ugyanezen tíz év alatt beiratkozott 3134 növendék, budapesti szülők gyermeke 1893 (60.40%) és Budapesten született 1502 növendék (47.92%). Szembeszökő az adatokból, hogy intézetünk, melynek nincs internátusa, főként a fővárosi igényeket elégíti ki.

A IX. ker. róm. kat. képzőben 10 év alatt beiratkozott 1965 növendék. Ebből Budapesten lakott szüleinél 749 (38.12%), Budapesten született 707 (35.98%).

Vajjon lehet-e, elképzelhető-e, hogy a városi levegőben, városi adottságok mellett, városi igényekkel felnőtt ifjúságban maradandóan és értékesíthetően feltámasztható a falu iránti vágy? A kérdésre a válasz nem igen lehet más, mint nemleges. Feltéve, hogy már az alsóbb iskolákban is a gyermekek nevelésével és oktatásával megbízott tanerők valamennyien olyan különös sugalmazó erővel lennének felruházva, hogy a vidéken és falun való elhelyezkedés vágyát a növendékek nagyrésztben fel tudnák kelteni, vajjon az ügy érdekében kívánatos lenne-e ennek a sugalmazó erőnek az érvényesítése? Szerény véleményem szerint nem, mert ahhoz, hogy a városi életfeltételek mellett felnőtt nőtől, a falun boldogulni tudó, a falu jólétének szolgálatára alkalmas és ezzel a szolgálattal megelégedő s abból el nem kívánckozó tanítónő váljék, a váagnak felkeltése csupán nem elégséges. Ezek a sugalmazások vagy meddő kísérletek maradnának, vagy ha sikerülnének is, az esetek nagy többségében, a cél szolgálatában nem érvényesülnének. Szinte lehetetlen ilyen élet-környezet-változtatásokat, ilyen idegen talajba való átültetéseket véghezvinni, az egyed elsorvasztása nélkül.

De ezt a természeti alapigazságot figyelmen kívül hagyva, ennek a kérdésnek más oldala is van. Ilyen olthatatlan vágyat az új, az eddigőtől elütő életkörülmények iránt csak akkor támaszthatnánk, ha az ál népszínmű-romantika minden sallangjának felhasználásával olyan képet rajzolnánk a faluról, amely kép különösen az ideális-lelkületű növendék érzés- és akarátvilágát a falura, mint leendő élet-pályájának helyére irányítaná. De ez nem lenne őszinte, és sem a falu, sem a növendék érveit szolgáló eljárás. Nem szabad a növendéket tévútra vezetni, nem szabad abban a tévhitben tartani, hogy a falu olyan terület, ahol tudásával, munka-akarásával, lelkességével, a maga és a köz javára könnyen boldogul. Az újabb időkben szerzett tapasztalatok azt mutatják, hogy a városi képzőkből kikerült városi leányok közül még azok is, akik sok-sok idealizmussal, jószándékkal és munkakedvvel voltak telítve, a falura kerülve nemcsak, hogy ott nem állták meg helyüket, hanem teljesen elkedvetlenedtek, sokszor a kétségbeesésig, sőt a lemondásig (otthagyták az állásukat), mert azt kellett látniok, hogy a falu, a tanya nem az és nem olyan, aminek és amilyennek a képzőben megismerni megtanulták. Nem kaptak ugyanis felvilágosítást arról, hogy falura kerülve teljesen magukra lesznek hagyatva, csaknem minden igényről, ami az eddigi életükben kultúrát és civilizációt jelentett, le kell mondaniok, de igen sok esetben le kell mondaniok a lakás és él-

mezés tekintetében eddig fennálló igényeikről is, s ezzel szemben olyan munka vár rájuk, ami egészen más, elütő és sokkal több, mint a városi tanítóé s aminek terhével a gyöngébb női vállak összeroppanás nélkül megbírkózni nem tudhatnak. S az eredmény? A városi leány, aki akár kénytelenségből, — mert más állomáshely nem volt, — akár saját kívánságából azt állandó állomáshelynek gondolva falura kerülve már az első évben belátta, hogy ennyire igénytelenül, ennyire mindenről lemondva, ilyen nagy munkát vállalni nem képes, elvégezni nem tud és sírva könyörgött új, más állomáshelyért. Az ilyen eseteket nemcsak az egyének szenvedik meg, de megszenvedik még jobban az iskolák és azoknak a tanulói.

Ha tehát a képző foglalkozni akar ezzel a kérdéssel, ha a falura-nevelés, a falusi tanító képzését be akarja állítani a maga feladatai közé, első és legfontosabb feladata, hogy a falut, tanyát és annak összes körülményeit őszintén, minden torzítás, de minden álromantika nélkül megismerhesse. Nem hinném, hogy az acélos akarattal és igaz munkakedvvel megáldott tanítónőre ez a kép riasztólag hasson; sőt ha rámutatunk arra, hogy a falu és tanya sok-sok elmaradottságának elhárítása érdekében a jó tanítónő az iskolában és iskolán kívül mit tehet, ha igényeinek leszállítására és munkaerejének teljes kihasználásra áldozatos lélekkel bír, ez a kép, ha nem is a tömeg, de az egyesek lelkében talán inkább fel fogja kelteni a vágyat az apostoloskodás iránt.

Arra a kérdésre tehát, hogy a városi képző a jelen keretek között városi szülőiteinek ilyen falura-nevelését eredményesen és sikeresen szolgálhatja-e, nemmel kell válaszolnom.

Ezzel a vigasztalan akkorddal azonban ennek a kérdésnek a tárgyalását nem lehet és nem szabad befejezni. Csonka-Magyarországon a falu-probléma mindenütt előtérbe került, ahol az ország boldogulásáról szó van. Az ország 3356 faluja és sokezer lakott helye (tanya) területben 87.7% és lélekszámban az ország 74%-át teszi. A falukérdés mellett a városi képző sem mehet el közönyösen. Hazafias s így erkölcsi szükségesség, hogy ezzel a kérdéssel foglalkozzék. A képzők tanári testületének nemcsak ismernie kell a falu egészségügyi, szociális, közlekedési, gazdasági és kulturális problémáit, hanem azokat ismertetnie is kell. A mi lelkiismeretünket terhelő tehát, ha oklevelet nyert növendékeink úgy válnak meg az intézettől, hogy nem alkothattak meguknak tiszta képet a faluról. Minden végzett tanulónknak legyen biztos tudása arról, hogy ott milyen életkörülmények közé kerül és nemcsak az iskolában, hanem az iskolán kívül is milyen feladatok várnak rá.

Általános tapasztalat, hogy a nemzet megújulásában az öserőt a forrásból: a falutól és a falusi lakosságtól meríti. Érdekes az a megfigyelés is, hogy a falu iránti érdeklődő szeretetben mindig az ifjúság járt elől. A finn nemzet nagy falukutató munkáját a 21 éves Lönnrot indította meg az orosz zsarnokság idején. A cseh nyelv-tengerben létükért küzdő német nyelvszigetek a Heimatskunde-mozgalomba tömörültek. Ez a mozgalom a háború után átcsapott Auszt-

riába és Németországba is. A falu megismerése mellett nemzeti célokat szolgál a „Wandervögel” egyesület is. A nép sorsának megismerésével a falu és város között egészséges kölcsönhatások fejlődtek ki. Nemcsak a nép szellemi színvonalát és anyagi jólétét mozdítják elő a törekvések, hanem a városi nép lelkületét is több nemzeti érzéssel és szociális belátással töltik meg.

A Felvidéken a „Sarlósok” és „Prohászka-körök”, Keleten az „Erdélyi Fiatalok” végeznek falukutatásokat. Romániában a bukaresti egyetem foglalkozik falumunkával. Céljuk a szociológia elméleti tanításait gyakorlati megvilágításban látni és a román falut mint a társadalom legjelentősebb egységét megismerni. A falukutatás legtudományosabb művelőit Észak-Amerikában találjuk.

Nálunk a falumozgalmak Széchenyi nevéhez fűződik. Gróf Károlyi Sándor, Darányi Ignác és Bernáth István által támasztott agrármozgalmak főként a falu súlyos anyagi helyzete felé fordultak és a szövetkezeti gondolat elterjedésére és megvalósítására vezettek. Ugyanakkor az etnografusok népművészetünk csodálatos szépségű ősi anyagát ismertették meg a művelt világgal. 1920-ban megalakult a Faluszövetség, mely vizsgálódásait a falukutatásra is kiterjesztette.

A csonkaország ifjúsága 1928-ban Szegeden kezdte el a faluvizsgálásokat. A „Turul” bajtársi szövetség is hozzálátott már a falumunkához. A Pro Christo diákszövetség tagjai is rendszeres szociográfiai felvételekre járnak ki a falvakba. A falukutatás széleskörű elterjedését jelentősen elősegíti az 1933-ban megjelent Tanító- és Tanítónőképző-intézetek számára kiadott Tanterv, valamint az 1932-ben megjelent Népoktatási Tanterv, melyek a szülőföld alapos megismerését kívánják meg a tanároktól és tanítóktól egyaránt. Mivel az adatokat legtöbbször az oktatóknak kell összegyűjteniük, ez a munka növeli kutatókészségüket és munkájuk eredménye mind több jó községmonográfia és társadalomrajz. A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete 1934 őszén elhatározta, hogy a falusi népoktatás eredményesebbé tételére, annak központjába állítja a szülőföld ismertetését.

Örömmel állapítható meg, hogy a falu-megismerést célzó mozgalmak az utóbbi években mindinkább elterjedtek. Ifjúsági és más egyesületek vették fel állandóan programjukba és az újságokban is többször értékes cikkek foglalkoznak ezzel a fontos kérdéssel.

A külföldi tanítóképzők ifjúsága intenzívebben bekapcsolódott már a falukutatásba. Dr. Veress I. „Látogatás a svájci tanítóképzőkben” c. cikkében 1931-ben szaklapunkban beszámolt arról, hogy Zürichben a tanítóképző IV. éves növendékei kötelezően három hetet töltenek valamely községben és tapasztalataikról jelentést tartoznak írni. Dr. Jelitainé Lajos Mária dr. ugyancsak szaklapunkban 1931-ben megjelent „A tanítóképzés újabb típusai” c. cikke szerint a porosz Pedagógiai Akadémiákon a jelöltek az I. félévben a közműveltség tárgyak tanulmányozásával kapcsolatban hetenként $\frac{1}{2}$ napos kirándulásokat rendeznek tanáraik kíséretében a vidék földrajzi, néprajzi, társadalmi viszonyainak megismerésére. A kiránduláson szer-

zett tapasztalatok összefoglalása a Gegenwartskunde. Az I. félév végén a négyheti segédkezési időre (Schulhelferzeit) köteles minden jelölt. A vidéki tartózkodás egyik célja: a falu megismerése. A III. félév végén a tanítási gyakorlatok színhelye a vidék. Ez a városi iskolákban végzett tanítási gyakorlatok, a „Vollpraktikum” után az „Außenpraktikum”. Ekkor 2—3 hétre kimennek a jelöltek tanáraikkal együtt vidékre, ahol a Jugendherbergekben szállást és teljes ellátást kapnak. Az Odera melletti Lagow-ban lévő Jugendherberg-től 2—3 kilométernyire fekvő falvakban levő iskolákba hármasával, négyesével járnak ki naponta a jelöltek s a tanító irányítása mellett elvégzik az egész iskolai és iskolán kívüli munkát. Falun töltött munkájuk eredménye a „Heimatsbuch”. Összeállítják gyakorlati megfigyeléseik, kutató- és gyűjtőmunkájuk alapján a falu történetét, mondáit, babonáit, beszámoló verseit, a nép szokásait, a lakosság statisztikáját vallás, anyanyelv, fajmegoszlás, műveltség szerint, a falu gazdasági földrajzi állapotát, a lakosság építkezési módját, az étkezési szokásokat, a nép ruházódását, a speciális népviseleteket. Mindezeket képekkel, fényképekkel, rajzokkal, térképekkel, grafikonokkal illusztráltan készítik el. Mindez nemcsak az ismeretek szerzését növeli, hanem kitörölhetetlen szociális érzéseket támaszt a tanítójelölt lelkében. Az elméleti tudás gyakorlati felhasználása étellel való kapcsolatokat teremt és az életrevaló nevelés alapjául szolgál.

A szász tanítóképzőben az V. félév végén kétheti vidéki tanítás szintén kötelező.

Érdekes újításokat olvashatunk Dr. Lux Gyula „A német birodalmi tanítóképzés új alapelvei” című, szaklapunk 1935. márciusi számában megjelent cikkében. A nemzeti szociális nevelés az új tanítóképzési rendszert úgy igyekszik megoldani, hogy a tanítóképzők egy részét vidéki kisvárosokba helyezi át, „mert a tanító, akit a nagyvárosi tanítóképzők nekünk szállítanak, a falusi iskolák számára sok esetben el volt rontva. Mint tanító részben már mint a nagyvárosi civilizáció imádója tért vissza az ő falusi földjei közé és megerősítette a gazdasági, társadalmi és néppolitikai szempontból oly káros vándorlási kedvet a faluból a városba”. A falusi igényeket szolgáló tanítóképzők mellett természetesen a városi tanítóképzői főiskolák is megmaradnak Németországban, amelyeknek más, különleges feladataik vannak.

Tanítóképzőink tantárgyainak anyaga általános érdekű, vonatkozik mind falusi, mind városi igényekre. A múltban ebből nem is származott baj, a jó tanító falun, városon egyaránt megtette kötelességét. A pedagógia újabb irányai azonban egyéni nevelést követelnek. Az egyéni nevelés, tömegtanításnál — a mai gazdasági körülmények mellett — csupán utópisztikus elgondolás lehet. Az egyéni nevelés megvalósítását mégis legalább odáig kellene fejleszteni, hogy a tanyai, falusi és városi gyermekek, mivel ezek társadalmi helyzete sem egyforma, más és más nevelésben és oktatásban részesüljenek. Mivel tehát a tanító munkája a tanya, falu és város

igényei szerint változik, legcélszerűbb lenne háromféle típusú képző: tanyai, falusi és városi, felállítása. Elgondolásnak ideális, keresztülvitele a jelen körülmények között szinte el sem képzelhető.

A mi képzőnk, az akkori VI. ker. képző, midőn óvónőképzből tanítónőképzővé szerveztetett át, a városi igényeket kívánta szolgálni. Az előbbi adatok bizonyították ez állításomat. A II. ker. áll. tanítónőképző internátussal kapcsolatbaon nagyrészt vidékről jött növendéksereget vett fel, míg intézetünk leginkább fővárosi szülők gyermekeit képezte. Ez a szükségesség is hívta életre. A székesfőváros saját céljaira az elemi iskolai oktatószemélyzet átképzését a fővárosi Pedagógiai Szemináriumban oldja meg évek óta.

A vidéki állami tanítóképzők közül a kiskünnfélegyházi foglalkozik a tanyára kerülő tanítók behatőbb képzésével.

Mit tehetünk itt Budapesten ennek az igen fontos kérdésnek legalább megindítására a jelen keretek között a nélkül, hogy szellemi munkával túlterhelt és anyagiakkal küzdő növendékeink vállára újabb terheket ne rójunk?

Nem külön tantárgy, az ú. n. faluisme beiktatására gondolok, amelyet heti meghatározott órában és osztályban kívánnék a faluisme tanárával előadatni. De igenis gondolok arra, hogy ezt az egész kérdéskomplexumot fel kellene dolgozni és meg kellene közzösen állapodnunk abban, hogy minden tárgy keretében hogyan kellene minden alkalmat megtalálni és felhasználni arra, hogy a tanyát, falut és kisvárost minden növendék, akár odakerül, akár nem, — minden vonatkozásban jól megismerje. Meg kellene tanítani növendékeinket arra is, hogy a magyar falu közös, általános és minden falura jellemző tulajdonságainak (lényegében minden falu más!) ismeretével felszerelve, falura kerülése esetén annak az egy falunak a különös adottságait is gyorsan megismerni képes legyen. Így tud majd azokhoz egyénileg és munkájában is alkalmazkodni. Elgondolásomat az alábbiakban adom.

I. Értelmi rész.

(Intenzivebb szakismeret nyújtása, a falura való előkészítés szempontjából.)

1. közlekedési problémák,
2. egészségügyi problémák,
3. gazdasági problémák,
4. társadalmi problémák,
5. kulturális problémák,
6. a tantervi anyag elvégzésének és a nevelés kérdésének fokozottabb tanítása az osztatlan iskolákra vonatkozólag,
7. az iskolán kívüli népművelés kérdése.

II. Érzelmi rész.

(Eszteétikai érzelmek útján a falu megkedvelése, a város és falu közelebb hozása.)

1. irodalom,
2. népművészet (kézimunka, rajz, ének)

III. Gyakorlati rész.

(Falukutatás. Az elméleti tudás gyakorlatba való átvitele.)

I. Értelmi rész.

1. Közlekedési problémák (nehézségek — elzártság).

A földrajznál a közlekedés-hálózat tanításánál a forgalmat tárgyalva mutathatunk rá, hogy az ország agrártermékei miért nem értékesíthetők kellő időben? Mi a piacutatás? A piacutatás nemzetgazdasági fontossága. A falu és tanya elmaradottsága, gazd. stagnálása az úthálózat kiépítetlensége miatt. A mai minőségi termelés és modern értékesítés milyen akadályokba ütközik gazdálkodó népünk szervezetlensége és tudatlansága miatt? A szállítási nehézségek.

2. Egészségügyi problémák (orvoshiány, elmaradottság, babonák, csecsemőhalandóság).

Az V. osztályban szereplő egészségtan tisztán gyakorlati útmutatásokból áll, melynek úgyszólván minden mondata a falura is érvényes s úgy is tanítjuk, hogy a faluban pl. így kell tenni stb. Hogyan ruházkodik, táplálkozik, tisztálkodik, fűt, világít, lakik népünk és hogyan lehetne alkalmasabban. A fertőzött ivóvíz következményei. A természettudományokba általában a tanya, a falu, a kisebb város szükségleteit az egyes osztályok anyagának tárgyalásánál akadálytalanul bevihetjük, itt ez a kérdés mély és jól megművelt talajra talal. Az I. osztályban *kémiában* és *földrajzban* a levegő és víz tárgyalásánál igazodunk a falusi szükségletekhez. Az égésnél tárgyaljuk a falusi állapotokat, a falusi tüzelés módjait stb. A levegő tárgyalásánál a falusi szellőtlen lakásokról, a trágyával való tüzelésről stb. A víz tárgyalásánál a falusi ivóvíz kérdését. Mi tette szükségessé az Alföldön különösen az artézi kutak fúrását? A kút a legfelső fraetikus vizet tárta fel, ez pedig rossz ízű, egészségtelen folyadék volt, hisz a pöcegödör, a trágyadomb, meg istálló alaposan fertőzték a talajt.

A III. osztályban a *földrajz* tárgyalásánál a nép életjelenségei, szaporodás, halálozás tárgyalásánál megemlékezünk a szaporodást gátló és halálozási arányszámot növelő tényezőkről. A népbetegségek: gümőkór, vérhas, tifusz, malária, gyomor- és májbaj, a nagyarányú gyermekhalandóság.

Gazdaságtanban a falusi asszony és a közegészségügy. A betegápoló, a füves asszony.

3. Gazdasági problémák.

Már a gazdaságtan célkitűzése a tanítóképzőkben a falukérdést szolgálja. A tanítóképző nem gazdasági szakembereket kíván nevelni, hanem a földet és a föld népét szerető, megértő tanítókat, rámutatva a gazdálkodás helyes irányára, utat mutatva a modern gazdálkodás-

hoz. A gazdasági tanítás keltse fel az ifjúság érdeklődését a földművelő ember iránt, tanítsa meg megbecsülni a nehéz munkával szerzett mindennapi kenyeret —, hozza közel a növendék lelkéhez, gondolkodásához a tőle oly messze eső falut. A tárgyi anyag nyújtásán kívül elérhetjük ezt a célt, ha a tanulóifjúságban felébresztjük a szeretetet és megbecsülést a falun élő és dolgozó emberek iránt. A növendék ismerje meg a falusi mindennapi munkát és a jobb terméseredményért folytatott küzdelmet. A földben a termelő anyagot is lássa és tudja megkülönböztetni a gazdálkodás ágait, a gazdasági berendezéseket. Feltárulnak a növendék előtt a modern gazdasági problémák: növénynevelés, állatkiválasztás, minőségi termelés. A falusi ember munkáját minden gazdasági óra a növendék elé tárja. A szántást, a földművelés eszközeit bemutatjuk, ha természetben nem tudjuk, legalább képen. Az egyes vidékek különleges gazdálkodási módjait is kiemeljük. A gazdasági mozzanatok: vetés, aratás, cséplés, szüret, kukoricahántás megelevenítése igen tanulságos és érdekes lehet.

A III. oszt. *földrajz* általános vonásokban és tájegységekre osztva is részletesen tárgyalja a magyar gazdasági, ipari és kereskedelmi élet kialakulását, fejlődését, statisztikáját és jelentőségét. Ezekbe a kérdésekbe a falukérdés belekapcsolása szerves szükségesség. A birtokmegosztás kérdései, a művelési ágak statisztikája elkerülhetetlen tanulmány.

A természetrajz az I. oszt.-ban, valamint ugyanott a földrajz-tanulás is, az ásványok, kőzetek, talajkezelés, talajféleségek tanításánál szereplő vonatkozások inkább a falut, mint a nagyobb várost érdeklik.

A II. osztályban a rendszeres növénytan tárgyalása inkább a falusi életbe illeszkedik, ott terem; így vagyunk a III. osztályban az állattannal is.

A képzők *menyiségtani anyaga* is jótékonyan belekapcsolható a falu gondolatába.

Az I. osztályban a mértékrendszernél: a telek, a parcella, az ölbe rakott fa, az öles árok, a rőföskereskedő, itce, meszely, pint, akó stb. A falusi ember idővel gyakorlottabb a fejszámolásban, a falusi gyermeket is több fejszámolásra kell tehát tanítani. A zsol-tárok jelzése római számokkal, ismerete vallása gyakorlásánál nélkülözhetetlen. II. oszt. Síkidomok kerületszámításánál: parcellák, telkek, rétek, erdők területei, gerendák, hidak festése, mázolás, költségeinek kiszámítása stb., kerület számításnál a falusi kertek kerítései, szőlőtelepítés, palántálás. A II. osztályban az aránylatok következtetéssel való megoldásánál, az olasz számításnál, a % számításnál okoskodással, ezek begyakorlásánál a példák nagy részét a falusi életből vehetjük. A pénzek tanításánál: hogy a nép a pénzt a harisnyaszárba, szalmazsákba, vagy mestergerenda mellé dugja.

A IV. oszt.-ban a kamatszámításnál a falusi zsidók uzsorája, a duplán fogó kréta stb.

A kölcsönöknél az amortizáció.

A testek köbtartalmának kiszámításánál: edények, hombár, boglya, kazal, hordó, árok, gödör stb.

Az V. oszt.-ban a népiskolára való tekintettel végzett ismétlés begyakorlásánál a példák 50%-a falusi életből vehető.

4. Társadalmi problémák.

A III. o. földrajzban a magyar társadalom kialakulása c. fejezet tanításánál a földművelő osztály helyzete, a mezőgazdasági cselédek, zsellérek, idénymunkások sorsa. A falusi foglalkozások. A kivándorlás oka és következményei.

A gazdaságtan szintén foglalkozik hasonló témákkal. A falusi társadalom. A falu gazdagjai. A falu nincstelenjei. A földéhség. Az egyke. A faluból a városba özönlés veszedelmei. A szervezés kérdése. A szövetkezet problémája. Milyen eredmények érhetők el becsületes szövetkezeti mozgalommal? A tanító, mint a társadalom tagja, szerepe, kötelességei az irányítás terén. A megszervezett és meg nem szervezett munka közötti különbség. A falusi nő helyzete. A hivatását ismerő, öntudatos, nem szenvedő és tűrő, de önmagát családjá boldogulásáért örömmel odaadó új nőtípus, nem szenvedője az együttélés körülményének, hanem vonzó képviselője a szolgálat lelkének. A nő munkaköre, gazdasági törekvései. Az asszony mint termelő, mint eladó. Az asszony jövedelme. A falusi asszony a belső gazdaság irányítója és a külső és belső gazdaság közötti összhang megteremtője lehet.

5. Kulturális problémák.

Földrajz. Művelődési viszonyok a falvakban, tanyákon. Faj, anyanyelv, vallás szerinti megoszlás. A magyar falusi ember lelki adottságai. Az írni és olvasni tudás. A konzervativizmus, hagyományok. Szokások, babonák.

Kultúrházak. Népkönyvtárak. Beiskolázás kérdése. Iskolaépítkezés.

Szervezetten: a tanító joga és kötelességei.

6. Tantervi anyag elvégzése és a nevelés kérdésének megoldása az osztatlan iskolákban, a neveléstudományi órákban.

7. Iskolánkülső népművelés.

Leventeoktatás. Vándortanfolyamok. A falusi ifjúság gazdasági továbbképzése.

II. Érzelmi rész.

Irodalom. A magyar nyelv és irodalom útján igen sok alkalom nyílik arra, hogy ráirányítsuk a figyelmet a falura. Baksay S., Bárony István, Tömörkény István, Gárdonyi Géza, Hermann Ottó, Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond prózai írásai, Petőfi Sándor, Arany, Tompa költői leírásai, mind a falu ismertetésének és megszerettetésének szolgálatába állíthatók. A nép fiainak épenúgy megvannak a lelki nehéz problémái, mint más embereknek, s lelkük, érzelemlágyuk, költészetük, munkásságuk nagyértékű, sőt felbecsülhetetlen kincs a nemzet számára.

Nyelvtan tanulásánál a nyelvjárások, nyelvi sajátosságok ki-mélyítése.

Népmûvészet: a rajz és kézimunka véges-végig kapcsolatban van a faluval s a népmûvészetten keresztül foglalkozhatunk a nép életével. A rajzban az I. oszt. vonalírási és vonaldiszító gyakorlataitól síkformákon keresztül fel a díszítõhímzés speciális, helyi módja és formájához: sárközi, kalotaszegi, torockói, székely és alföldi szûr-hímzésnél mindig a néppel és falusi étellel, munkával, szokásokkal talál kapcsolatokat a szaktanár. Ugyanez áll a kézimunkában, ahol csak a kötés és horgolás semleges a nép szempontjából, a többiben folyton magától adódik, hogy a viseletek szépségét, szabása eredetiségét, sajátos magyar színharmóniáját emelje ki a falut megszeret-tetni és a népmûvészet szépségeit megláttatni kívánó kézimunka-tanár. Érdekes tanulmány a néplelek megnyilatkozása a formák és színek eredeti elnevezésében. Az új, 1932. febr.-ban megjelent rendelet elõírja, hogy az V. éves növendékek elméletileg is megismerked-jenek a népmûvészetek fogalmával, fajtáival stb., a magyar ruha-szabás módjával. Irányítást nyer a tanító állásfoglalása a népi kul-túrával szemben.

Az ének, mint érzelmi tényezõ legalkalmasabb arra, hogy be-pillantást engedjen a nép lelkébe és kapcsolatot létesítsen a város és falu között. Az iskola szempontjából itt az a közelfekvõ, hogy tan-könyveink felvegyenek népies dalanyagot. Ez azonban leszõgezett elv csupán, mert gyakorlati megvalósításában ez a dolog éppen nem egyszerű. A dallam szempontjából azért nem, mert a népies dalla-mok régies formái idegenek a városi ifjúság számára, szöveg szem-pontjából pedig azért nem, mert a népies szöveget az iskola gyak-ran nem bírja el. Itt nemcsak kifejezetten drasztikus szövegekre gondolunk, de utalunk arra a körülményre is, hogy dallammal való kapcsolat folytán erõsen kiugrik az erotikus vonatkozás még ott is, ahol ez egyébként pusztá olvasás közben nem annyira feltûnõ. Erõs rostálásra van itt szükség, csak úgy található meg az a szint, amely értéket jelent egyik félre is és a másikra is. Ebben a közös értékben, értékelésben rejlik éppen az a tényezõ, amely lelki kap-csolatok kialakítására alkalmas.

III. Gyakorlati rész.

Kirándulás falura, földrajzi, néprajzi, gazdasági szempontok megfigyelésére.

Népies ünnepélyek rendezése.

Falukutató munka nyáron.

Népdallamok, népmesék, mondókák, rigmusok, népszokásokkal kapcsolatos versek gyûjtése.

Népi illemszabályok összeírása.

Alig merném azt állítani, hogy ezeknek az ismereteknek és készségeknek elsajátítása csak egy-egy szaktanár feladata lenne. Ezzel a kérdéssel, mint látjuk, ilyen megvilágításban minden tárgy ke-

retében foglalkozni kell, de az oroszlanrész a munkából elsősorban a gazdaságtan, a földrajz és a pedagógia tanárára hárul. Azokra a különleges feladatokra ugyanis, amelyek az osztatlan vagy részben osztott iskolákban a falusi (tanyai) tanítóra várnak, a pedagógia, szerveztan tanáranak kell a növendéket előkészítenie, mint ahogy elsősorban neki kell megvilágítania azt az utat is, amelyen a falusi tanítónak az iskolánkívüli népművelés terén járnia kell, ha a falu kultúráját igaz lélekkel és eredményesen szolgálni akarja.

Az előadottak alapján a következőket vagyok bátor tisztelettel indítványozni.

1. Állapítsunk meg közösen irányelveket, amelyeknek alapján tanmeneteinket átvizsgálva, jelöljük meg, vagy ha hiányoznának, vegyük fel azokat az anyagrészeket, amelyekkel a fenti célokat a budapesti tanítónőképzőkben megvalósíthatnók.

2. Megállapodásainkat közöljük a fővárosi testvérintézetekkel és vonjuk be az ő tanári testületeiket is a közös munkába.

3. Az önképzőkör keretében adjunk módot a növendékeknek önálló falukutató tevékenységük bemutatására.

4. Vigyük a közös munka alapján létrejött megállapodásunk eredményét a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete elé abból a célból, hogy az a feladat megoldásához szükséges anyagi támogatást (növendékek tanulmányi célból való ingyen utazása, falusi tanítócsaládoknál való nyári elhelyezése, népies színművek, hangversenyek ingyenes látogatása, falukutató nyomtatványok kiosztása stb.) a munkánkat megértő vezető köröktől megszerezze.

B. Braun Angéla.

A túlterhelésről.

Mielőtt az új híd átadnák a forgalomnak, teherpróbával megállapítják teherbíróképességét, amelynek a használatban rendszeresen csak az 50%-át szokták igénybevenni. Az ember testi és szellemi munkaképességét, ha nem is ilyen egyszerű módon, de mégis meg tudjuk mérni a fáradtságmérési eljárásokkal. De sajnos, ezt el szoktuk mulasztani és a mások által végzett mérések ma már tudományos és gyakorlati értékű eredményeit sem szoktuk figyelemre méltatni. Tévedésbe ejt bennünket az a tény is, hogy az embert magasabb célkitűzések mind erősebb munkakifejtésre ösztönzik; napokon, heteken át úgyszólván emelkedő munkakedvvel és energiával még fokozni képes a teljesítményt úgy, hogy az elért eredmény látása még további fokozásra csábítja a munkaadót és a munkást egyaránt. Aztán egyszerre jelentkezik a reakció: az idegesség, a kimerültség, az idegrendszer összeomlása. A pedagógusnak is folyton tudnia kell, mennyi a növendék testi és szellemi munkabírása és azt távolról sem szabad teljes mértékben igénybe-

venni, mint ahogy a teherautóra sem raknak fel többet, mint amennyit még könnyedén, a kocsí épségének veszélyeztetése nélkül elszállíthat. Ha a növendéktől huzamosabb időn át akkora munkateljesítményt követelünk, hogy a szervezet a felhasznált energiákat nem tudja kellően pótolni, akkor túlterhelés áll elő.

Ez a túlterhelés lehet testi vagy szellemi, vagy mindkettő együtt. Ahogy a gépész folyton figyeli az atmoszféranyomást, úgy a pedagógusnak is folyton figyelnie kell arra, hogy a növendék munkája által igénybe vett testi és szellemi energia-mennyiség mutatója nem jár-e már közel a túlterhelés fokához. Testi túlterhelés állhat be, ha a gyermeket órák hosszat szűk, kényelmetlen padokban való ülésre kényszerítjük és ennek kellő ellensúlyozásáról megfelelő mozgásokkal nem gondoskodunk, vagy ha túlontúl sokáig zárt levegőjű helyiségben tartjuk a növendékeket. De előállhat a túlzásba vitt testgyakorlás és sport által is. „A testgyakorlással való visszaélés biztosabban vezet a túlterhelésre, mint a túlságba vitt tanulás.”¹

Szellemi túlterhelés akkor áll elő, ha több ismereti anyagot viszünk a tudatba, mint amennyit az értelem meg tud érzékelni és az emlékezet momentán meg tud tartani. Minden fajta túlterhelés különösen azokban az életszakaszokban veszedelmes, amikor a gyermeknek testsúlyban és magasságban kell növekednie és az energiákat a testnek ezekre a célokra kell nagyobb mértékben felhasználnia. „A gyermek testi és szellemi hibái csaknem mind ugyanabból az okból erednek; időnek előtte felnőtt emberré akarják tenni.”² „A gyermek- és ifjúkoron át a testi növekedés a legelső és legfontosabb feladat, amelynek minden más feladatot alá kell rendelni.”³ „A gyermek az erős növekedés idején kevésbé alkalmas a munkára.”⁴ A túlterhelés tehát a tanítónövendékekre különösen káros, mert a pubertás után gyorsan kell ifjává serdülniök, vagyis szélességben, magasságban és testsúlyban rövid idő alatt nagyot kell fejlődniök. Ettől a fontos élettani feladattól elvonni az energiát túlfeszített testi vagy szellemi munkával, valósággal jóvátehetetlen bűn.

Nézzük, hogy mi is valóságban a túlterheléstől eredő kimerülés élettani oka.

Az idegszálak pókhálószerű szövetekén, mint a halász hálóján a göbök, apró gömbölyű gyöngyszemek, az úgynevezett idegcellák foglalnak helyet. A sok millió idegcella egy-egy kis dinamó-motor, mely egy eddig ismeretlen energiával látja el a drótvezetékeknek megfelelő idegszálakat, melyek az izmokat mozgatják, igazgatják, ingereket közvetítenek, parancsokat hajtanak végre. Minden gömböcske telítve van olajokkal, foszforral, lecithinnel. Ha az érzékszervek valami behatást felfognak, vagy értelmi, akaratú folyamat

¹ Payot: *Az akarat nevelése*, 178. lap.

² Rousseau: *Emil*, 2. könyv, 149. lap.

³ Spencer Herbert: *Értelmi, erkölcsi és testi nevelés*, 221. lap.

⁴ Claparède: *Gyermekpszichológia és kísérleti pedagógia*, 93. lap.

megy végbe az agyban, vagy tagjainkat mozgatjuk, egyszóval ha valami munkát végezzük, akkor az idegcella anyaga fogy és felületén mint rozsdaszemcskék, égési termékek, salak rakódik le. A segítség azonban állandóan munkában van. Megjelennek a likacsos hajszálereken kiszüremelő úgynevezett vándorcellák, melyek mint porszívógépek felszívják a rozsdaszemcskéket és belepréselik az idegcellával érintkező vivőérbe. Az ütőér pedig újra telíti a tömlőszerű idegcellát új anyagokkal. Azonban ezek a lakástisztító vállalkozók, a vándorcellák kimérten, tempósan dolgoznak, cseppet sem törődnek azzal, hogy az embernek sietős a dolga és csak akkor végeznek alapos munkát, ha pihenünk vagy alszunk. Ebből következik az, ha túlhajtjuk a munkát és ezzel nem váltakozik kellő pihenés és alvás, akkor a vándorcellák nem képesek annyi rozsdaszemcskét eltakarítani, mint amennyi a szüntelen munka folytán képződik, az idegcella felülete bevonódik égési termékekkel, megakad a nyersanyagszállítás, kevés a zsír, olaj, foszfor, lecithin, vitamin és beáll a fáradtság, kimerültség, idegesség, idegösszeomlás, vérszegénység és a szervezet ellenálló képességének általános leromlása folytán, tüdőcsúcshurut, tuberkulózis.

A túlterhelés szellemi és erkölcsi következményei nem kevésbé súlyosak. Úgy látszik a középkortól kezdve állandó volt az iskolákban a túlterhelés kisebb nagyobb foka, mert a legtöbb elmélkedő óva int a túlterheléstől és gyakran rámutatnak szomorú következményeire. Sokszor emlegetik, hogy a túlsok tanulás, az emlékezet megterhelése eltompítja az eszt. „Nincs dörébb dolog, mint nagy fáradtsággal oly ismereteket szerezni, melyeket később még nagyobb nehézség árán el kell felejteni.”⁵ „Én is szívesen elismerem, hogy miként a növényeket tönkreteszi a sok nedvesség és a lámpa is kialszik, ha sok benne az olaj, úgy jár az ember is, ha túl sokat tanul és túl sok idegen anyagot szed magába.”⁶ „Nehogy az emlékezőtehetségüket megterheljem és az eszöknek élet eltompítsák, csak azt kívánám, hogy a földolgotat tudják csak könyv nélkül.”⁷ „Különösnek látszik, hogy az ifjúkor alatti túlságos szellemi munka veszélyeiről oly kevés tudattal bírnak az emberek, amíg a korábbi gyermekkorban való túlságos tanulás veszedelmes voltát oly általánosan elismerik.” — „A természet nagyon pontos számító, és ha valamely részen többet kívánunk tőle, mint amennyit kiadni hajlandó, akkor valamely más részen eszközölt levonás által egyenlíti ki a számadás mérlegét.” — „Sohase feledjük, hogy az életerő azon készlete, mellyel a test egy-ugyanazon pillanatban rendelkezik, nagyon korlátolt, —s ennél fogva lehetetlen, hogy abból egy bizonyos meghatározott összegnél többet lehessen nyerni.”⁸

⁵ Erasmus: *A tanulmányok módszere*, I. kötet.

⁶ Montaigne: *A tudáosságról*, 71. lap.

⁷ Apáczai Cseri János: *Magyar Encyklopédia*, Előszó.

⁸ Spenczer Herbert: *Értelmi, erkölcsi és testi nevelés*, 208., 209., 210. lap.

„Szellemünk a túlfeszített tanulás által nem élesedik, de ellenkezőleg eltompul.” (Leibniz.) — „Az a régi hasonlat, mely szerint a szellem olyan, mint az íj húrja, mely állandóan kifeszítve, teljesen elveszti feszítő erejét, találó.” — „Az emlékezőtehetség lehetetlen és kizárólagos kultuszát, mely a nemzet eleven erejét gyön-gíti, sürgősen meg kell szüntetni.”⁹

További szomorú következménye a túlterhelésnek, hogy a tanulás és ismeretek iránt való csömör és utálat érzetét kelti fel a tanuló lelkében. Ezt a fejlődésben lévő szervezet természetes reakciójának kell tekinteni a túlságba vitt és az idegrendszerre káros munkával szemben. Ösztönszerű védekezés a kimerülés ellen. A legnagyobb baj azután az, hogy az egyszer elvesztett kedvet igen nehéz a megcsömörlött tanulóknál ismét felébreszteni, sőt az a csömör a legtöbbször az egész életre megmarad. Ezzel szemben az iskolának az lenne a feladata, hogy a tanulás iránti szeretetet, a tudásvágyat felébressze és állandósítsa a tanulóban.” Nem arról van szó, hogy megtanítsuk tudományokra, hanem hogy kedvet adjunk neki megszeretésükre és módszereket megtanulásukra, majd ha ez a kedv jobban ki lesz fejlődve, egész bizonyosan ebben van minden jó nevelés alapelve.¹⁰ Locke is ezt a nézetet vallja, midőn azt mondja: „Figyelmeztetem a nevelőt, hogy az ő dolga nem annyira mindazt megtaníttatni növendékével, ami csak elsajátítható, hanem inkább az, hogy fölkeltse benne a tudás szeretetét és becsülését és megmutassa neki a helyes utat, amelyen megismerheti és tökéletesítheti önmagát, ha kedve és érzéke van hozzá.”¹¹ De a legújabb kor pedagógusai és pszichológusai is az értelmi nevelés egyik legfontosabb céljának tartják a tanulási vágy felkeltését és állandó élesztését és elítélik az emlékezet megterhelését. Csak Claparède szavait idézem: „Ha iskoláink megfelelénének a céljuknak, akkor a növendékek azzal a vággyal hagynák el azokat, hogy tovább tanuljanak. Emlékeztük kevésbé lenne szükségtelen dolgokkal megterhelve, tudásuk egyszerűbb volna és nem vinnék magukkal a túlterheltség és utálat érzetét, melyet az iskolák legtöbbször maga után hagy.”¹²

De talán még ennél is veszedelmesebb az, hogy a túlterhelés vérsze átcsap az erkölcsiség és jellem területére is azáltal, hogy felületességre, könnyelműségre, lelkiismeretlenségre nevel. A gyengébb tanuló lassan ráeszmél arra, hogy a legnagyobb igyekezet mellett sem tud a nagy anyaggal megbirkózni, lelkiismeretfurdalás nélkül kijátja a tanárt, sőt virtust csinál abból, ha sikerül valamilyen csalafintasággal a kötelességei alól kibújni, lemásolja a házi feladatot társáról és könnyelműen a sűgásba vagy a véletlen szerencsébe veti reményét. A túlterhelő iskola nem vet számot a

⁹ Payot: *Az akarat nevelése*, 182., 275. lap.

¹⁰ Rousseau: *Emil*, III. könyv, 221. lap.

¹¹ *Gondolatok a nevelésről*, 195. pont.

¹² *Gyermekpszichológia*, 216. lap.

tanulók befogadó és feldolgozó képességével, hanem óráról-órára az új ismeretek egész tömegét zúditja rájuk és nem hagy időt a kellő megfigyelésre, megértésre, rendezésre, és megerősítésre. A mai kor elmékedői éles szavakkal ítélik el a túlterhelő iskola ezen hibáját. Foerster pl. azt mondja: „A nevelés, mely nem szoktat bennünket a dolgok lelkiismeretes megfigyelésére, a tárgyilagos-ságra, a tények tiszteletére, a hallottak és látottak pontos előadására, nem eszményi nevelés, hanem könnyelműsége, s lekiismeretlenségre való nevelés.”¹³ Payot pedig így vélekedik: „A mai nevelés rendszerében elfeledték megadni az elmének a maga *gyujtótűjét*. A szerzett ismereteket sohasem engedik mélyen behatolni.”

Ezek mellett kisebb jelentőségű, de még mindig elég súlyos és elrettentő következménye a túlterhelésnek az ú. n. zavarosfejű ember. A baj oka az, hogy a gyors iramú tanulás folytán hiányosak az alapismeretek és nélkülözik a kellő biztonságot, e mellett sok meg nem emésztett részletismeret és adat terheli az emlékezetet, mely ismeretek a logikai összefüggés és rendszer hiánya miatt homályossá, kúszálttá teszik a gondolkodást, a szóbeli előadást és írásbeli fogalmazást. Ez a hiba azonban az alapismeretek kiegészítése és megerősítése által, sokoldalú asszociációval, az előadásban szigorú logikai rend megszokásával még idejében javítható.

Ha lelkiismeretes megfontolás tárgyává tesszük a túlterhelés ezen veszélyeit, nem lehetünk elég éberek, hogy a túlterhelés réme nem üti-e fel a fejét az iskolai munka valamely területén. Állandóan ügyeljünk arra, hogy meg van-e az egészséges arány a munka és pihenés, a gond és öröm, az egyes tanárok és tanítási tárgyak kívánalmai közt? Nincs-e egyoldalú túltengés valahol? Jut-e kellő idő az alapismeretek, a lényeg kellő megerősítésére, a sokoldalú asszociációra, koncentrációra, a tanultak fölött való meditalásra, az ismétlésre és a szavak után a cselekvésre? Gondoljunk mindig arra, hogy a másik kartárs is akar eredményt felmutatni. A gondos gazda mindig ügyel arra, hogy lovának és kocsijának épségét túlságos megterheléssel ne veszélyeztesse. A soffőr nem vállal fuvart kövezetlen, hepe-hupás útra, mert félti a kocsi rúgóit és tengelyeit. Mennyivel értékesebb a nemzet jövője szempontjából az igavonó barmok és holt tárgyaknál a jövő generáció testi és szellemi épsége! Sok pedagógus és iskola nem gondol azzal, hogy a gyermek és ifjú testi és szellemi rúgói szintén elernyedhetnek! A tanulót ebben a tekintetben vajmi kevesen védik. A lelkiismeretes tanuló mindent elkövet, hogy 100%-ig megfeleljen a kívánalmaknak, szerepet vállal az iskolai élet minden munkaterületén és így gyakran kárát vallhatja buzgalmának. A kevésbé kötelességtudó ellenben a benne lassan kifejlődött alkalmazkodó képességgel, ügyességgel, apró csalásokkal, trükkökkel, mintegy ösztönyszerű védekezéssel, kitér a nagy megterhelés elől és így jobban megőrzi lelki frissességét, rugalmasságát,

¹³ *Iskola és jellem*, 46. lap.

gyors elhatározását, tettekrekszségét. Innen van az, hogy a gyenge-tanuló sokszor jobban boldogul az életben, mint a jeles.

A tanítóképzőnek vizsgálat tárgyává kell tennie, hogy a tanulók időbeli elfoglaltsága és a megtanulandó ismeretek és készségek mennyisége tekintetében nem forog-e fenn a túlterhelés veszedeleme.

Hogy némi képet alkothassak arról, hogy mi a helyzet e tekintetben a mi intézetünkben, egy héten át órarendszerű kimutatásokat vezettem a növendékekkel, melyekbe a felkeléstől a lefekvésig óráról-órára bejegyezték, hogy mivel foglalkoztak, mennyi időt fordítottak az egyes leckék megtanulására, a feladatok elvégzésére, mire gondoltak, vagy mivel foglalkoztak a kimenő, az intézetbe- való jövetel és hazamenetel, a be- és kiutazás alatt. Megállapított jelekkel feltüntették a kimutatásokban azt is, hogy mikor éreztek testi és lelki frissiséget, rendes munkabírást, fáradságot, álmoságot, vagy a két utóbbit egyszerre, mikor és mennyi ideig voltak szabad levegőn. Feltüntették azt is, hogy mely iskolai egyesületnek tagjai, viselőinek-e tisztséget, van-e mellékfoglalkozásuk, kell-e a szülői házmunkájában is segédkezniök, melyik tantárgyat tanulják szívesen és melyiket kelletlenül. Hogy a lejegyzés lehetőleg őszinte legyen, nem kívántam névaláírást.

Adatgyűjtésem eredményeit a következő táblázati kimutatások tüntetik fel:

I. o.		II. o.		III. o.		IV. o.		V. o.		Átlag az I.—V. o.-ban	
Bent- lakó	Kint- lakó	B.	K.	B.	K.	B.	K.	B.	K.	B.	K.
A növendékek létszáma.											
9	18	9	6	7	17	12	12	18	16	55	69
A szabad levegőn töltött idő napi átlaga.											
2h	3h 10'	2h 10'	3 h	2h 10'	2h 30'	1h 40'	2h	1h 16'	1h 43'	1h 50'	2h 28'
A zárt levegőn töltött idő napi átlaga.											
22h	20h 50'	21h50'	21h	21h50'	21h30'	22h20'	22 h	22h44'	22h17'	22h 10'	21h32'
Pihenésre fordított napi átlagos idő.											
1h	1h 10'	1h 30'	2h	1h 35'	1h30'	1h43'	1h30'	1h20'	1h03'	1h 26'	1h 27'
Szellemi munkára fordított napi átlagos idő.											
11h 30'	9h 30'	11h	12h	11h48'	10h30'	12h	10h	11h15'	10h53'	11h 6'	10h 30'
Testi munkára fordított napi átlagos idő.											
1h 30'	2h 04'	1h	2h	1h 20'	1h 30'	1h	2h	0h 21'	0h 13'	1h 62'	1h 33'

Bentlakó nem volt szabad levegőn.

I. o.		II. o.		III. o.		IV. o.		V. o.		I—V. o.-ban összesen	
Növ. száma	Napok száma	Növ. száma	Napok száma	Növ. száma	Napok száma	Növ. száma	Napok száma	Növ. száma	Napok száma	Növ. száma	Napok száma
5	2	3	2	2	2	1	1	4	1	5	1
1	4	1	4	3	3	2	2	2	2	12	2
						2	3	3	3	8	3
						3	4	1	4	6	4

Nem fordított időt pihenésre az alváson kívül.

I. o.				II. o.				III. o.				IV. o.				V. o.				I—V. o.-ban összesen			
Bentlakó		Kintlakó		B.	K.	B.	K.	B.	K.	B.	K.	B.	K.	B.	K.	B.	K.	B.	K.	B.	K.		
Növ. száma	Napok száma	Növ. száma	Napok száma	Növ. száma	Napok száma	Növ. száma	Napok száma	Növ. száma	Napok száma	Növ. száma	Napok száma	Növ. száma	Napok száma	Növ. száma	Napok száma	Növ. száma	Napok száma	Növ. száma	Napok száma	Növ. száma	Napok száma		
3	1	7	1	3	2	1	2	3	1	4	1	6	1	2	2	2	4	1	9	1	16	1	
2	2	2	2	1	3	1	3	1	2	2	2	1	2	1	2	2	3	1	14	2	6	2	
1	5	2	2	3	1	2	3	2	3	2	3	4	3	1	3	3	3	6	6	3	5	3	
																			1	5	4	4	

Künnlakók este 9 órán túl való fennmaradásának napi átlaga.

I. o.			II. o.			III. o.			IV. o.			V. o.		
Növ. száma	óra	perc	Növ. száma	óra	perc	Növ. száma	óra	perc	Növ. száma	óra	perc	Növ. száma	óra	perc
3	—	30	3	—	30	2	—	12	1	—	30	2	—	20
6	1	—				1	—	30	2	1	—	1	—	25
1	1	30				7	1	—	1	1	30	3	—	40
1	1	50							3	2	—	2	—	50
												2	1	—
												1	1	30
												1	2	—

A vonaton töltött napi idő.

Idő	I. o.	II. o.	III. o.	IV. o.	V. o.
	A növendékek száma.				
30'—1h	—	1	—	2	3
1h—1½h	1	—	—	1	—
1½h—2h	3	—	4	—	1

Hány növendék mikor fáradt, álmos, fáradt és álmos?

Állapot	I. o.				II. o.				III. o.				IV. o.				V. o.				I—V. össz.									
	reggel	d. e.	1 órákor	d. u.	este	reggel	d. e.	1 órákor	d. u.	este	reggel	d. e.	1 órákor	d. u.	este	reggel	d. e.	1 órákor	d. u.	este	reggel	d. e.	1 órákor	d. u.	este					
Fáradt	—	3	3	5	1	—	2	4	3	1	—	5	6	6	1	7	13	8	7	3	—	6	10	10	2	7	29	31	31	8
Álmos	4	2	5	1	4	2	—	—	—	1	2	2	1	3	3	9	8	2	3	3	1	3	4	3	5	18	15	12	10	16
Álmos és fáradt	1	—	1	1	1	1	—	—	—	7	2	1	1	—	16	4	—	8	3	13	—	—	—	—	12	8	110	4	59	—

Első tekintetre is szembetűnő a testi és szellemi túlterhelés magas foka. Nagy az aránytalanság a szabad- és a zártlevegőn töltött idő között. A bentlakók naponta átlag 1 óra 50, a kintlakók 2 óra 28 percnyi időt töltenek szabad levegőn. (Kimenő, óráközi 10 percek, esetleg szabadban töltött testnevelési, levente óra.) 31 bentlakó a hét egy vagy több napján egyáltalán nem volt kint friss levegőn. Ennek oka egyrészt az, hogy a kimenő idejére zeneyakorló és egyházi énekórák vannak téve, másrészt egyes növendékek nincsenek kellő tudatában annak, hogy a friss levegőre is szükség van és a kimenő idején az olvasószobában újságot olvasnak vagy sakkoznak. A táblázat azt is megmutatja, hogy a kintlakók több szabadlevegőt élveznek, mint a bentlakók, továbbá azt, hogy a két felső osztály a legtöbbit tartózkodik zárt levegőn. Még feltűnőbb az aránytalanság a pihenés és a munka, az ülő életmóddal járó szellemi és a mozgással járó testi munka között. Itt is alig van különbség a bent- és kintlakó között, legfeljebb annyi írható a kintlakók javára, hogy egy fél órával kevesebb időt fordítanak szellemi munkára és ugyanennyivel többet a testi munkára. Még sötétebbé teszi a képet az a táblázat, mely szerint 61 növendék a hét 1—4 napján egyáltalán nem szánt időt a pihenésre.

Gondolkodóba kell, hogy ejtsen bennünket a kintlakóknak esti 9 órán túl való fennmaradása, mely különösen az V. évesek nagy részénél vált rendszeressé, amit nagyrésztben a mintatanítási tervezetek másolása tesz elkerülhetetlenné.

A vasúton be- és hazautazó növendékektől sok friss levegőt és pihenési időt rabol el az utaztatás.

Érdekes és tanulságos lenne annak a táblázatnak az ideiktatása is, mely azt közli velünk, hogy mely tanítási tárgyakat kedvelik a növendékek és melyeket nem. Eredményként csak annyit közlök, hogy azokat a tanítási tárgyakat nem kedvelik, melyek kevés eszmei tartalommal bírnak és melyeknek sok emlézést kívánó adathalmazával nem tudnak megbirkózni.

Némileg enyhíti a képet az elfáradásra vonatkozó táblázat, melynek adatai, nézetem szerint, normálisaknak mondhatók. Még

kell állapítanunk, hogy a mai ifjúság a nagy követelmények ellenére is eléggé szívósnak és ellenállónak mutatkozik, amiben nem kis része van az internátusi jó ételmezésnek, a testnevelő tanár szakavatott buzgalmának, valamint az intézeti orvos gondosságának és éberségének.

A fenti táblázatokból általában megállapítható, hogy meglehetősen túlterheléssel állunk szemben, mely valószínűleg hasonló mértékben fellelhető valamennyi intézetben. Most már az a kérdés, miképpen lehetne a mai keretek között a bajt megszüntetni vagy nagy mértékben csökkenteni.

1. Kétségtelen, hogy a szabad és zárt levegőn való tartózkodás idejét helyesebb arányba kell hozni.

a) Evégből az óráközi tízperceket pontosan be kell tartani mind a tanár, mind pedig a növendék részéről. Sok tanár akkor kezd a legnagyobb hévvel magyarázni, mikor már kicsengettek. Pedig akkor már nemcsak meddő munkát végez, mert a tanulók esze már máshol jár, hanem felesleges buzgalmával még kárt is okoz, mert megvonja az ifjúságtól a felette szükséges friss levegőt és a pihenést. De ettől eitekintve, szükség van arra a 10 percre, hogy a növendék tudatállapota beleilleszkedhessék a következő óra gondolatkörébe. A tanár mindig ossza be úgy az időt, hogy csengetésre befejezze az órára kitűzött teendőt és rögtön eressze ki a növendékeket a tanteremből. Ő maga pedig utolsónak távozva, gondoskodik arról, hogy a hetes azonnal nyissa ki az ablakokat és ügyeljen arra, hogy a növendékek a folyósót is elhagyva kimenjenek a friss levegőre. Ugyanezt ellenőrzi az óráközi felügyelő tanár, akinek figyelme kiterjedjen arra is, hogy a növendékek a 10 perces tényleg felüdülésre használják fel és ne tanuljanak az alatt is.

b) A kimenőt használja fel a növendék a friss levegőn való sétára és társadalmi érintkezésre és ne engedjük az olvasó- vagy a tanulószobában maradni.

c) Lehetőleg ne tegyünk elfoglaltságot a kimenő idejére (zene- gyakorlató órák, énekkar, zenekar, egyházi ének, önképzőkör, zárt-helyiségben tartandó cserkész-összejövetel).

d) Reggeli előtt és vacsora után menjenek a bentlakók a nevelő vezetése alatt egy-egy félórás sétára. Esetleg a reggeli séta helyett végeztessünk reggeli tornát.

e) A tanítási órákat is, hacsak lehetséges, tartsuk a szabadban.

f) A délutáni kimenő és a szabadfoglalkozás idején az egyes szaktanárok, különösen a természetrajztanárok vigyék ki a növendékeket a szabad természetbe. De a szaktárgyra való tekintet nélkül, bármely tanár meghívhatja az önként jelentkezőket délutáni sétára, amikor is barátságos beszélgetéssel, a látnivalók közös megfigyelésével közelebb férközhet a tanár a növendék lelkéhez és egyéniségével sokkal közvetlenebb nevelő hatást gyakorolhat a növendékre, mint az órarendi tanítási anyagon keresztül.

g) Az úgynevezett szabadfoglalkozás idején is minél többet legyenek a szabadban (játék, korcsolyázás).

2. A pihenés ideje sincs arányban a szellemi munkára fordított idővel. Szaporítani kell tehát a pihenés idejét a szellemi munkára fordított időtartam rovására. Némelyek azt hiszik, hogy elég a pihenésre, ha a munkát egy más természetű munkával cseréljük fel. Az tény, hogy a munka megváltoztatása élénkíti az érdeklődést és általában a testi és szellemi energiákat. „De mégis a *semmittevés* minden bizonnyal az egyetlen pihenési mód, melynek hatása kétségtelen. Nagyon egyszerű mód és mégis századok kellettek felfedezéséhez.”¹⁴ „Aki jól akarja kihasználni életének bármely szakát, annak tekintélyes részt kell belőle pihenésre, üdülésre szánnia.”¹⁵

a) A szilencium idejét csak úgy csökkenthetjük, ha összevonjuk a tanítás anyagát. Sokan e részben a tantervre hivatkoznak mint olyanra, mely megszabja az anyag bő tárgyalását. Tévedés. A tanterv csak a tanítási egységek címeit sorolja fel, tartalommal a tanár látja el. Megengedem, hogy a tankönyvek sokszor túl részletezők, de ezen is lehet segíteni. Tapasztalatom az, hogy sok tanár meg sem elégszik a tankönyv anyagával, a mellett, hogy megtanultatja a további önképzést szolgáló apróbetűs részeket, még meg is toldja a könyv anyagát sok olyan ismerettel, adattal, ami nincs a tankönyvben, sőt ezt kívánja legjobban. Volt egy tanárom, akinek szavajárása volt: „Halljuk a jegyzetet!” A „jegyzet” pedig az összes grammatikai kivételeket és a tanulók ismereteit, valamint a tanterv körét túlhaladó nyelvészeti fejtegetéseket tartalmazott. A tantervet és tankönyvet olyanok írták, akik egy előbbi korban szerzték tudásukat, műveltségüket és természetesen nélkülözhetetlenek tartják azokat az ismereteket, amelyek lényükkel, műveltségükkel összeforrtak. Ehhez járul az újabb ismeretek nagy területe, amelyen szintén végig kell vezetni a tanulókat és így eljutunk a lehetetlenhez. A világháború előtt a tankönyvek anyaga 1867-ig terjedt. Befejezésül volt még egy rövid fejezet, mely az újabb irányokat, törekvéseket ismertette. Ahol mi valamikor befejeztük az anyagot, az most valahol a tankönyvek közepe táján foglal helyet. A világ halad, mindíg újabb-újabb megtanulandókat vet felszínre, a régebbi dolgokat bátor kézzel szűkebbre kell összevonni. Ha azt akarjuk, hogy a léggömb mind magasabbra szálljon, mind több és több homokzsákot kell kihajítani. A sok adatból csak azt tartjuk meg, amely a további megértéshez föltétlenül szükséges. Nem a sok adat a fontos, hanem az *alapismeretek* világossága, biztonsága, sokszerű összefüggése, a lényeges fogalmak eleven ereje. „A világot kimeríteni nem lehet, tehát nem az ismeretek tömege, hanem alapossága és az ismeretszerzésre való képesség fejlettsége a fő.”¹⁶

¹⁴ Claparède: *Gyermekpszichológia és kísérleti pedagógia*.

¹⁵ Locke: *Gondolatok a nevelésről*, 196. pont.

¹⁶ Imre Sándor: *Neveléstan*, 278. lap.

A vizsgálatokon gyakran tudományos értekezésbe illő adatok és megállapítások felsorolása mellett az alapismeretekben való hiányosságok ütköznek ki. A tanítóképzőben a tanulnivalónak a magja az legyen, amit majdan a népiskolában tanítani kell. Ezt kell a növendék fejlettsége-, képessége- és a ráfordítható időhöz mérten bővíteni.

b) Az ismeret bősége helyett inkább az alaki képzésre törekedjünk. Tehát nem az anyag maga legyen a fontos, hanem az, hogy mennyiben fejleszti az ember képességeit, mivel tesz bennünket okosabbá, bölcsőbbé.

c) A tanítóképző inkább legyen *nevelő* intézet, mint tanító intézet. A ránevelés elvének erős hangsúlyozása és érvényesítése különösen napjainkban nagy fontosságú, amikor sokan kétségbevonják a tanítóképzőnek, mint középfokú intézménynek létjogosultságát. Ennélfogva az ismereti anyag összevonásával, az alaki képzés elvének érvényesítése mellett, juttassuk jobban érvényre a tanítási anyag erkölcsi és jellemnevelő mozzanatait. Az emlékezet egyoldalú fejlesztése helyett mindig a tanítói személyiség lebegjen szemünk előtt. „Az életpálya igazi sikerei, sokkal inkább, — mint ahogy vélik —, erkölcsi tulajdonságoktól függenek.”¹⁷ „Az egyén életében, mint a nemzet életében, nem a tudása a döntő szerep, hanem a fennkölt érzületé és a tökéletes jellemé.”¹⁸ — „Nem az ismeretek tömegében, nem az ügyességek gépies gyakorlásában van az ember értéke, hanem személyiségében; ezt kell az iskolának is maga előtt látnia.”¹⁹ — „A gyermek legdrágább kincse nem az ész, hanem a szív. A legegyszerűbb ember is földöntúli dicsfényben ragyoghat szíve nemességével és igazságával; túlragyoghatja az eszeseket és hatalmasokat, kiknek lelke sivár, kedélye szegény, szíve üres.”²⁰

d) Egész tanári egyéniségünket teljes nevelő hatásával vessük latba, hogy a túlterhelés lidércét elűzhessük. A növendékek szorongó félelme, az úgynevezett drukkolás, még fokozza a túlterhelés veszélyét. *Lelki túlterhelésnek* nevezhetném a testi és értelmi túlterhelés mellett. Nem érzi a tanuló a munka súlyát, ha a tanár mindig nyájas, barátságos, derűs hangú. Félelmet sohase keltsen önmaga és a tárgya iránt. Ne csak az osztályozó értekezlet előtt, hanem mindig adjon alkalmat a tanulónak, hogy rossz osztályzatát kijavíthassa. Lelkinyugalom és jó kedély kell az ismeretek befogadásához és a nevelő erők érvényesüléséhez. Néha a humor aranyát is megcsillogtathatja a tanár, de a legfontosabb, hogy szeresse az ifjúságot és ezt — a nélkül, hogy mondaná vagy mutatná — érezze meg az ifjúság.

e) Ne külső kényszereszközöket, hanem mindig fennkölt, magas

¹⁷ Foerster: *Iskola és jellem*, 12. lap.

¹⁸ Felméri: *A neveléstudomány kézikönyve*, 677. lap.

¹⁹ Imre Sándor: *Neveléstan*, 116. lap.

²⁰ Fináczy: *Világéret és nevelés*, 159. lap.

vallási, erkölcsi és nemzeti eszméket és célokat állítsunk az ifjúság elé, hogy ezek sarkallják a kötelességteljesítésre.

f) Szavak helyett inkább cselekedtessünk; ez jobban megfelel az ifjúságnak. A 15—19 éves kor még nem teljesen alkalmas az absztrakcióra, azért okoskodások láncolata helyett inkább tényeket (tárgyakat, jelenségeket, tüneményeket) állítsunk eléje. Már Rousseau így kiáltott fel: „Tényeket! Tényeket! Nem ismételhetem eléggé, hogy túlságos hatalmat tulajdonítunk a szavaknak; szószátyár nevelésünkkel, csak szószátyárokat nevelünk.” (Emil, III. könyv, 243. l.)

Az ifjúság természetével ellenkezik, hogy mindig szűk padokban, csendben üljön; az ifjúságnak a mozgás, a cselekvés az élet-eleme. Azért ha csak lehet, vonjuk be cselekvően a tanításba (munkaiskola). „A kultúra továbbfejlesztéséhez nagyobb szükség van az emberiség *teremtő erejére, mint emlékezetére.*”²¹ Ha a nevelői ténykedésbe az alkotó tevékenységet is beleillesztenők, bizonyára azt tapasztalnók, hogy az iskolának a tanulókra gyakorolt befolyása élénkebbé, hatékonyabbá, nemesebbé válnék.²² „Nem elég a dolgok ismerése és vélemények alkotása, hanem a dolgokkal bánni is kell tudni, a véleményt tette kell váltani.”²³

Elismerem, hogy nem lehet a munkaiskola elvét teljesen megvalósítani és mindent cselekedtetve tanítani, mert akkor a tantervi anyagnak csak kis részét végezhetnők el. Tehát itt is tartózkodni kell a túlzástól. De annyi tény, hogy cselekedtetés nélkül nem készíthetjük elő a növendéket az önálló cselekvésre. A túlterhelést azzal is enyhítjük, ha az ifjúságra nehezedő sokféle kötelesség gondját az egész iskolai és internátusi élet családias jellegével, apró örömmel, nemes szórakozással egyensúlyozzuk. Ne tekintsük még felnőttek az ifjút, hanem a korát jellemző sajátságokhoz, képességeihez, kedélyéhez alkalmazkodjunk. Egyszóval bánásmódunk és tanításunk legyen *ifjúságszerű*. „A legjobb tanterv is csak akkor hozhatja létre a legjobb eredményt, ha a tanítás a tanuló képességeihez s szellemük sajátságaihoz alkalmazkodik. Eddig a legtöbb gondot a tantervekre és kézi könyvekre fordították. Ideje, hogy kissé már azokkal is foglalkozzunk, akik számára mindezek készülnek.” „A régi pedagógia csak annak meghatározásával foglalkozott, hogy mit kell a tanulónak tennie, sohasem törődve azzal, hogy tulajdonképpen mit képes a tanuló tenni.”²⁴

g) A túlterhelés és kimerülés ellen a tanítás módszerét is csatorba kell állítanunk. Természetes, hogy a helyes pszichológiai elveken nyugvó jó módszer kisebb munkával, rövidebb úton energiapazarlás nélkül vezet világos ismerethez. A kimerülés nem származik csupán a túlzott mennyiségű munkától, hanem mindenek

²¹ Kenyeres Elemér: Előszó Fröbel Fr. műveiből c. fordításához.

²² John Dewey: *Az iskola és a társadalom*, 31. lap.

²³ Imre Sándor: *Neveléstan*, 279. lap.

²⁴ Claparède: *Gyermekpszichológia és kísérleti pedagógia*, 11. és 164. lap.

előtt a pszichológiai alacsonyrendű munkától. A munkának nem annyira a mennyisége, sem pedig a nehézsége, hanem inkább a természete az, amely kimerít, még pedig a pszichológiai természete: általában az érdekes munka nem merít ki, ellenben kimerít az unalmas, az érdektelen munka, a robotmunka. Az unalmas munkában harcot kell kiállani és az a benyomásunk, hogy az erő, melyet az undor és unalom leküzdésében kifejtettünk, magára a munkára nézve el van veszve. Unalmas és fárasztó, ha valamely földrajzi táj sajátosságait, népének foglalkozását, viseletét, szokásait stb. pusztán csak szavakkal leírjuk és elképzeltetjük, míg ellenben érdekes, szórakoztató és az emlékezetben mélyebb nyomot hagyó, ha ugyanezeket a vetítógéppel a tanulók szeme elé vetítjük, a népdalokat hangszeren vagy grammofoonnal el is játszadjuk.

h) Tanításunk egyik főhibája az, hogy az óra keretében rendszeresen nem jutunk el a megerősítés (begyakorlás, alkalmazás) fokozatához. Hiszen igazság szerint öt órás szellemi munkának elegendőnek kellene lenni, igyekezzünk tehát 10—15 percet mindig a begyakorlásra fordítani. Ezzel már sok időt, délutáni és esti munkát takarítunk meg a növendékeknek. Így szaporítani lehetne a növendék szabadidejét, amikor pihenhet, vagy medíthálhat a tanultak felett. A tanuló tudata a délelőtti öt órás tanítás után olyan, mint a felzavart állóvíz, vagy nagyvásár után az üzlethelyiség. Nyugalmi idő kell, hogy a különböző tárgykörhöz tartozó felzavart képzetek ismét leülepedhessenek, elrendeződhessenek a tanuló tudatában. Úgy gondolom tehát, az anyag összevonása és a lényegnek az órán történő begyakorlása által kevesebb szilencium is elegendő lenne, miáltal több idő jutna a pihenésre, üdülésre, szórakozásra, friss levegő élvezésére.

A világ kimeríthetetlen, mindent meg nem taníthatunk, bármennyire értékesnek tartsa is a tanár. Az iskola csak az alapot adhatja, de ezt adjon jót; kedveltesse meg a tanulást, akkor önképzéssel az életben ki fogja egészíteni a növendék az ismereteit. Egyet-mást nyári tanfolyamokra kellene hagyni.

3. Növendékeink már sokkal nagyobbak, semhogy bizonyos szabadsággal önmagukkal ne rendelkezhetnének. Hisz az V. évesek már néhány hónap múlva kilépnek az életbe. „A teljes megkötöttségből a teljes szabadságnak kell kifejlődnie, az iskolai nevelésnek is az a feladata, hogy a növendékeket erre képessé tegye. E célból minden lehető alkalmat felhasznál a tanító arra, hogy a növendékeknek személyes meggondolásra, elhatározásra, cselekvésre módot adjon.“ — „A szabadságra szabadság nélkül nevelni nem lehetséges.“²⁵ Ilyen szabadságra a mai megkötöttség mellett alig nyílik alkalom. Tehát hozzuk helyes arányba az elfoglaltságot a szabadsággal.

4. A mintatanítások lemásoltatását, ami nagyrészt az esti fent-

²⁵ Imre Sándor: *Neveléstan*, 210—211. lap.

maradásnak oka, ki kellene küszöbölni. Kevés anyagi áldozattal litografáltatva, értékesebb gyűjteményhez juthatnának.

5. Ünnepeken, kultúrdélutánokon ne mindig ugyanazok szerepeljenek. Ugyanaz a növendék ne viseljen több egyesületben tisztséget.

6. Az ünnepeken szerényebb műsorral kell megelégedni, ami a számok mennyiségét illeti, hogy ne kelljen az ének- és zenekarnak rendkívüli időben próbákat tartania. Kevesebb, de tökéletesen kidolgozott műsorszámmal álljunk ki, akkor nem fogjuk a közönség körében hallhatni, hogy „nagyon szép volt, csak igen hosszú volt”. A hosszú műsor fárasztó, ennél fogva csökkenti a hatást.

7. Önképzőkör havonta csak egyszer legyen és legfeljebb másfél óráig tartson.

8. A szabadban űzött cserkészzet igen alkalmas az ülő életmódhoz kötött munka ellensúlyozására, miért is a túlterhelés csökkentése érdekében minden támogatást megérdemel.

9. A testnevelő órák és a sportgyakorlatok a túlnyomóan ismeretközlő iskolában ellensúlyozó szerepüknel fogva napjainkban mindinkább nyerne jelentőségben. Őrizkedjünk azonban minden túlzástól, különösen a tanítóképző-intézetben, ahol nemcsak magának az ifjúságnak testi nevelése a cél, hanem evvel párhuzamosan az is, hogy a népiskolában a nevelésnek ezt a területét is jól el tudja látni a leendő tanító.

10. A figyelmünk terjedjen ki arra is, hogy növendékeink megfelelő mennyiségű és minőségű táplálékhoz jussanak. A köztartásvezető tanár ne igyekezzék az élelmezésen megtakarítást elérni. Hiába szerzünk be a megtakarított pénzen felszerelési tárgyakat, könyveket, ha növendékeink szellemi és testi épsége vallja kárát.

A testnevelő tanár havonként egyszer mérje meg a növendékek testsúlyát s nagyobb időközönként magasságát, mellbőségét és az eredményről tegyen jelentést a rendes havi értekezleten. A küntlakókat látogató tanárok pedig közölgjék a szülőkkel, vagy a szállástadókkal, ha e tekintetben stagnálás vagy hanyatlás mutatkoznék.

Azt hiszem, sikerült kimutatnom, hogy a mostani úton nem haladhatunk tovább. Elérkeztünk oda, hogy bátran, őszintén és bizonyos szaktanári lemondással szembe nézzünk ezzel a kérdéssel, hogy új megfontolásokkal és elhatározásokkal közelebb jussunk nevelői célunkhoz: a testben erős, egészséges, gondolkodásban és cselekvésben önálló, friss szellemű és további önképzésre vágyó, érzületben nemes, akaratban tetterős, jellemben szilárd tanítói személyiség kialakításához.

Bácsfalvy (Ehrlich) Antal.

AKIK ELMENTEK.

Köveskúti Jenő.

Megdöbbenéssel vettük a hírt, hogy Köveskúti Jenő, a legszebb-lelkű pedagógusok és írók egyike eltávozott az élők sorából. — Született Tolna-Szántón 1865-ben. Működött Znióváralján, Déván és Pápán mint tanár, Léván mint igazgató. Léváról 1919-ben történt kiüldöztetése után a budapesti II. ker. áll. tanítónőképző-intézetben működött, majd a budapesti kir. tanfelügyelőség keretében szakfelügyelői teendőket látott el. — Ezt a külső életkeretet igen gazdag tartalom töltötte be.

Pedagógiai munkásságának legélesebb haárkövét az a tanulmánya jelzi, amelynek a címe: *A tanítók akadémiai kiképzése*. Ebben a hatéves tanítóképzés szükségességének olyan tervét adta, amelyet a jövő annyiban igazolt, hogy az V. évfolyam 1923-ban megvalósult, a többi gondolat realizálásának szorgalmazását pedig — mi utódok — kötelességünknek tartjuk. Azonban Köveskúti Jenő nemcsak a tanítóképzés külső kereteivel foglalkozott, hanem küzdött a belső tartalom tökéletesedéséért is. E cél szolgálatában állottak összes pedagógiai munkái,¹ szépirodalmi alkotásai² és zenei művei³ is. Élénk pedagógiai tevékenysége (felolvasások, előadások tartása)⁴ mellett mélyeséges lelki szükségletnek tett eleget akkor, amikor szépirodalmi körökben (Gárdonyi Társaság, Vajda János Társaság, Turáni Szövetség stb.) is dolgozott és zenei alkotásokkal is szolgálta nemzeti kultúránkat. 1927-ben dalaiból többet nagyon sikeres szerzői est keretében mutatott be a Zeneművészeti Főiskolán. (A dalokat Pilinszky Zsigmond énekelte.)

Benne testet öltött az a görög felfogás, amely szerves egységet lát a költői szöveg és a zenei alkotás között. Vajjon mi volt Köveskúti Jenő? Pedagógus, író vagy zeneművész? Mind a három egy személyben. Azonban ezek benne nem izoláltak, hanem emelkedett lelki világában egységben éltek. E három érték szerves egy-

¹ *A történelem és alkotmánytan tanítása. Az énektanítás módszertana. Az énektanítás vezérfkönyve.* Stb.

² *Múlt és jelen.* (Versek). *Túl a Dunán.* (Elbeszélések). *Szomorúak és vidámak.* (Elbeszélések). *Árnyak.* (Versek). *Nép.* (Tíz rajz). *Somogyi vezér.* (Ilijúsági regény). — Egy történelmi drámája és sok esztétikai tanulmánya kéziratban maradt.

³ *62 egyházi előjáték. 120 praeludium. Agnes asszony.* (Melodráma). *Vén kuruc.* (Melodráma). *Czelli búcsú.* (Melodráma). *Elfeledett dalok. Két irredenta dal. Cyprus lombok. Felhők. Zách Klára.* (Ballada énekhangra zongorakísérettel). Még sok kiadatlan zeneműve is van.

⁴ Éveken át képviselte Egyesületünket mint előadó tanácsos az Országos Közoktatási Tanácsban.

⁵ Hogy a szeretet mennyire volt egész lényének egyik leglényesebb vonása, azt megragadó módon illusztrálja az a költeménye, amelynek a címe: „Mindenkit és mindent szeretek.” (Árnyak. 23. lap.)

sége útján egyrészt a tanítóképzést szolgálta, másrészt pedig kilépett keskeny medréből és átalakult egész nemzete nevelőjévé.

Köveskúti Jenőben nemcsak a rendkívüli munkásságot kifejtő kartársat, hanem a melegen érző barátot is látjuk. Amikor mint kezdő tanár Lévára kerültem, benne olyan igazgatóra találtam, aki lényéből természetszerűleg sugárzó szeretettel⁵ fogadott, aki nemes irányba vezette az ifjúságot, aki eszményi magaslatról nézte a világ folyását, aki örvendett tanártársai sikerének, aki a méltóságos cím elnyerése előtt is méltósággal képviselte a tanítóképzés ügyét és mindent amit rábíztak, aki a Reviczky Társaság elnöki tiszte útján vezetője volt a lévai irodalmi törekvéseknek, aki úri gondolkodásával, nemes magatartásával, izzó hazafiságával mindenkinek követésreméltó példát adhatott.

Köveskúti Jenőben egészen kivételes munkakedv lakozott. Állandóan lázasan dolgozott. Örökös tervező ereje a nyugalomba vonulása idején (1926) még fokozódott. Ismételten tett említést arról, hogy több évtizedre terjedő munkaterve van. Szellemi életének frissességére jellemző az, hogy közvetlenül halála előtt az mondta, hogy ő szellemileg még fejlődik. Szinte fenséges gondolat és érzés az a megnyilatkozás, amely úgy látja, hogy 70 éves korában szellemi élete még egyre világosabbá lesz. Lehetséges, hogy ennek alapja az az örök fiatalos lelkülete, amely állandóan tudott lelkesedni minden szépért és jóért. A kalokagathia egyik legnemesebb magyar képviselője.

Megemlékezésemet gyászbeszédem végével fejezem be. — „Kedves Barátom! Sokszor próbálkoztam a lelkedbe nézni és onnan életcélokat megállapítani. Úgy láttam, hogy magadban e kérdésre vonatkozólag a következőket táplálad: szeretnék olyan családi, pedagógiai, társadalmi és nemzeti életet élni, hogy életem végén azt mondhassam: nem hiába éltem! — Köveskúti Jenő. A Vég elérkezett. Most én húzom meg életed mérlegét. Ez a mérleg rövid és megnyugtató: örömmel állapítom meg, hogy célokat elérted. Szép családi életed, nemes és követésreméltó pedagógiai küzdelmeid, értékes irodalmi és zenei alkotásaid megörökítették nevedet az utókor számára. Az a történelem, amelyet olyan nagy örömmel és lelkesedéssel tanítottál, Rólad is megemlékezik. — Kedves Barátom! Bátor harcosunk! Isten Veled.”

Padányi-Frank Antal dr.

EGYESÜLETI ÉLET.

Elnökségi ülések. — I. A TITOE elnöksége 1935. május hó 27-én elnökségi ülést tartott a budapesti II. ker. áll. tanítónőképzőben. Megjelentek: *Padányi-Frank* Antal dr. elnök, *Tabódy* Ida, *Jaloveczky* Péter, *Éber* Rezső, *Lux* Gyula dr., *Mesterházy* Jenő, *Pócza* József, *Erdélyi* Olga.

Az elnökségi ülésen a következő pontok kerültek megbeszélésre:

1. Elnök jelentette, hogy évi programunkat tervszerűen és sikerrel lebonyolítottuk. Jövő évi javaslata, hogy az 1935—36. tanév végén rendezendő magyar nyelv és irodalmi szakértekezlettel hozzuk kapcsolatba az előadások egyik részét. Amennyiben az idő engedi, helyet juttatunk más előadásoknak is. Feltétlenül kívánatosnak tartja ezek mellett az időszerű kérdések megbeszélését is *Ügyeink* címen. Aktuális témák volnának az adminisztráció racionalizálása, az ösztöndíjak, növendékeink segélyezési ügye stb.

2. Az Elnökség foglalkozott *Rozsondai* Zoltán tagtársunk levelével, melyben bejelenti, hogy közlönyünk márciusi számában megjelent cikkében olyan betoldások vannak, amelyek tárgyilagos hangú cikkét személyi támadássá hangolják át. Ezekért a betoldásokért felelősséget nem vállal.

A *Rozsondai* által kérelmezett helyreigazító nyilatkozat mindmáig nem jelent meg. Az Elnökség fájjalja a történeteket és sajnálja, hogy a szerkesztő nincs jelen, aki a legilletékesebb lett volna a szükséges felvilágosítások megadására. Helyteleníti ezeket a betoldásokat és szükségesnek tartja a szerkesztés ellenőrzési módjának az alapszabályok 46. §-a értelmében való pontosabb körülírását. Szerkesztő távolléte miatt ennek tárgyalását a következő ülésre halasztja.

3. Az év folyamán több memorandumot terjesztett fel az Egyesület. Ezek között szerepel három üdvözlés, melyeket *Hóman* Bálint dr. V. K. M. úrhoz juttattunk el a *Corvin-lánccal*, a *Gergely-rend* nagykeresztjével történt kitüntetése és a bolognai egyetemen történt díszdoktorrá avatása alkalmából. Ezen üdvözlésekhez minden alkalommal hozzáfűztük a tan. képző-int. tanárság érdekeit célzó kéréseinket is. Kértük hogy az új tanterületi főigazgatóságok egyikét tan. képző-int. igazgató nyerve el, továbbá, hogy tan. képző-intézetekben a tanulmányi felügyelő a tanítóképzés szakembere legyen. Memorandumot terjesztettünk a *Filmbizottság* elé, kérve, hogy a bizottságban tan. képző-int. tanár is szerepeljen. — A tanárok háza javára 2500 P segélyt kértünk a V. K. M.-től; az V. f. o.-ban megszüntetett 3. igazgatói állás visszaadását, s *Szántay-Széman* Istvánnak a tan. képző-int. státusból való kiemelését is szorgalmaztuk a memorandumokban.

4. Elnökség körlevelet intézett az összes tanítóképző-intézetekhez, melyben kérte a tantestületeket, hogy a használatban lévő tankönyvekre vonatkozó véleményüket küldjék be. A földrajzi tankönyvekre vonatkozólag sok vélemény érkezett. Ezeket *Mesterházy* Jenő és *Prochaska* Ferenc dr. feldolgozták. A feldolgozott kívánalmakat elküldtük a Tankönyvügyi Bizottságnak. A többi tankönyvre vonatkozólag kevés vélemény érkezett be.

5. *Pócza* József gondnok családi viszonyainak megváltozása miatt kiköltözködik a Tanárok Házából. Az Elnökség sajnálattal veszi ezt tudomásul és elhatározza, hogy majd javaslatot terjeszt elő tiszteletdíj megszavazására, mely a fáradságos és lelkiismeretes munkáért igen méltányos.

6. A képviselőházban a tanügyi reformjavaslat tárgyalásánál szóba került a tanítóképzés ügye. Ez alkalommal *Drozdy* Győző képviselő elis-

merő szavakkal emlékezett meg a tanítóképzés munkájáról. Az Elnökség jóleső örömmel veszi tudomásul a hírt s a képviselőt ez alkalomból az egyesület nevében üdvözli.

7. Főtitkár jelentette, hogy újabban *Mézes* Etelka, *Mészáros* Júlia tanárnők és *Grész* Lajos igazgató a székesfehérvári r. kat. tan. képzőből, *Csuka* Andor, *Harsányi* László és *Pándy* Árpád tanárok a sárospataki ref. tanítóképzőből, *Szemes* Gábor a jászberényi áll. tan. képző-int.-ből és dr. *Somos* Lajos tanár az egri r. kat. tanítóképzőből kérték felvételüket egyesületünk tagjai közé. — Főtitkár kéri úgy az új tagokat, mint a korábban tagjai közé iktatott dr. *Soós* Paulát, *Bodorné Hummel* Irént, *Pödör* Irént, dr. *Wagner* Lajost, *Novák* Lukrécziát, *Cser* Margitot és *Undi* Máriát felvételük tudomásul vételére. — Az egyesület tagjai közül kilépettek: dr. *Radák* Olga és *Szabolcs* József.

8. Pénztáros jelenti, hogy a kalocsai r. kat. képző 100 P adományt juttatott hozzá a Tanárok Háza Alapja javára. Az Elnökség az adományt örömmel veszi tudomásul és hálás köszönetét tolmácsolja a kalocsai r. kat. képzőnek.

9. *Kávy* Sándor tanító egy tanulmányt juttatott el az Elnökséghez, a tanítóképzés reformjáról. Az Elnökség módot fog találni arra, hogy a jövő év valamelyik taggyűlésén a tanulmány előadásra kerüljön.

II. A TITOE elnöksége 1935. szept. 23-án, a budapesti II. ker. m. kir. áll. tanítónőképző-intézetben ülést tartott. Jelen voltak *Padányi-Frank* Antal dr. elnöklete mellett: *Tabódy* Ida, *Becker* Vendel dr., *Jaloveczky* Péter, *Éber* Rezső, *Lux* Gyula dr., *Mesterházy* Jenő, *Pócza* József, *Erdélyi* Olga.

1. Elnök szívesen üdvözli a megjelenteket, Isten áldását kéri az egyesület munkájára, az ülést megnyitja. Közli az elnökség tagjaival, hogy dr. Bernáth Gézát, a tanítóképző-intézetek ügyosztályfőnökét miniszteri tanácsossá való előlépése alkalmával az egyesület nevében üdvözölte. Az egyesület nevében köszönetet mondott Öméltóságának azért, hogy a nyári földrajzi szakértekezlet rendezését lehetővé tette, s az előadóknak fáradságos munkájukért tiszteletdíjat biztosított. Felhívta az ügyosztályfőnök úr figyelmét arra, hogy a tanítóképző-intézeti tanári státusban július 1-én esedékes VI. f. osztályú kinevezések nem történtek meg, s kérte őt ennek az ügynek az orvoslására. Öméltósága erre nézve határozott ígéretet tett. Az elnök eljárta az V. f. osztályú igazgatói állások ügyében is. Az igazgatói státusban eddig engedélyezett három V. f. o. állást az 1935—36. költségvetési évben kettőre redukálták. A kettő közül is jelenleg csak egy van betöltve. Az elnökség szorgalmazza a második állás betöltését és a harmadik visszaállítását. — Ismételten kéréssel fordultak a minisztériumhoz a Tanárok Háza segélyügyében is. Általában az Ügyosztályfőnök Úr részéről minden kérdésben a legnagyobb szeretet, megértés nyilatkozott meg, őszinte nagybecsüléssel viseltetik a tanítóképző-intézeti tanárság iránt.

2. Az elnök előterjesztett javaslata alapján az elnökség megállapította az 1935—36. év munkarendjét. Érvényt akarván szerezni annak az elgondolásnak, hogy taggyűléseink közül legalább egyet vidéken tartsunk, az első, októberi taggyűlést, tagkirándulás alakjában Esztergomban szeretné rendezni. A tervet indukoltá teszik Esztergommak az egész országban, különösen az újabb ásatások révén híressé vált történeti és művészeti műemlékei. A tagkirándulás programja a történeti nevezetességek és az érseki tanító- és tanítónőképző megtekintése volna. A következő ülésen pedig a felsorolt előadások szerepelnének a megadott sor-

rendben: 1. *Becker* Vendel dr. kir. főig.: A tanítóképzés problémája. (Státuson kívülállók hozzászólásával, véleményének ismertetésével is.) 2. *Szemerédi* István: Előadás a cserkészetről. 3. *Móczár* Miklós állattani előadása. 4. *Tóth* Antal dr. lélektani előadása, 5. *Papp* Ferenc dr. javaslata a tanítóképző-intézetek mennyiség-tantervének reformjáról és végül 6. dr. *Bartha* Károly előadása a fogalmazás tanításáról. Ezek mellett a pedagógiai jellegű tételek mellett megbeszélésre kerülnek „Ügyeink” címen a következő gyakorlati kérdések is: 1. dr. *Jelitainé* Lajos Mária: a külföldi ösztöndíjak problémája. 2. Növendékeink segélyezési ügye. 3. *Mesterházy* Jenő: a társadalmi ismeretek tanítását hogyan lehetne kiemelni a III. o. történelmi anyagából, s átteni az V. osztály közgazdaságtani anyagába. 4. *Jaloveczky* Péter: az adminisztráció egyszerűsítése.

3. A közgyűlés helye és ideje a legutolsó közgyűlési határozat szerint Szeged, 1936. május hava. Dr. *Becker* Vendel főigazgató örömmel köszönti a határozatot, s a közgyűlés minden résztvevőjét vendégének tekinti. Az elnökség szegedi tagtársakat óhajt megnyerni előadókul. Az elnök javaslata alapján felkéri dr. *Bálint* Sándort, tartson előadást a néprajz szerepéről a tanítóképzésben; valamint *Straub* Ferencet, akinek tétele ez lehetne: Hogyan kapcsolja bele a szegedi intézet végzett növendékeit a tanítóképzés munkájába?

4. Az elnökség a Tanárok Háza ügyét mindenk felett fontosnak tartja. Sajnálkozással állapítja meg, hogy a kérdés iránt lanyhult az érdeklődés, az adományok úgyszólván teljesen elmaradtak, s a Tanárok Háza igen súlyos helyzetbe került. Az elnökség a leghatósabban felkér minden intézetet a Tanárok Háza komoly támogatására. *Padányi-Frank* Antal dr. elnök bejelenti, hogy az I. ker. képző ennek érdekében nagyszabású ünnepély rendezésére készül, melyet a zeneakadémia nagytermében kíván megtartani. Az előadásra szeretné megnyerni a budapesti testvérintézetek közreműködését is.

5. Főtitkár jelenti, hogy az egyesület tagjai közül kilépésüket bejelentették: *Bognár* Károly és *Végh* József ny. óvónőképző-int. igazgató. Az elnökség a kilépéseket tudomásul veszi és egyben őszinte sajnálkozással állapítja meg, hogy többször fordul elő az eset, miszerint nyugdíjba lépő tagtársaink azonnal megszakítják kapcsolatukat az egyesülettel. Ez helytelen eljárás, mert az egyesület nemcsak a működő, hanem a nyugalomba vonult kartársak érdekei felett is állandóan örködik. — Belépésüket a főtitkár útján bejelentették a következők: *Pesút* M. Siegfrida (Sopron), *Dégy* Zoltán (Sopron, Ág. ev. tan. képző), dr. *Ferenczy* Károly (Nyíregyháza, Ref. tanítónőképző), *Érczhegyi* Stefánia (Salvator int.), *Kulicz* M. Teréz (Zalaegerszeg, Róm. kat. tan. képző), *Padl* E. Ferenc (Kalocsa, róm. kat. képző). Az egyesület örömmel iktatja őket tagjai sorába. Főtitkár ezúton kéri őket felvételük tudomásul vételére.

6. Többek javaslatára az elnökség elhatározza, hogy ezentúl az elnökségi ülések meghívóin részletezi az ülés tárgysorozatát s egyben felkéri az elnökség tagjait, hogy akadályoztatásuk esetén az ülés előtt 24 órával értesítsék a főtitkárt elmaradásukról.

7. Jelen elnökségi ülés egyik pontja lett volna az alapszabályok 46. §-ának megbeszélése, a szerkesztés ellenőrzésének gyakorlati kivételére vonatkozólag, ezt a kérdést azonban a szerkesztő távollétére való tekintettel ismét elhalasztották. A legközelebbi ülés idejéül szept. 30-át tűzték ki, melynek tárgya a fentemlített 46. §.

III. A T. I. T. O. E. elnöksége 1935. szeptember 30-án a budapesti I. ker. áll. tanítóképzőben ülést tartott, melyen megjelent: *Padányi-Frank*

Antal dr., *Becker Vendel dr., Jaloveczky Péter, Éber Rezső, Lux Gyula dr., Mesterházy Jenő, Pócza József, Erdélyi Olga.*

Elnök közli a megjelentekkel, hogy *Péterhídi József*, a Tanítók Háza gondnoka felkereste őt, s az Állami Tanítók, valamint az Egyetemes Tanítószövetség nevében meghívta a T. I. T. O. E. elnökségének tagjait a tanítóképzés reformjáról szóló megbeszélésre, melyen a T. I. T. O. E. elnökségének módjában volna e kérdésben állásfoglalását kifejeíteni. Az elnökség a meghívást elfogadja, s a megbeszélésre kiküldi *Padányi-Frank Antal dr. elnököt, Becker Vendel dr. és Jaloveczky Péter alelnököket, Mesterházy Jenő főtitkárt és Kiss József szerkesztőt.*

A mult elnökségi ülésen jelzett 46. §. megbeszélésre nem került sor, mert *Kiss József* lemondott szerkesztői állásáról és bejelentette az egyesület tagjai közül való kilépését is.

Az elnökség tagjai a lemondást nem fogadják el és megbízzák az elnököt, keresse személyesen az összeköttetést a szerkesztővel, hogy őt lemondása visszavonására bírja. *Kiss József* szerkesztő oly értékes munkásságot végzett a tanítóképzés terén, hogy elvesztése nagy hiányt jelentene az egyesületi életben. Az elnökség tagjai ezt legjobb szándékuk szerint törekszenek megakadályozni.

IV. A T. I. T. O. E. elnöksége 1935. okt. 23-án ülést tartott. Jelen voltak *Padányi-Frank Antal dr. elnöklete mellett: Becker Vendel dr., Jaloveczky Péter, Éber Rezső, Lux Gyula dr., Mesterházy Jenő, Erdélyi Olga.* Elmaradásukat kimentették: *Tabódy Ida, Hamar Gyula, Móczár Miklós* elnökségi tagok.

Elnök a megjelentek üdvözlése után közli, hogy az elnökség megbízásából küldetésben járt el *Kiss József* igazgatónál, hogy őt lemondása visszavonására bírja. Ez a tevékenysége azonban nem járt sikerrel, mert *Kiss József* lemondását változatlanul fenntartja.

Az elnökség *Kiss József* igazgatónak a szerkesztői állásról való lemondását és az egyesület tagjai közül való kilépését ezek után a legnagyobb sajnálattal tudomásul veszi.

Az elnökségnek gondoskodnia kell tehát szerkesztőről. Az elnökség a legalkalmasabbnak találná erre *Molnár Oszkár* főigazgatót, aki annak idején a főigazgatósághoz való beosztása miatt lemondott. Miután ez a helyzet mai állásában már megszűnt, az elnökség elhatározza, hogy felkéri őt a szerkesztői tisztség elfogadására. Szerencsés volna e megoldás, mert a főigazgató szerkesztői multja, tapasztalt, komoly, megfontolt, óvatos magatartása a lap szerkesztésében, biztos garanciája a folyóirat további magas színvonalának. Amennyiben *Molnár Oszkár* főigazgatót a lap szerkesztésének elvállalásában akadályozná nagymértékű kettős elfoglaltsága: igazgatói és egyelőre megmaradó főigazgatói teendői, ezeknek az akadályoknak elhárítására, az átmeneti időre segítő erőt bocsát a szerkesztő rendelkezésére.

Ha *Molnár Oszkár* főigazgató a szerkesztést egyáltalában nem vállalná el, úgy az elnökség megbízza *Mesterházy Jenő* főtitkárt a folyóirat okt.—nov.-i kettős számának megjelentetésével. Ez esetben a decemberi elnökségi, illetve választmányi ülés dönt a szerkesztő személyéről.

Jaloveczky Péter a 46. §. értelmezésére nézve kívánt konkrét javaslatokat tenni, az elnökség azonban az erre vonatkozó megbeszéléseket arra az elnökségi ülésre halasztja, melyen az új szerkesztő is jelen lesz.

Az elnökség elhatározza, hogy a Tanárok Háza ügyében erős mozgalmat indít. Minden intézethez külön felhívást intéz, melyben felkéri a testületeket, hogy hangversenyek, előadások rendezésével növeljék a ház-

alap jövedelmét, nehogy az adósságok törlesztésénél fizetési nehézségek merüljenek fel. Kéri továbbá azt is, hogy az intézetek a ház berendezéséhez készpénzzel járuljanak hozzá; az elnökség szeretné, ha a vidékről Budapestre utazó kartársak minél előbb megszállhatnának a Tanárok Házában.

Padányi-Frank Antal dr. elnök bejelenti, hogy a budapesti testvér-intézetek közreműködésével tervezett zeneakadémiai hangverseny előkészületei a legkedvezőbb mederben folynak. Minden budapesti tanító(nő)képző szövesen vállalta a közreműködést vagy legalább is jegyek elhelyezését. Ezirányú kérését mindenütt a legnagyobb kedvességgel, megértéssel fogadták. A hangverseny jövedelme megoszlik a Tanárok Háza és a megboldogult tanítóképző-intézeti főigazgató: *Quint József* írásainak kiadási költségei között. Az ünnepély dec. 7-én lesz a zeneakadémián.

Taggyűlés. Jegyzőkönyv, a T. I. T. O. Egyesületének Esztergomban, 1935. okt. 15-én tartott kiránduló taggyűléséről. Jelen vannak Padányi-Frank Antal dr. elnökle mellett: Bartal Alajos, Nádler István, dr. Becker Vendel, Barabás Endre, Fekete József, Répay Dániel, Barabás Tibor, dr. Kerekes Ferenccé, Pimper Erzsébet, Horváth Jolán (Kecskemét, ref. tanítónőképző), Kádár Ilona, dr. Jelitainé Lajos Mária dr., Pataky Ilona; Csekő Árpád, Szemes Gábor, Blénessy József (Jászberény), Vincze Sándor, Mesterházy Jenő Éber Rezső, Hüttl Ármán, Molnár Oszkár, B. Braun Angéla, Ibererné Popovits Olga, Lux Gyula dr., Jaloneczky Péterné, Szabó Béla, Jaloveczky Péter, Takáts M. Frida, Novák M. Lukrécia, M. Virgília (Redemptorissa); Bécsy M. Kerubina, Emmert P. Klotild, Szarvák J. Karitás (Ranolder); Fekete M. Caris, Szabó M. Celesztá (Esztergom); Schmidt M. Nóra, Kerner M. Lúcia, Taraszovits Ernesztin, Paul M. Mercedes (Zsámbék); Hidgegh Béla, Szkalka Lajos, Bárdos Béla, Árpássy Gyula, Karácsonyi Jenő, Homor Imre, Geyer Béla, Raáb Alajos (Esztergom); Erdélyi Olga.

1. A budapesti vonattal érkező tagtársakat az állomásnál Bartal Alajos, az érseki tanítóképző igazgatója, Nádler István, az érseki tanítónőképző igazgatója és a két intézet több tanára fogadták és szeretettel üdvözölték.

2. A taggyűlés résztvevői megérkezve a bazilikához, dr. Lepold Antal prelátus-kanonok vezetésével megtekintették a régészeti ásatások színhelyét. Az évszázadok mélyéből élénk táruuló történeti mult, a megmaradt emlékek nemes tisztaságú stílusa, gazdag művészete, mindenkit megragadott és bámulatra indított. A kegyelet és meghatottság érzése fogta el a szíveket, mikor teremről-teremre járva, vezetőnk szavai nyomán megelevenedett előtünk nemzeti multunk legszebb korszaka. Dr. Lepold Antal, az ásatások leglelkesebb kezdeményezője és vezetője szakavatott magyarázatai nyomán szinte szemünk láttára épült fel és szépült, gazdagodott az egymásra következő generációk szorgalmas és áldozatkészséges munkájával a pompás királyi vár. Gyönyörűen megfigyelhető az egyes korszakok alakító munkája: a római castrumtól kezdve a germán-frank-szláv- és a magyar réteg. A kelta-román-kori alsó kápolna tömör, kemény, súlyos falaitól a renaissance pazar díszítéséig, megtalálhatjuk a 12. sz.-ból való eredeti korinthusi oszlopokat, a délfrancia román stíl bimbós díszű kapukiképzéseit; a III. Béla korabeli kápolnában az ívek között a proféták, szibillák képeit; az ívek alján bizantínikus motívumokat, s az oldalfalakon a trecento korának Európában legszebb festményeit. A román keréklakot áttöri a renaissance-ból való vörösmárvány faragvány, az egyszerű felkőrívek mentén végigfut a falon a 14. sz.-i indadisz, s a 12. sz. eredeti freskóin ott találjuk Nagy Lajos korának figurális festményeit. S mindezt a szépséget

betemeti, eltünteti a vészes pusztítások kora; a törökök börtönnek használják a szentséges kápolnát, majd az egészet elföldelve ágyúteraszt csinálnak az egykori királyi palotából. — Ma hazai és külföldi művészek, tudósok, egyetemi tanárok s mérnökök járnak az évszázados falak közt, hogy felszínre hozzák, megmentsek nemzeti történetünk egy értékes emlékét, ami azután hivatva lesz hirdetni az egész művelt világ előtt a magyarság életerejét, történelmi multjának nagyszerű kultúráját. — Az értékes magyarazatért Padányi-Frank Antal dr. mondott őszinte köszönetet Lepold Antal dr. prelátus-kanonoknak.

3. A vezetést átvette Bartal Alajos, az érseki tanítóképző igazgatója, aki kartársi szívességgel, s a szép intézetét odaadásig szerető, arra büszke igazgató örömeivel vezette végig a vendégeket az épület terméin. A legteljesebb modern felszerelés, a szépen kifejlesztett szertárak, a legintenzívebb tanítást biztosítják. Az internátus barátságos, derűs berendezése oly otthonossá teszi az ottlétet, szinte feledjük, hogy fiúintézetben vagyunk.

Az intézet dísztermében az igazgató meleg szeretettel üdvözli a vendégeket, megköszöni, hogy eljöttek, s érdeklődésükkel megtisztelték az intézetet. Röviden vázolja az iskola történetét. Kopácsy primás alapításától — 1872-től — kezdve, sok viszontagságon ment keresztül az intézet, míg végre gr. Klebelsberg Kunó áldozatkészsége juttatta mai szép, kényelmes otthonához, 840 ezer P államsegéllyel. Az intézet büszkesége az új, 14 ezer P-ös, villanyra berendezett orgona. A hallgatóságnak mindjárt alkalmá is volt gyönyörködni a pompás orgonában, mert az intézet kitűnő zenetanára, Geyer Béla művészi készséggel előadta rajta Demény Dezsőnek egy szerzeményét. Az intézeti növendékek énekkara pedig üdvözlésül Hankusnak egy kórusát adta elő, igen finom kidolgozásban.

Padányi-Frank Antal dr. elnök köszönte meg a szíves fogadtatást, a fiúk szép énekét, s a művészi orgonajátékot. Az ásatások színhelyén régi értékek, itt pedig új értékek tárultak szemünk elé. Mindegyik a taggyűlés résztvevőinek igaz okulására, gyönyörűségére szolgált.

4. A kirándulók műsoron kívül még időt szakítottak maguknak az érseki tanítónőképző megtekintésére is. A rendelkezésre álló, igazán rövid időben az intézet igazgatója, Nádler István és a kedvesnővérek nagy szívességgel igyekeztek megmutatni intézetük legérdekesebb, legszebb részeit. Az óriási méreteiben kifejlődött intézet hatalmas területen fekszik, s van kisdóvodától kezdve elemi, polgári iskolája, tanítónőképzője és gimnáziuma. A belépőre az intézet áhíthatos, meghitt hangulatával, imponáló méreteivel hatott.

A rövid szemle után a résztvevők egy tanulságos, jól sikerült kirándulás érzésével hagyták el az épületet, s e látogatással a taggyűlés tárgysorozata véget ért. — K. m. f. — Padányi-Frank Antal dr. s. k. elnök, Erdélyi Olga s. k. titkár

A Házalap kérelme. A Házalap vezetősége két kéréssel fordul az Egyesület tagjaihoz. Tekintettel arra, hogy a nyáron sikerült az egyesületi házban egy helyiséget vendégszoba céljaira átalakítani, most azon vagyunk, hogy ezt a szobát minél előbb megfelelő módon berendezzük. A berendezéshez természetesen pénz kell. Pénzünk azonban nincsen. Hogy használható állapotba helyezhessük a szobát, bútorról kell gondoskodnunk. Ezért arra gondoltunk, hogy kérelemmel fordulunk tagtársainkhoz, hogy ha akadna valaki, akinek felesleges bútordarabja van, s azt a vendégszoba számára felajánlhatja, értesítse erről a ház gondnokát, Pócza Józsefet (Kultuszminisztérium, Hold-u. 16.), hogy a felajánlott bútor elszállításáról gondoskodják.

A másik kérelmünk elsősorban az intézetek vezetőihez szól. Tudvalévő, hogy egyesületi házunk vételárát még nem egyenlítettük ki teljesen. Eredeti számításunkat súlyosan érintette a miniszériumnak időközben megjelent rendelkezése, hogy a házalap javára szedendő összeg jelentékenyen csökkentendő. Az így előállt hiányt kénytelenek vagyunk gyűjtések útján pótolni. Ha az esedékes részleteket nem tudjuk előteremteni, veszély fenyegeti egész vagyonunkat. Két nehéz esztendőnk van még. Az Egyesület vezetősége mindent elkövet, hogy nehezen összegyűjtött vagyonunkat megmentse. Kérelmünk mindenekelőtt a vidéki tagtársakhoz irányul, akiket arra kérünk, rendezzenek intézeti estéket a Házalap javára. A házat mindenekelőtt a vidéki tagtársak használatára szeretnők berendezni. A ház jelenlegi jövedelme és a beérkező díjak nem fedezik kiadásainkat.

A Házalap vezetősége.

I R O D A L O M.

Bodor Antal dr.: *A falukutatás vezérfonala.* Budapest, 1935. Kiadja a Magyar Társaság Falukutató Intézete.

A falukutatás problémája az új tanítóképző-intézeti és az új népiskolai tanterv megjelenése óta fokozottabb élénkséggel foglalkoztatja a tanítóképző-intézeti tanárságot és a népiskolai tanítókat. Az új népiskola ugyanis olyan nagy fontosságot tulajdonít a lakóhely ismeretének, hogy azt ma már nemcsak a földrajz, hanem úgyszólván valamennyi tantárgy élethalapjának tekinti.

A szülőföldismeret nagy jelentőségének tudatában az 1934. XI. 11-én tartott szakülésén egyesületünk is foglalkozott ezzel a kérdéssel s alapos megfontolások után arra az elhatározásra jutott, hogy maga is minden erejével azon lesz, hogy a szülőföld élete, mint valamennyi tárgy igazi forrása, valóban a népoktatás központjába kerüljön.

A feladat — amint arra folyóiratunk hasábjain már több ízben rámutattam, — nem könnyű, mert hiszen az ország legtöbb községének szülőföldismereti adatai még felkutatásra várnak. Annál nagyobb örömmel kell üdvözölnünk tehát a *Magyar Társaság* által nemrégiben felállított Falukutató Intézetet, amelynek főtörekvése, hogy „elősegítse a nemzetnevelő hatású szülőföldismeret kifejlődését, elsősorban pedig azt, hogy a falvak mai és jövőbeli vezetői és tanácsadói rendszeres vizsgálódással legalább egy község vagy tanyavidék gazdasági és szociális állapotait megismerjék s a bajok okaira és orvoslásmódjára rájöjjenek”.

A cél elérésére igen kitűnő szolgálatot tesz Bodor Antal dr.-nak a szóbanforgó intézet kiadásában fenti címen megjelent munkája, amely lépésről-lépésre haladva a legapróbb részletességgel tárja elénk mindazokat a kérdőpontokat, amelyekkel a falukutatónak foglalkoznia kell. „E vezérfonal — írja a szerző — a tervszerű és alapos falukutatást akarja megkönnyíteni, amikor a különféle irányú vizsgálódások alkalmával tisztázandó összes kérdéseket csoportosítva adja, s arra is rámutat, hogy a szükséges adatokhoz, hol és miképp lehet hozzájutni, továbbá a falut alkotó tényezők közt eddig észre sem vett sokféle kapcsolatot és egymásrahatást mily módon kell kideríteni?... „A falvakat csak az tudja gyorsan és helyesen áttekinteni, aki legalább egynek monográfiáját rendszeres adatgyűjtés, vizsgálódás alapján elkészítette, s ennek során a különböző té-

nyezőket és jelenségeket, azok összefüggéseit, továbbá földerítésük módját megismerte."

A könyvnek három része van. Az első fejezet rövid történeti átpillantás keretében a falukutatás jelentőségével foglalkozik. A külföldi példák közül legtanulságosabb a finneké, akiknek „csodálatos nemzeti kultúrája, művészete, és közszelleme elsősorban az ifjúság egykori falumunkájának köszönhető”. Magyarországon a falukutatásnak már egy-két évszázaddal előbb is voltak úttörői (Bél Mátyás, Teschedik Sámuel, Berzeviczy Gergely), de igazi felrázó erővel elsőnek mégis Széchényi mutatott rá a falvak elmaradottságára és a jobbágyrendszer tarthatatlan voltára.

A második fejezet a falukutatás módjainak általános szempontjait ismerteti. A tulajdonképeni kérdőpontokat a harmadik s egyszersmind a legterjedelmesebb fejezet foglalja magában. Szerző a logikai sorrendnek megfelelően a község rövid áttekintése után elsősorban a természeti és földrajzi tényezőket s azoknak kialakulását veszi vizsgálat alá. Majd sorban következik a falunak és lakosságának története, a népességi mai mozgása, összetétele, jellegzetes sajátságai, családi élete, életviszonyai, élet-színvonala, az egyének a családnak s mindkettőnek a társadalomhoz, a községhez, az államhoz és egyéb szervezetekhez való viszonya, a gazdasági élet s végül a falu hatóterülete s a környékkel és a távolabbi vidékekkel való kapcsolata.

Az egyes kérdőpontok anyaga annyira gazdag és olyan széles körben mozgó, hogy abból nemcsak a tanítók és tanítójelöltek, hanem a községek bármely irányú kutatói is megfelelő útmutatást nyerhetnek a falu alapos megismeréséhez. Igen jó szolgálatot tett a szerző azzal is, hogy munkájában megyei és országos népesedés — és gazdaságstatisztikai arányszámokat tartalmazó táblázatokat is közöl a kutató terület adataival való összehasonlítás céljából.

A Falukutató Intézet a falukutatás vezérfonalának kiadásával kapcsolatban pályázatot is hirdetett a könyv kérdőpontjai és útmutatásai alapján készíthető községmonográfiák jutalmazására. A kitűzött jutalmak: három 200 P-s, nyolc 100 P-s pályadíj, két arany, tíz ezüst érem, több oklevél és nagyobb könyvjutalom.

A feltételek szerint „a monográfia lehet általános jellegű, mely a vizsgált község fontosabb föld- és természetrajzi, gazdasági, népi és társadalmi tényezőire egyaránt kiterjeszkedik, de lehet a kutató szakismereteinek és kitűzött céljának megfelelően szűkebbkörű, így gazdasági avagy társadalomrajzi, szociál- vagy népesedéspolitikai, földrajzi, stb. irányú, mely a távolabbi kérdéscsoportokat csak nagy vonásokban dolgozza ki. A történelmi rész rövid legyen s a fejlődés megvilágítására törekedjék (település- vagy néptörténetet adhat az ezekben jártas kutató). A monográfia végén a tárgyilagossági megfigyelések alapján rá kell mutatni a fejlődés akadályaira s a hiányokra és a tennivalókra.”

Az első pályázat határideje 1935. dec. 31., a következőé pedig 1936. jún. 30. E kérdésben egyébként bővebb tájékoztatással szolgál a Magyar Társaság Falukutató Intézete, Budapest, IV., Szerb-u. 23.

Barabás Tibor.

Wanke Gusztáv: *A hitelszövetkezeti ügy Magyarországon és a külföldön.* Budapest, 1935. „Patria” irodalmi vállalat és nyomdai r.-t. 8°, 144 l.

Aki kellő valóságérzékkel szemléli az életet, az világosan látja, hogy az életre való nevelés tervében a közgazdasági ismereteknek semmi mással nem pótolható szerepük van. Ezért van a tanárnak, tanítónak szüksége közgazdasági tájékozottságra is, valamint az ennek megszerzésével kifej-

lődő nemzetgazdasági és társadalmi érzékre, a nevelői emelkedett élet-felfogásnak reális tényezőkkel való alátámasztására.

Szerzőnk tehát valódi közszükségletet elégített ki és ennél fogva hézag-pótló munkát végzett a hitelszövetkezeti mozgalom részletes és szakszerű ismertetésével.

A nagy írói készséggel megírt műben elénk tárul a hitelszövetkezeti mozgalom megindulása, az életszükségletekhez igazodó irányainak elágazódása, törvényhozás útján való szabályozása és biztosítása, szerepe a világháború előtt, alatt és Trianon óta; sőt, — miután a könyv olvasása közben egyre határozottabban bontakoznak ki előttünk a szövetkezetek célkitűzései, — látjuk a jövő lehetőségeit is.

A hitelszövetkezeti ügy állására vonatkozó fejezetek tartalmát tömören jellemzi *dr. Schandl Károly* előszava, amelyben többek közt ezeket írja: A magyar hitelszövetkezeti hálózat a legsúlyosabb viszonyok ellenére sikerrel állotta ki az évekig tartó válság tűzpróbáját és úgyszólván teljes épességben mentette át a jobbjövő számára anyagi és erkölcsi birtokállományát. Ennek köszönhetjük, hogy a magyar falvak népe ma is rendíthetetlen bizalommal viseltetik a hitelszövetkezetek iránt, amelyek el vannak szánva arra, hogy a kisemberek apró megtakarított tőkéinek összegyűjtése révén megindítsák a belső tőkeképződést és ezáltal a magyar mezőgazdasági hiteléletének egy új fejezetét nyissák meg.

A hitelszövetkezeti mozgalom jövő fejlődésének vázolásánál és feladatainak kitűzésénél szerzőnk részletesen kitér a német, a francia, a román, a bolgár, a fasiszta, a finn, az egyiptomi és az indiai hitelrendszerekre, mint külföldi példákra, hogy annál inkább meggyőzhessen a mozgalomnak mezőgazdasági termelésünk és hiteléletünk újjászervezése szempontjából való életbevágó jelentőségéről. Csak a céltudatos és erős szervezkedés segítheti a falu és város népességét egymás kölcsönös megértésére, az egymásra utaltság átézésére, az egymással való szövetkezés tudatos akarására és mindezzel az élet magasabb, következőleg függetlenebb színvonalára.

Tanári-tanítói szempontból azért is értékes ez a könyv, mert fejtegetéseinek és adatainak megfelelő módon való felhasználásával már a népiskolában is nyilvánvalóvá tehetjük és ezzel a tanulók egyéni meggyőzésévé mélyíthetjük azt a felfogást, hogy a termelő kisgazdák csak egyetlen úton menekülhetnek ki a hitelválságból és ez az út: a hitelszövetkezeti mozgalom. A takarékosagra való nevelésben is kitűnő útmutató.

Váradi József.

Dr. Greguss Pál: *Bevezetés az öröklés tanba.* Budapest, Novák Rudolf és Társa tudományos könyvkiadóvállalat és könyvkereskedés kiadása (VIII., Baross-utca 21.), 1935. 222 lap.

Az örökléstudomány még alig 35 esztendei multra tekint vissza s már annyira érdekessé, tudásunk szükségletévé vált, hogy e tárgykörből hirdett népszerű előadásokra a legkülönbözőbb foglalkozással bírók tömegesen jönnek szellemi vágyaikat kielégíteni. Különböző iskoláink vezetői is érzik, hogy az öröklés mibenlétéről már a középfokú iskolák tanulóinak is útmutatást kell nyújtani, mert életszükséglet. A biológiai tudomány ezen újabb sarjhajtásának eredményeire meg kell tanítani a serdülő ifjúságot is az iskolában. Az erre való törekvés eddig sikertelen maradt, mert hiányzott olyan magyar munka, melyből az anyagot el lehetne sajátítani. Vannak ugyan műveink, melyek az örökléssel foglalkoznak, de csak tudományosak, gyakorlati élet számára kevés utasítást adnak s így nem valók a középfokú iskoláknak. Ezért örömmel kell üdvözlőnk dr. Greguss Pál

legújabb szép munkáját, mely rendkívül alkalmas elsősorban a tanárok számára, hogy belőle tanításaikhoz szükséges anyagot merítsenek.

A könyv szerzője arra törekedett, hogy munkájában az örökléstudomány a többtermelés előmozdítására szolgáljon, mely tény Magyarország elsőrangú érdeke. „Az örökléstudomány azonban nemcsak a többtermelés szempontjából fontos, eredményei nemcsak a gazdaembert érdeklik, de óriási jelentőségüknel fogva alapismereteit nem nélkülözheti sem az orvos, sem a jogász, pedagógus, államférfi, de még egyetlen művelt ember sem. Míg a tudóst elsősorban a probléma megfejtése sarkalja, addig az orvost inkább a betegségek okának felderítése izgatja. A jogász vagy bíró a bűnös alaposabb megismerését reméli általa, a pedagógust a nevelés nehéz munkájában tőle várja az útmutatást, míg a politikus nemzetének testi és szellemi felvirágoztatását reméli tőle.”

A tíz fejezetre osztott könyvben először az örökléstudomány módszereivel (statisztikai, genetikai, sejtteni és keresztezési kísérleti) foglalkozik. Röviden tárgyalja a fajkeletkezési elméleteket. Beszél a változékony-ságról és az öröklékenységről.

Gerince a könyvnek Mendel Gergely, az örökléstudomány atyjának életrajza, kísérletei, majd követőinek felfedező munkái, továbbá a normális öröklést módosító tényezők.

Foglalkozik az örökléstan eredmények felhasználásával a mezőgazdaságban és kertészetben, az emberek átöröklésénél szereplő tényezőkkel s az átöröklés fontosságával a nemzetek jövője szempontjából. Végül — igen helyesen — a gyakoribb örökléstan kifejezéseknek magyarázatát is adja, ami nagyon megkönnyíti a könyv olvasását.

A részletesen felsorolt hazai és külföldi örökléstan irodalom a többet kívánók számára igen hasznos útbaigazítást nyújt.

A 98 ábra és rajz nemcsak megkönnyíti a megértést, de gondolkodásra, fejtorésre is készíti az olvasót.

Hézagpótló, úttörő munka ez, mely ne hiányozzék egy biológus, pedagógus tanár asztaláról sem, mert sokszor fogja elővenni, hogy egy-egy tanítási egység megkonstruálásához belőle anyagot és gondolatokat merítsen. Szerzőnk, ki a „Növények csodálatos élete” című munkájában megmutatta növénytan tudását, most egy új, egész életünket átható tudományágban elmélyedését és jártasságát csillogtatja. A természettudományokat tanító tanárok nagy hálával fogadják a munkát. *Jaloveczky Péter.*

Reitzer Béla: *A proletárnevelés kérdéséhez.* (Közlemények a Szegedi Ferenc József-Tudományegyetem Pedagógiai-lélektani Intézetéből. III. szám.) Szeged, 1935. 8°. 108 l.

Imre Sándor nemcsak legújabb — előző számunkban ismertetett — könyvében sorozta a neveléstudomány magyar feladatai közé azt is, hogy állandóan tájékozottak legyünk a másutt folyó mozgalmakról, hanem igyekezett is a külföldi neveléstudományi eredmények pontos számontartását a szegedi Ferenc József-Tudományegyetem Pedagógiai-lélektani Intézetében megfelelő munkabeosztással biztosítani. E törekvésnek köszönhetjük a fenti munkát is. *Várkonyi Hildebrand* előszava pedig azt a reményt kelti bennünk, hogy ez a szükséges és szép kezdeményezés — most már az ő további serkentő és irányító munkája mellett — folytatódni fog Szegeden is.

Szerzőnket könyvének megírására Edwin Hoerule-nek *Grundfragen der proletarischen Erziehung* (Berlin, 1929.) című műve indította. Ennek szemnáriumi ismertetését szélesítette ki az egész kommunista nevelésmélet bírálatává azzal, hogy az alapul vett mű tételeit nevelésméleti, szociál-

politikai és közgazdasági szempontból is vizsgálat alá vette. Így kritikai megvilágításban állítja elénk a kommunizmus nevelői ideológiáját.

A szerző, — helyes érzékkel, — tulajdonképpen két nagy probléma köré csoportosítja vizsgálódásainak eredményeit. Ezek: a családi nevelés és a kommunista nevelési program.

Az első rész olvasása különösen tanulságos. Megismerjük belőle, hogyan szerepel a családi nevelés kérdése a kommunista neveléseméletekben, milyen helyet foglal el a családi nevelés elmélete a marxizmus rendszerében és azt is, hogy a családi nevelés kérdésében az élet tényei milyen kompromisszumos megoldásokra kényszerítik a marxista elméletet.

Kétségtelen, hogy a családi élet bomlása a kapitalista industrializmussal indult meg. A proletárellet reménytelenül sívár lett, aminek következtében a család nevelő ereje nemcsak csökkent, hanem sok tekintetben kérdésessé vált. Még a polgári társadalomban is érezhető ennek káros és végzetes következményekkel fenyegető hatása.

A kérdés annyira életbevágó, hogy nem lehet egyszerűen ilyen vagy hasonló formulával elintézni: „A család megszűnván termelőközösség lenni, egyúttal elvesztette arra való alkalmasságát is, hogy nevelőközösség legyen.” Nem pedig azért, mert az életre való gazdaságtechnikai előkészítés nem azonosítható a nevelés egész körével, a gyermeknek igazi és teljes emberré való formálásával és személyiséggé való nemesítésével.

Szerzőnk elég részletesen utal azokra a „logikai elcsúsztatások”-ra, amelyeket az osztályharc taktikai érdeke diktál a családi élet és családi nevelés mai formája ellen. Rámutat arra, hogy a proletárkollektivitás kialakulásának akadályai voltaképpen nem is a család életközösségében vannak adva. „Az a tény, hogy a proletár nemcsak a pártszervezethez, hanem más szervezethez, pl. a családhoz is tartozik, a priori egyáltalán nem jelent veszélyt a proletártömegek kollektív egységére, mert a legkülönbözőbb szervezetek is egységes magatartást mutathatnak fel egymás között, ha tagjaik bizonyos funkciói azonos tartalommal folynak le.”

A kommunista nevelésemélet épületén hasonló módon annyi rést mutat ki, hogy abban nem annyira „a nevelésemélet forradalmát, mint inkább a forradalomra való nevelés elméletét” kell látnunk.

A kommunizmus nevelési programjában is sok helyen állapít meg egyoldalúságokat, amik természetszerűen benső ellentmondásokat rejtnek magukban. Míg pl. egyfelől azt hangsúlyozza a program, hogy a társadalom fejlődését nevelés útján nem lehet előmozdítani, más felől elismeri, hogy a „nevelés, mint az osztályharc eszköze, a kapitalisták kezében meg képes gátolni a fejlődés dinamikáját”. Ezek az ellentmondások azt mutatják, hogy a marxizmus társadalomelméleti módszere tarthatatlan, mert a vizsgálódásból az élet több fontos tényezőjét kikapcsolja.

Az sem áll, hogy a családi munkaközösségből a nagyüzem munkaszemélyzetébe került gyermek szociális funkciója megváltozott volna, aminek folytán egyenrangúvá lett a felnőttekkel, s így nevelése lényeges vonásokban nem különbözik a felnőttek tömegeinek nevelésétől.

Ez a nevelés igazi lényegének ellentmondó felfogás Marx azon tételére vezethető vissza, hogy „a kommunista nevelésnek politechnikus munkanevelésnek kell lennie”. A proletárműveltségnek ez az eszménye az újabb kommunista elméletekben a „sokoldalú specialista” formáját öltötte, amelyben könnyű felismerni a kapitalista termelés „monotechnikus” proletárjának kontrasztját. Ez azonban nem szabadítja fel az embert a technika rabságából, s ezért, mint nevelési cél, hasznavehetetlen.

A könyv elolvasása sok okulással jár. Kár azonban, hogy e bonyolult

kérdések tiszta áttekintését nem sikerült mindenütt a stílus világosságával megkönnyíteni.

Váradi József.

Drozdy Gyula: *Helyesírás és nyelvi magyarázatok az V—VI. osztályban.* A „Népiskolai Egységes Vezérkönyvek” 13. kötete. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest. Ára 7.— P.

A könyv befejező kötete a Népiskolai Egységes Vezérkönyvek sorozatában megjelent hasonló tárgyú vezérkönyveknek. Szerkezetében és a módszeres eljárásban teljesen megegyezik az előző kötetekkel.

A szóban forgó vezérkönyvek egy a gyermek érdekében megívott hosszú harcnak győzelmes befejezését jelentik: az elemi népiskolából kiszorult a „nyelvtan” és helyét elfoglalta a „nyelvi magyarázatok” és „helyesírás” tanítása. Az elemi népiskolában nem fognak többé nyelvtani szabályokat tanítani, amelyekre az elemi népiskolai tanulónak a helyes beszéd és írás megtanulásához nincsen szüksége, amelyeket a szemléletesen gondolkozó gyermek különben sem képes megérteni és alkalmazni, hanem e helyett a gyermekek az élő nyelvet fogják vizsgálni, hogy megfigyeljék a nyelvnek ama törvényszerűségeit, melyeknek megértésére az elemi népiskolai tanuló képes, és amelyeknek ismerete és alkalmazása a nyelvnek helyes használatához szükséges.

Szerző ezt a könyvét is a tantervi Utasítások és a módszerjavító törekvések szellemében írta. — Az Előszóban rámutat ama lényegesebb vezető gondolatokra, amelyek könyvének megírása közben irányították. Hangoztatja, hogy nyelvet tanít, e mellett azonban ez osztályokban már a nyelvtényeknek némi rendszerezését is adja. Példáival a nyelvérzék fejlesztése mellett a gyermek lelkének finomítását is szolgálja. Megtudjuk belőle, hogy különös gondja van a szemléltetésre, a begyakorlás során a nyelvérzék, a kifejező készség fejlesztésére, a szókincs bővítésére; hogy a tartalmi vizsgálat mellett egyre nagyobb teret kap az alaki vizsgálat; hogy a nyelvtények tudományos elnevezésében megtartotta azt a mértéket, amelyet az Utasítások megkívánnak; hogy a nyelvi magyarázatokkal kapcsolatban a fogalmazási készség fejlesztését is kívánja; és végül, hogy a gyermeknek állandóan önálló keresésre, kutatásra, alkotásra serkenti.

Könyvének fejezetei: Az V. osztály —, a VI. osztály helyesírásának és nyelvi magyarázatainak tanterve; a helyesírás —, a nyelvi magyarázatok tanításának módja; az V. osztály —, a VI. osztály tanmenete; tanítási tervezetek az V. osztály—, a VI. osztály anyagából; függelék.

A helyesírás tanításának módja c. fejezetben hangsúlyozza — a többek közt — azt, hogy a helyesírás tanításának ezekben az osztályokban is teljesen gyakorlati alapon kell történnie; itt azonban már több teret kell adnunk a tudatosításnak. Szól a nyelv- és helyesírási érzék fejlesztésének módjáról és a helyesírás tanításának ama szempontjairól, amelyek az V—VI. osztályban szem előtt tartandók. Hangoztatja, hogy ezekben az osztályokban egyre részletesebben kell foglalkoznunk azokkal az esetekkel, amelyekben az írás eltér a kiejtéstől, és hogy a nyelvi magyarázatok során itt is állandóan mutassunk rá a helyesírási vonatkozásokra és gyakoroltassuk azokat. Lélektanilag megalapozott, értékes és gyakorlati útbaigazításokat ad a Másolás, Tollbamondás, Emlékezetből való írás c. fejezetekben. Kimerítően fejtegeti a nyelvi magyarázatok, fogalmazás, olvasás és olvasmánytárgyalás, írás, a többi tantárgy és a helyesírás tanításának kapcsolatát. Itt hangsúlyozza a helyesírás tudatosítását; azt, hogy a fogalmazványok megbeszélése, javítása a helyesírás tanításának egyik leglényegesebb mozzanata; hogy az olvasmányok nyújtják az íráshoz szükséges szóképeket, alkalmasok nyelvi és helyesírási szemléletek összefoglalására és mélyíté-

sére; hogy az írás tanítása közben a helyesírási szempontok is mindig felszínen legyenek, hogy a szépírással együtt a helyesírást is gyakoroltassuk, és hogy a gyermekek már ezen a fokon a gyorsabb írás lendülete közben is ügyeljenek a helyesírás követelményeire; végül, hogy bármit iratunk is, az mindig irodalmi színvonalú legyen, és a gyermek értelmi fókához, érzelmi és képzeleti világához simuljon. Értékes útbaigazítást ad még a gyermek önbizalmának és a helyesírási készség megszerzésére irányuló törekvés fokozásának módjára is.

A nyelvi magyarázatok módja c. fejezet néhány főbb gondolata: A tanterv célkitűzésének megvalósításához nem meghatározások és szabályok kellene, hanem sok-sok nyelvi szemlélet és ezeknek némi rendezése. Az elemi népiskolában a nyelvi magyarázatok tanítási módjának lényege a nyelvi jelenségek és törvényszerűségek szemléltetése, utánoztatása és azoknak szóban és írásban való gyakoroltatása. A nyelvi jelenségek szemléltetésére és gyakoroltatására szolgáló példákat első sorban a gyermek természetes beszédéből vegyük. Az alapszemléleteket nyújtó példákban egyszerűeknek, világosaknak kell lenniök és e mellett alkalmasoknak a nyelvérzék fejlesztésére és a szókincs bővítésére. A nyelvi jelenségek szemléltetéséhez beszédből kell kiindulnunk, szükség esetén azonban mondatokat, szavakat kiemelhetünk a beszédből. Egyes tanítások felépítésére, menetére a következő módszeres szempontokat ajánlja: I. Előkészítés. — 1. Kapcsoló ismétlés. 2. A szemléltetés anyagának gyűjtése és táblára írása (világosan és könnyen áttekinthető alakban, mert a nyelvi magyarázatok tanításában ez az írás jóformán az egyetlen szemléltető eszköz). Ez a mozzanat elég gyakran a tanítás első lépése. 3. Szükség esetén — áthajlás. 4. A cél kitűzése. (Ez legyen világos, határozott és gondolkodásra készítő.) — II. Tárgyalás. 1. Azz élő beszéd tartalmi vizsgálata. 2. Szükség esetén — alaki vizsgálat. (E vizsgálatok keretében egyre több teret kell adni a gyermekek öntevékenységének!) — III. Begyakorlás. 1. Az új ismeretnek a beszédben való felismerése és gyakorlása. 2. Írásbeli begyakorlás. (Ennek legjobb eszköze a fogalmazás. Hangsúlyozza, hogy a vázolt gondolatoknak a gyakorlatban való keresztülvitele minden körülmények között kívánatos, a fenti sorrend azonban nem követhető minden tanítási egység feldolgozása közben.

A tanmenet c. fejezetben kiváló gyakorlati érzéssel összeállított mintatanmeneteket ad, amelyek némi módosítással bármilyen osztottságú iskolára átalakíthatók. A sok tisztán helyesírási lecke a helyesírás tanításának fontosságára mutat. A gyakorlás és csendes foglalkozás anyagának felőléése pedig az osztott iskolák tanítóinak is jó szolgálatokat tesz majd.

A Tanítási tervezetek c. fejezetek a könyvnek legterjedelmesebb és legértékesebb részei. A tanítási tervezetekben két év tananyagát száznál több világos és közvetlen nyelvezettel megírt művészi mintatanításban dolgozza fel, amelyeknek bevezető részében a tanítások előzményeit és célját fejtegeti, és amelyek a tanítónak bőségesen szolgáltatnak anyagot és gondolatokat egyaránt. E tanítások értékét erősen növeli, hogy azok nem elgondolások, hanem valósággal eltanított tanítások. Újítás itt az, hogy a tanítási tervezetek közt vannak tanítási vázlatok is, amelyekkel csupán gondolatokat indít, és a módszeres kidolgozást a tanítóra bizza. Kitűnő érzékkel állítja be a tanítások némelyikébe a tanító táblai rajzát, igen szemléletesek a tanító és a gyermek munkáját egyaránt megkönnyítő grafikonok A nyelvjelenségek szemléltetésére, még inkább az új ismereteknek megerősítésére, a helyesírás gyakorlására a tanítási tervezetekben is, a függelékben is sok-sok értékes, irodalmi anyagot — töredékek, idézetek, jeles

mondások, közmondások, szólásmódok, stb. — gyűjtött össze, amely erkölcsi nevelési szempontból is sok értékes anyagot nyújt, és amelyből a tanító körülményei és ízlése szerint választhat. Ebben a könyvben is az elméleti rész a gyakorlati résszel szerencsés összhangban van.

A könyv kiállításáért — papiros, nyomás, szövegrajzok, fűzés, mind elsőrangú — a legnagyobb elismerés illeti a kiadót, a kir. magyar egyetemi nyomdát.

Aki ennek a könyvnek az útmutatásai szerint és szellemében fog tanítani, az jól fog tanítani, annak minden tanítása a gyakorlati életre nevelő lesz. Szerző t. i. következetesen öntevékenységet kíván, amikor a gyermeket önálló megfigyelésekre, összehasonlításokra, következtetések levonására készíti, tudatosan helyesen írni megtanítja. Gyakorlati, amikor megkívánja az akadémiai helyesírási szabályok szógyűjteményének használatát, megtanítja a gyermeket szépen olvasni, helyes magyarsággal szépen beszélni, gyakorlati, amikor érdeklődést kelt az irodalom, a jó könyvek és az olvasás iránt, és amikor a közéleti fogalmazványokat szemléletesen és alaposan ismerteti. Ennek a könyvnek egyetlen tanítói könyvtárból sem szabad hiányoznia, és szükségesnek tartom, hogy minden tanító(nő)képző-intézet pedagógiai kézi könyvtára számára több példányban beszereztessek. Szeretettel ajánlom minden kartársam figyelmébe.

Temesi István.

Lovagköltők. Dalok a Minnesang virágkorából. Középfelnémet eredetiből fordította, a bevezetőt és az életrajzot írta *Balogh Károly*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1935. 231 old. Ára 4.— P.

A középkor szellemi életének legszebb virága a lovagi költészet. A lovagok a 12. században kivívják rendjüknek kiváltságait és olyan erényeket fejlesztenek ki és olyan műveltségre tesznek szert, amellyel magasan kiemelkednek a többi rend közül. A lovagi műveltség egyik tartozéka volt a költészet ápolása és gyakorlása. Ez magával hozza a költészet felvirágzását. Nagy kedveltségnek örvend a szerelmi költészet, a Minnesang. A dalokat, amelyeknek nemcsak a szövegét, hanem a dallamát is a Minnesangerek költötték, rendszeren lant kíséretében adták elő. Rengeteg ilyen dal keletkezett, az utókorra azonban csak a legkiválóbbak maradtak, mert a lovagi költők ritkán tudtak írni, verseiket többnyire diktálták, ha volt íródiákjuk. A 13—14. századtól kezdve már összegyűjtik a szebb dalokat. Több ilyen dalgűjtemény maradt ránk, amelyek közt nevezetes szerepet játszik a híres kaloccai kódex a kaloccai érseki könyvtárban, amelyben 19 középkori német költőnek 188 költeménye van feljegyezve.

Az előttünk fekvő könyv a német lovagi költészetnek legszebb költeményeit nyújtja kitünő magyar fordításban. A német irodalomnak sok jeles alkotását fordították már le magyar nyelvre, de a német irodalom első virágzása korából még csak elvétve akadt egy-egy fordítás. A középkori német nyelvből való fordítás különös képzettséget és szaktudást igényel, mert ez a nyelv a németül tudók előtt is sokszor teljesen érthetetlen. Balogh fordítása tehát nemcsak nyelvi, hanem nyelvészeti szempontból is különös értékű. A fordítás tartalmilag és alakilag hűen követi az eredeti alkotásokat. A mesteri kézzel megírt korrajz és életrajzok bevezetnek a lovagi élet lelki és érzelmi világába, amelynek hű szemléltetői a szebbnél szebb költemények. Természetes, üde, friss líra nyilatkozik itt meg, s a líra kedvelői bizonyára élvezettel fogják forgatni a sok szép, középkori kéziratokból vett képekkel díszített, izléses kiállítású könyvet.

Lux Gyula.

Honismeret könyve. Szerkesztette *Bodor Antal dr.* Az előszót írta *Steinecker Ferenc dr.* Budapest, 1935. Kiadja a Magyar Társaság Falukutató intézete.

E cím alatt foglalta össze Bodor Antal dr. azokat a különböző szerzők tollából eredő tanulmányokat, szám szerint huszat, amelyek bár különböző tárgyúak, de mind a honismeretet szolgálják. A mű tehát nem egységes alkotás, de minden egyes tanulmány önmagában is értékes és tanulságos. Megismertetik a szülőföld- s ezen keresztül a honismeretnek igen sok kérdését, melyeknek alapján világossá lesz, hogy mi mindenre kell figyelmét kiterjesztenie annak, aki a magyar föld: szülőföld és lakóhely megismerésén át a honismerethez akar eljutni. Megismerjük e tanulmányokból a szülőföld, illetőleg a honismeret kérdésének jelenlegi állását, a falukutatás módszeréhez pedig sok értékes szempontot meríthet e tanulmányokból az, aki a falukutatással kíván foglalkozni. De igen jó hasznát vehetik a *Honismeret könyvének* azok a tanítóképzőintézeti tanárok is, akik a földrajz keretében a szülőföldismeretet tanítják s általában mindazok, akik a tanítóképzők ifjúságát népművelői hivatására készítik elő. Haszonnal forgathatják a *Honismeret könyvét* a nép között lakó falukutatók és gyakorlati népművelők is, épen ezért e mű a népkönyvtárak, illetőleg a népművelés könyvei közé leendő besorozásra is ajánlatott.

Németh Sándor.

Julius Lux: Siedlungsgeschichte und Rechtsverhältnisse der Stadt Dobschau-Dobsina. — Sonderdruck aus den „Ungarischen Jahrbüchern“ Band XV. Verlag Walter de Gruyter et Co., Berlin und Leipzig

Folyóiratunk ez évi áprilisi számában megemlékeztünk dr. Lux Gyula: Dobsina településének és birtoklásának története c. tanulmányáról azzal, hogy e tanulmány kerek befejezettsége mellett is csak részlete egy eljövendő és bizonyára nagyszerű és mélyenjáró helytörténeti munkának. — Utaltunk arra, milyen nagy a jelentősége a helytörténeti kutatásoknak és mennyire mesterei ezeknek a németek, akik bámulatos munkásságot fejtettek ki ezen a téren. Rámutattunk arra, hogy a magyar helytörténeti kutatásoknak és irodalomnak még igen sok a teendője és pótolnivalója, hiszen itt a németek és más nyugati nemzetek ezirányú munkássága mellett ugyancsak lemaradtunk. — De megindult ezen a téren is a nagyobbarányú munkásság, melynek részvevői között máris feltűnik dr. Lux Gyula Dobsina város multjával kapcsolatos kutatásaival.

Ezeknek a kutatásoknak az eredményeit Lux Gyula most 37 lapon német nyelven is közzétette. Értékét már az a külső tény is igazolja, hogy az *Ungarische Jahrbücher* szerkesztősége méltónak találta arra, hogy XV. kötetében megjelentethesse és ezzel lehetővé tette a németeknek is az eddigi eredmények megismerését. — Őket ez különösebben érdeklí ügyis, mert a felvidéki bányavárosok telepesei németországiak és a németek, miként ezt nagyon is jól tudjuk, még a nálunknál sokkal, de sokkal messzebbre szakadt fajtestvéneiket is számontartják és róluk minden megtudhatót kikutatnak és összegyűjtnek. Hogy mennyire ismerik a dobsinai németiséget, annak bizonyosága az a széleskörű német irodalom, amelyre nem egy helyen maga Lux Gyula is hivatkozik. Itt utalunk a sok között csak R. F. Kaindl, J. Hanika, W. Kuhn, E. Schwab stb. stb. munkásságára. Lux eredményei alkalmasak lesznek nemcsak az említettek munkásságának a kiegészítésére, hanem az esetleges tévedések helyreigazítására, mert Lux Gyula a Dobsina-vidék szülőltje és neveltje, aki tudományos felkészültsége mellett még abban a szerencsés helyzetben van, hogy szinte szerves része annak a helynek és vidéknek, amelynek mult-

jával egészen a jelenéig és életével is a legbehatóbban foglalkozik. Amit eddig erről a helyről írtak, kinyomattak, azt Lux mind revízió alá vette és veszi, mert megállapította mindjárt kutatásainak elején, milyen könnyen csúsznak be tévedések már oklevelek leírásakor, másolásakor. Megállapította azt is, hogy a multban elkövetett hibák, rossz olvasási módok miként mennek aztán egyik kutatótól tovább a másikhoz... Ilyen irányú munkássága legszembeötlőbb német nyelven megjelent munkájának első fejezetében, amely Dobsina történetét tárgyalja le. Az eddigi írakkal szemben, akik közül egyesek a kvádokig vinnék vissza Dobsina eredetét, csak annyit állapíthat meg egészen biztosan, hogy a város eredetét a XIV. sz. végéig lehet biztosan kinyomozni, de ekkor már Dobsina mint virágzó bányász-hely van megemlítve és hogy 1417-ben kapott a városka vásártartási jogot.

Nagyon érdekesek azok a fejtegetései, amelyek segítségével bebizonyítja, hogy a telepések nem annyira északi irányból (a Szepesség felől) érkeztek, hanem inkább délről. Ezeknek a délieknek az ősi hazája pedig a legnagyobb valószínűség szerint a bajor föld (a Dobsina-környéki nagy-rócei harangon és pecsétlen Szt. Quirinus neve van, akit különösen Dél-Bajorországban, Tirolban és Alsó-Ausztriában tiszteltek). Még érdekesebbek a tanulmány 2. fejezetében közöltek a város jogairól, a bíraskodásról és a város szabadságairól, amelyek alkalmat adnak arra, hogy necsak az egyes külföldi városi jogokkal ismertessen meg (magdeburgi városjog), hanem elsősorban a korponai városjoggal (mert Dobsina is ezt a jogot nyeri el településekor). Ismerteti részletesen ezeket a városi jogszabályokat, amelyek még IV. Béla király idejéből származnak és semmiben sem maradtak mögötte a budai és székesfehérvári városjogoknak. A korponai városjog lett mintája az összes északnyugati felvidéki városoknak is. Hogy Dobsina mint földesúri bányaváros is milyen jelentős szerepet játszik a többi felvidéki bányavárosok között, annak bizonyossága többek között az is, hogy a XVII. és XVIII. sz.-ban még a királyi bányaváros címét és kiváltságait is elnyeri. Súlyos megpróbáltatások után azonban a XVIII. sz. végétől megyei ellenőrzés alá rendelték, bányabíróságát Rozsnyóra helyezték és csak a XIX. sz. derekán lett ismét „szabad bányaváros”. Mint rendezett tanácsú várost éri a trianoni végzés és kerül a csehek megszállása alá, akik a szépmultú városkát lefokozták nagyközséggé.

A 3. fejezetben a dobsinai bányajoggal kapcsolatban rövid, de tartalmas ismertetést kapunk a magyar bányajog kialakulásáról, egyes kevésszámú nemes család ama ritka privilégiumáról, hogy élvezhessék a bányászat jogát. Ilyen család volt a Csetnekiek családja, akik még IV. Bélától nyerték ezt a jogot és akik később alapítói, földesurai lettek Dobsinának és felvirágoztatói a városkának. Megtudjuk még Károly Róbert, Hunyadi Mátyás és Miksa királyoknak fontos intézkedéseit a bányászatra vonatkozólag, nemkülönbön megismerhetjük a bányabíróságok, bányamester működését — mindezeket elsősorban Dobsinára vonatkoztatva...

A nem nagy terjedelmű tanulmány ebben a rövid formájában is kitűnő művelődéstörténeti képet ad egy kicsi, de értékes felvidéki bányavároskánkról, melynek élete szoros összefüggésben van hazánk, nemzetünk történetével. — Sikerült dr. Lux Gyulának ismét megéreztetni velünk, hogy a minden tekintetben kielégítő és részletes magyar történelmet csak akkor írhatják majd meg az erre hivatott történettudósaink, ha először a Lux Gyulához hasonló lelkiismeretes, szorgalmas és kellő tudással rendelkező részletkutatók megírják a kisebb egységek: helyek és tájak történetét.

Mesterházy Jenő.

Nagy László Könyvtár. Felhívjuk az iskolák és tanártársaink figyelmét lapunk mostani számához mellékelt levelezőlapra, amely a „Nagy László Könyvtár” kiadványairól értesíti olvasóinkat. A modern nevelésügyi, lélektani és szociálpedagógiai problémák iránt érdeklődő kartársainknak szívesen ajánljuk e könyveket, amelyeknek beszerzését olcsón és kedvező fizetési feltételek mellett teszi lehetővé a Nagy László Könyvtár kiadóhivatala.

Beküldött könyvek. — *Tornay Károly:* A leventeintézmény története. Bpest, 1935. A Stádium Sajtóvállalat Rt. kiadása. 240 l. — *Havas István:* Egy évtized a polgári iskolai küzdelmek élén (1925—1934). Bpest, 1935. Az Orsz. Polgári Iskolai Tanáregyesület kiadása. 215 l. — *Óratervek a magyar történelem tanításához.* Összeállította és rajzolta *Vicsay Lajos.* A Gyakorlati Pedagógia kiadása, Szeged, 1935. 59 l. Ára 10.80 P. — *Lázár Károly:* A gyermektanulmány vázlata. Második, átdolgozott kiadás. Sárospatak, 1935. Nyomtatta Kisfaludy László a főisk. könyvnyomda betűivel. 64+XXXII l.

H Í R E K.

Ersekiőpásztori elismerés. *Móczár Miklós* jászberényi áll. tanítóképző-intézetű igazgatónak, az Actio Catholica Egri Egyházmegyei Központi Tanácsa kinevezett tagjának az egri érsek főpásztori elismerését nyilvánította a katolikus közélet terén kifejtett buzgó tevékenységéért.

Személyi változások a hitfelekezeti intézetekben. *Gerhardt Béla* c. főigazgató, a miskolci ev. tanítóképző igazgatója hosszú, érdemes szolgálat után nyugalomba vonult. Az intézet felügyelő-bizottsága a megüresedett igazgatói állást *Molitor Gusztáv* int. tanárral töltötte be. Az így megüresedett mennyiség-tanfizikai tanszékre pedig *Raisz Iván* okl. középisk. tanárt, műegyetemi volt tanársegédet választotta meg. — A debreceni ref. tanítónőképző-intézet tanárai közül *Tóthné Zalai Emma* 37 évi érdemes szolgálat után, a debreceni ref. tanítóképző tanári karából pedig dr. *Novák József* ugyancsak értékes munkásság után nyugalomba vonult. — Igazgatói változás következett be a győri kir. kat. tanítóképzőben. *Jakab Ferenc*, ki sok éven keresztül fáradhatatlan buzgalommal, elismert sikerrel, a tanári kar harmónikus munkáját biztosítva igazgatta az intézetet, a mult isk. év végével nyugalomba vonult. Az egyházi főhatóság az intézet igazgatását dr. *Förhézt* József tanárra bízta. — A soproni evang. tanítóképző-intézetben *Bognár Károly* nyugdíjaztatása folytán megüresedett gyakorló-isk. tanítói állás most került betöltés alá. Az intézet új gyakorló-isk. tanítója *Csoknyai József*, aki a mult isk. év végén az egyházi főhatóság által kiküldött bizottság előtt a gyakorló-isk. tanítói vizsgálatot sikerrel kiállotta. — Hasonlóképen új gyakorló-isk. tanítót kapott a szegedi kir. kat. tanítóképző *Majzik Sándor* battonyai rk. isk. tanító személyében, aki ugyancsak az egyházi főhatóság által kiküldött bizottság előtt tett sikeres gyakorló-isk. tanítói vizsgálatot.

Spranger látogatása a VII. ker. tanítónőképző-intézetben. A Pázmány Péter tudományegyetem világhírű ünnepegei alkalmával fővárosunkba érkezett *Ed. Spranger*, a berlini egyetem ismertnevű tanára, a szellemtudományi lélektan megalapítója. Szept. 26-án Kemény Ferenc nyug. kir. fő-

igazgató társaságában meglátogatta a VII. ker. áll. tanítónőképző-intézetet. Több tanteremben hallgatta a tanításokat. Érdeklődését különösebben is felkeltette egy gyakorlati kiképzési óra. Az órán történeteket dr. Kosáry János csoportvezető tanár párhuzamosan német nyelven tolmácsolta a látogató professzor számára. Az intézet igazgatósága magyaros keretrajzba foglalt iratban köszönte meg a megtisztelő látogatást.

Szerkesztőváltozás. A fővárosi tanügyi osztályának kiadásában megjelenő *Pedagógiai Szeminárium* című havi folyóirat szerkesztőt cserélt. Szerkesztését a f. év őszétől kezdve dr. Haltenberger Mihály egyet. rk. tanár, a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium vezetője vette át. A folyóirat minden hónap 20-ika táján fog megjelenni s az új szerkesztő szívesen látja a munkatársak közt a tanítóképző tanárság tagjait is.

Népművelési előadások. Az I. ker. áll. tanítóképző igazgatósága ismét megkezdte a népművelés szolgálatában havonként rendezett kultúrestéit. Minden kultúrest középpontját nemzetünk egy kiemelkedő alakjáról, esetleg valamely időszakról szóló előadás alkotja s az előadás köré ének-, zeneszámok, magán- és csoportos műsorszámok fonódnak. A terv szerint okt. 21-én *Jaloveczky Péter* tart előadást Herman Ottórol, nov. 11-én *Eber Rezső* br. Eötvös Lorándról, dec. 9-én dr. *Prochaska Ferenc* Abessziniáról, jan. 20-án *Vincze Sándor Benedek* Elekről, febr. 10-én *Németh Sándor* Berzsenyi Dánielről és márc. 21-én *Nagy Ferenc* a két Wesselényiről.

Rádió-előadások. *Mesterházy Jenő* szept. 12-én *Bécs felmentéséről* tartott rádióelőadást. Szept. 14-én pedig a rádió Mit nézzünk meg vasárnap? című sorozatában az Erzsébet-Múzeumot ismertette. — A rádióban előadást tartottak még vitéz dr. *Málnásy Ödön*, az egri rk. tanítóképző- és dr. *Eva Gabriella* kecskeméti ref. tanítónőképző-int. tanár.

Előadások. *Móczár Miklós* a gödöllői járási mezőgazdasági bizottság isaszegi gazdagülésén *Védekezés a szárazság ellen* címen nagy érdeklődéssel kísért előadást tartott. — *Rozsondai Károly* az Orsz. Evangélikus Tanítóegyesület nov. 14-én a budapesti Tanítók Háza dísztermében tartott közgyűlésén *A falumunka és a tanítóság* címen adott elő.

Irodalmi szemle. *Mesterházy Jenő* *Egy híres magyar lovasszobor* címmel tanulmányt írt a *Napkelet* 4. számában. A Kolozsvári Testvérek Szent György szobrának magyar eredetét és az alkotók hazai származását bizonyító, illusztrációkkal kísért tanulmánya pedig angol nyelven *Londonban* jelent meg az *Apollo* című művészeti folyóirat áprilisi számában. Ezt a tanulmányt a *Magyar Iparművészet* május—júniusi (5.) száma is leköszölte. — *Lux Gyula: Eine alte Schullehre aus Dobschau.* (Karpathenland. VII. évf. 2. füz.) — *Ein Beitrag zur Herkunftsfrage der Deutschen im Gömörer Komitee.* (Karpathenland. VIII. évf. 1935.) — *Bevölkerungstatistik der Stadt Dobschau aus der Vorkriegszeit.* (Zipser Heimat. Heimatkundliche Monatsbeilage der Karpathen-Post. 1935. 6. füz.) — *Siedlungsgeschichte und Rechtsverhältnisse der Stadt Dobschau-Dobsina.* (Ungarische Jahrbücher. XV. köt., 1935. 2—3. füz.) — *Nagy Vilmos: Nőnevelés az ó- és középkorban.* (Szabolcsi Tanító. 1935. 8—9. sz.) — *Horváth János: A szülőföldismeret érdekében.* (Ugyanott.) — *Halmos Péter: Érdekes esetek az iskola életéből.* (Népnevelés, okt. sz.) — *Krizsaneczné Németh Edit: Apróságok játékos tornája.* (Magyar Anyák Naptára, 1936.)

Gyakorló-isk. tanítói vizsgálatok. A közokt. miniszter úr rendelkezései alapján a gyakorló-isk. tanítói vizsgálatok okt. hó végén ismét megkezdődtek s nagyobb-kisebb időközökben nov., dec. és január hónapokban is lesznek. A vizsgálatok színhelye egyelőre az I. ker. áll. tanítóképző-intézet.

A vizsgáló-bizottságot, amely *Balázs Béla* tanügyi főtanácsos, kir. főigazgató elnökleite alatt működik, a következő tagok alkotják: *Molnár Oszkár*, dr. *Padányi-Frank Antal*, *Pócza József* (jegyző), az elnök által a szükség szerint behívott szaktanár, *Ferenczi István*, *Szalatsy Richárd*.

A **budapesti intézetek közös műsoros estje**. A bpesti tanító-, tanítónő- és óvónőképző-intézetek dec. 7-én d. u. 5 órakor a Zeneművészeti Főiskola nagytermében a Tanárok Háza és néhai Quint József iratainak kiadása javára az alábbi műsorral magyar estet rendeznek. I. 1. *Madách-Bató*: Angyalok kara és Harangszó (VII. ker. óvónőképző énekkara). — 2. *Baróti Szabó*: Testamentum a két fiamnak. Szavalja Roznik Ilona (VII. ker.). — 3. *Vásárhelyi Zoltán*: Harangszó, Virág János. *Bárdos Lajos*: Falu végén (II. ker. rk. tnőképző énekkara). — 4. *Hubay*: Csárdajelenet. Hegedűn Nagy Anna tanár, zongorán kísér Andor Ilona (III. ker. óvónőképző). — 5. Magyar dalok (III. ker. óvónőképző zenekara). — 6. *Forrai-Vörösmarty*: Petike. *Kodály*: Táncnóta (IX. ker. tanítónőképző énekkara). — 7. *Liszt*: Rákóczi-induló. Két zongorán (IX. ker. tanítónő- és I. ker. tanítóképző). — II. 8. *Laurisín M.*: Szól a kakas már. *Kerényi Gy.*: A tréfás juhász (IV. ker. tnőképző énekkara). — 9. *Csermák-Káldi*: Verbunkos. *Lisznyai*: Esik eső. Cimbalmom előadja Tóth Ida (IV. ker.). — 10. *Laurisín M.*: Magyar népdalok (II. ker. áll.). — 11. *Kodály*: Székely keserves (I. és II. ker. áll. intézetek vegyeskara). — 12. *Kodály*: Kit kéne elvenni? (I. ker. férfikara). — 13. Dunántúli népdalok. Előadja Kulcsár Irma (VII. ker.). — 14. Egyszer egy királyfi. Népballada Nádor Mihály feldolgozásában. Előadják: Széles Klára, Székely-Barna Viola, Nevelős Margit, Berky G., Gerec I., Cser K., Lónyai T., Hlinka E., Szöllősy M., Bódy S., Zimmermann K. (VII. ker.).

A **soproni ev. tanítóképző-intézet a Turul Szövetség kötelékében**. A Magy. Egyetemi és Főiskolai Egyesületeknek Orsz. Központja ma mintegy 20.000 taggal a legnagyobb létszámú nemzetvédő és nemzetépítő társadalmi alakulás. A Magyar Egészség Hetének nagy sikere is bizonyítja szerveztségét és tettejét. Lelkes ifjúsága, a nemzet jövő vezetőrétege, komolyan készül feladatára. Most felvette kötelékébe a soproni evang. tanítóképző ifjúságát is. Nov. 3-án bensőséges, lelkes ünnepség keretében avatta *Salló János* dr. orsz. vezér, a *Bajtárs* szerkesztője magisterré és patronusokká az intézet igazgatóját és tanárait, darukká, leventékké az ifjúságot. Az új bajtársi egyesület Péterfy Sándornak, az intézet növendékének, a „tanítók atyjá”-nak nevét vette fel.

Montessorifolyam. A Székesfővárosi Iskolánkívüli Népművelési Bizottság felügyelete alatt működő Kisanyak Iskolája *Montessori nevelési módszere* címen nov. 11-től a jövő év ápr. végéig Montessori Mária beleegyezésével a bpesti Montessori-iskola helyiségeiben (Krisztina-körút 155. III. 2.) tanfolyamot rendez. A tanfolyamon *Burchard-Bélaváry* Erzsébet és *Hajós* Erzsébet adnak elő. A tanfolyamon elmélet órák, módszeres gyakorlatok, hospitálások és szemináriumi órák lesznek. Felvételre mindenki jelentkezhet, aki igazolni tudja, hogy van kellő műveltsége az előadások követéséhez s 18. életévét betöltötte. A tanfolyamon való részvételért havonként 30 pengőt kell fizetni. Az érdekesnek ígérkező tanfolyam záróelőadásait dr. Montessori Mária fogja megtartani.

A **tanító- és tanítónőképzők 1935/36. isk. évi tanuló-statisztikája köréből**. Beiratkozottak száma 9523. Ebből fiú 3004, leány 6519. Áll. tanítóképzőkbe beiratkozott 985, r. kat. intézetekbe 1034, ref.-ba 551, evang.-ba 342, izr. képzőbe 92. A tanítónőképzők közül államiakba 841, róm. kat. képzőkbe 4687, ref. intézetekbe 772, evang. képzőbe 134, izr.

intézetbe 85. — Az összes beírt tanulók közül: róm. kat. fiú 1915, leány 4952; gör. kat. fiú 67, leány 154; ref. fiú 658, leány 951; evang. fiú 262, leány 319; gör. kel. fiú 4, leány 3; unit. fiú 3, leány 7; izr. fiú 95, leány 133. — A beírt tanulók közül magyar anyanyelvű 9395, német 114, tót anyanyelvű 4, horvát 9, szerb 1. — Párhuzamos osztályok vannak a bpesti II. ker., VII. ker. áll., a IV. ker. és VI. ker. róm. kat. és a debreceni ref. tanítónőképző-intézetekben. A tanítónőképző-intézetek közül legnépesebbek az egri rk. (251), a szegedi rk. (215), a miskolci evang. (206), a debreceni (198) és a nagykovácsi (193) ref. tanítónőképzők. Legnépesebb tanítónőképző-intézetünk ebben az iskolai évben a bpesti VI. ker. rk. intézet 374 növendékkel. A sorban következnek utána a IV. ker. r. kat. (290), a VII. ker. áll. (263), a debreceni ref. (255), a II. ker. áll. (231), az esztergomi r. kat. (229), a szegedi r. k. (228), a IX. ker. r. k. (223), a II. ker. r. k. (208), a miskolci r. k. (206) és az egri r. k. (201) tanítónőképző-intézetek. Legkevesebb tanulója a miskolci izr. tanítónőképzőnek van, 85 tanuló. Már csak egy intézet van, amely még nem érte el teljes kifejlődését s ez a bpesti I. ker. róm. kat. tanítónőképző, melynek a f. isk. évben a IV. osztálya nyílt meg.

Halálozás. A tanítónőképzői tanárság egyik nesztora, a tanítónőképzés reformjának fáradhatatlan harcosa, *Köveskúti Jenő*, a lévai tanítónőképző utolsó magyar igazgatója szept. 30-án 70 éves korában elhunyt. Okt. 2-án nagy részvétellel helyezték a sashalmi temetőben levő családi sírboltba örök nyugalomra. Egyesületünk részéről *Padányi-Frank Antal* egyesületi elnök mondott a sírnál beszédet. A Gárdonyi Géza Irod. Társaság részéről *Simon Lajos*, a Magyar Miskiewicz Társaság, a Vajda János Irodalmi Társaság és a Gyóni Géza Társaság nevében *Palóczy Edgár*, a mátyásföldi iskolaszék és népművelési bizottság nevében *Révay József* búcsúzott az elhunyttól. A bpesti és környéki intézetek tanárai, a különböző tanítóegyesületek képviselői sokan voltak jelen a temetésen. A képzői tanárság kegyelettel őrzi volt munkás tagjának emlékét!

Nyugtázás. Tagsági díjat fizetett 1932-re: Fekete János. — 1933. I. felére: Fekete János. — 1933-ra: Szántó L., Varga Gy., Brunovszky R., Kaposi K. — 1934-re: Balázs B., Szántó L., Fekete József. — 1935. I. felére: Bocskay I. — 1935-re: Árpássy Gy., Hidegh B., Fekete József, Barabás E., Hamar Gy., Bognár K., v. Lenky J., Matheidesz I., Sass L., Gömöri S., Barkáts M., Tömör B., Rados Gy. — 1936. I. felére: Bartal A., Bárdos B., Homor I., Geyer B., Sántha K., Karácsonyi J., Rosta J., Szalka L., Hidegh B. — Befizetés a Tanárok Házára: Sárospatak, ref tkp. 1935/36. évi díjak: 129.60 P, Esztergom, rk. tkp. 1935/36. évi díjak: 70 P. Bpest, 1935. nov. 12. *Pócza József*, pénztáros.

Felelős szerkesztő és kiadó: Molnár Oszkár

Sárkány Nyomda R.-T. Budapest, VI., Horn Ede-utca 9. Tel.: 221—90.

Igazgatók: Dr. Wessely Antal és Wessely József.